

‘Deterrence, forward defense and alliance solidarity’

Nederland en de ‘Maritime Strategy’, 1981-1991

Cas J.T. Crins
3374947
Amsterdamsestraatweg 342, 3551 CV Utrecht
c.j.t.crins@students.uu.nl

25 juni 2013

MA-Thesis
Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider: prof. dr J. Hoffenaar
Tweede lezer: dr P.A.M. Malcontent

Voor John Dircks
Historia magistra vitae est

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	5
1. Maritiem strategische heroverwegingen in Oost en West	12
De vlootopbouw van de Sovjet-Unie	13
Veranderingen in het Amerikaanse maritiem-strategisch denken	17
Het Amerikaanse denken in ‘maritieme bastions’	21
De plannen van admiraal Hayward	23
2. De Maritime Strategy nader belicht	27
Een ‘levendige’ strategie	28
De strategische doelstellingen	29
De <i>Maritime Strategy</i> operationeel uitgevoerd	33
Het ‘600 Schepen Plan’	38
Het aanhoudende ‘ <i>Maritime-Continental Debate</i> ’	40
De rol van de NAVO-bondgenoten	41
3. De Maritime Strategy en de Koninklijke Marine	49
De NAVO als maritiem bondgenootschap	50
De situatie in Nederland	54
De reactie op Watkins’ strategie	58
Taken en omvang van de Nederlandse zeestrijdkrachten in de jaren tachtig	60
Een voorbeeld voor de strategische planning	66
4. De Koninklijke Marine in politiek zwaar weer	72
De strategie van <i>forward defense</i> in de Nederlandse politiek	74
Budgettaire krapte en problemen bij de scheepsbouw	76
De Walrusaffaire en haar politieke consequenties	79
Het <i>Maritime-Continental debate</i> in Nederland	83
‘Voor hetzelfde geld meer marine’	87
5. De Maritime Strategy na de Koude Oorlog	93
De Russische visie op de <i>Maritime Strategy</i>	94
Een herbeoordeling van Watkins’ strategie	97
De rol van de Nederlandse zeestrijdkrachten na de Koude Oorlog	102
Een nieuwe <i>Maritime Strategy</i> ?	105
Conclusie	110
Geraadpleegde bronnen en literatuur	118
Lijst van afkortingen	125
Bijlagen	128

Voorwoord

Het onderwerp voor deze scriptie is tot stand gekomen naar aanleiding van mijn stage bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), waar ik van april tot en met augustus 2012 onderzoek heb verricht ten behoeve van het interviewproject 'Nederlandse onderzeebootbestrijding in de Koude Oorlog'. Het project is bij het NIMH ontstaan uit de mogelijkheid om de 'nalatenschap' van de voormalige J.G. Cox Stichting onder beheer te krijgen. Deze stichting had als uitgangspunt het uitdragen en het in stand houden van de kennis over onderzeebootbestrijding door de Koninklijke Marine gedurende de Koude Oorlog. Dankzij deze fantastische stage-ervaring en de interessante onderzoeksresultaten die hieruit naar voren kwamen, besloot ik mij hierin verder te verdiepen en naast de operationele en tactische aspecten ook de strategische kant van het verhaal nader te bestuderen. Zo kwam het dat ik tijdens mijn stage stuitte op de Amerikaanse *Maritime Strategy* en geboeid raakte door de impact van deze strategie op het maritiem optreden in de jaren tachtig. Nadien volgde hieruit het idee om de Nederlandse reactie op deze strategie uitgebreider te onderzoeken. Daarom ben ik dan ook het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, evenals de commissie J.G. Cox zeer erkentelijk voor de mooie ontdekkingen die ik de afgelopen periode heb mogen doen in de fascinerende wereld van het onderwatergevechtveld tijdens één van de spannendste periodes uit de contemporaine geschiedenis.

Het onderzoek was echter nooit van de grond gekomen zonder de hulp en toewijding van een aantal geïnteresseerden en deskundigen. Daarom wil ik in de eerste plaats graag mijn dank uitspreken aan prof. dr J. Hoffenaar die als scriptiebegeleider met raad en daad het onderzoeksproces steeds op koers heeft gehouden. Tevens een woord van dank aan dr P.A.M. Malcontent die als tweede lezer heeft willen optreden. Ook drs A.J. van der Peet, wetenschappelijk medewerker bij het NIMH, ben ik zeer dankbaar voor zijn 'flankerend vuur', de literatuursuggesties en de prettige samenwerking. Nuttige adviezen heb ik eveneens gekregen van prof. dr J.T. Jockel (*St. Lawrence University*) die zonder meer hebben bijgedragen aan de verbreding van mijn onderzoeksperspectief en het inslaan van nieuwe invalswegen. Ook was het onderzoek niet mogelijk geweest zonder de hulp en deskundigheid van schout-bij-nacht b.d. drs ir J.L. Spoelstra, die zijn visie op de *Maritime Strategy* met mij in een vraaggesprek heeft willen delen.

Eveneens mag niet onvermeld blijven de enthousiaste hulp van H. van Bruggen, R. van den Bout (Semistatische Archiefdiensten van het Ministerie van Defensie te Rijswijk) en C.F. Bruijn (archiefbeheerder NIMH) voor de geboden ondersteuning bij het zoeken naar archiefmateriaal en/of literatuur. Verder ook een woord van dank aan luitenant-ter-zee der eerste klasse b.d. J. Mohrmann voor het aangedragen beeldmateriaal, de literatuursuggesties en de prettige gesprekken. Daarnaast ben ik drs S.I. Kaburis, K.M. Lahcen en J. Vijzelaar, als mijn meelezers zeer erkentelijk voor hun kritische en enthousiaste medewerking.

Het is vrijwel onmogelijk om op deze plaats iedereen persoonlijk te bedanken die op welke wijze dan ook aan mijn onderzoek heeft bijgedragen. Niettemin wil ik mijn laatste -en wellicht belangrijkste- woord van dank zeggen aan mijn ouders voor hun welgemeend advies, het opgebrachte geduld en een positief vertrouwen die voor mij tijdens het onderzoeksproces van een onvoorwaardelijke steun zijn gebleken.

Inleiding

*Events of October 1962 [Cuba-crisis] indicated, as they had all through history, that control of the sea means security. Control of the seas can mean peace. Control of the seas can mean victory. The United States must control the seas if it is to protect your security....*¹

President John F. Kennedy
6 juni 1963, aan boord van USS *Kitty Hawk*

Het beheersen van de zee heeft voor de Westerse wereld altijd een centrale rol in de strategische planning gespeeld. Door de geschiedenis heen zijn er verschillende maritieme denkers geweest die zochten naar een manier om de heerschappij ter zee te verkrijgen. Een belangrijke en zeer invloedrijke denker was de Amerikaanse vlagofficier, strateeg en historicus Alfred Thayer Mahan (1840-1914). In zijn boek *The Influence of Sea Power Upon History* ging Mahan in op het idee dat de macht op zee, ofwel ‘*sea power*’, berustte op het feit dat alleen landen met een grote zeemacht een belangrijke positie in de wereldpolitiek konden verkrijgen. Door het vermogen van *sea power* kon een staat middels haar flexibele zeestrijdkrachten zowel in vredes- als in oorlogstijd gebeurtenissen ter zee beïnvloeden en deze maritieme macht vervolgens op het land projecteren.² Volgens Mahan was de eerste taak van een marine het tot stand brengen van een heerschappij ter zee (*command of the sea*). Als gevolg van deze heerschappij zou de vijand niet langer in staat zijn zich op de zee te doen gelden of de kwetsbare overzeese handelswegen te verstoren. Wel zou een dergelijke dominantie in tijd en ruimte beperkt zijn doordat de zee een uitgestrekt gebied vormt en zelfs de grootste marines onvoldoende middelen bezaten om in het gehele zeegebied even sterk aanwezig te zijn. In de ogen van Mahan kon de heerschappij ter zee daarom alleen tot stand komen door het beslissend vernietigen van de vijandelijke slagvloot. Zijn theorieën en concepten, die later bekend zijn geworden onder de term *navalisme*, hadden een grote impact op het maritiem-strategisch denken in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Duitsland en Japan aan het begin van de twintigste eeuw.³

Echter, door de ontwikkelingen tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog nam Mahan's denken in kracht af. Door zowel de introductie van de onderzeeboot, alsook het luchtwapen leek een confrontatie tussen twee slagvloten minder waarschijnlijk geworden. Vooral de Britse marine zocht, door de verliezen toegebracht door Duitse onderzeeboten, naar

¹ U.S. Government Printing Office, *Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy*,

² G. Till, *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century* (Londen 2004) 39-40.

³ G. Teitler, J.M.J. Bosch, W. Klinkert e.a. (red.), *Militaire strategie* (Amsterdam 2002) 116.

een directe bescherming van haar koopvaardijvloot door middel van het konvoosysteem. In de jaren na 1945, toen de contouren van de Koude Oorlog zich begonnen af te tekenen en de Sovjet-marine met haar omvangrijke onderzeebootcontingent zich meer op de Atlantische Oceaan ging begeven, bleven de *Royal Navy*, maar ook de Koninklijke Marine (KM) zich vooral toeleggen op onderzeebootbestrijding en het beschermen van de overzeese aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan. De *U.S. Navy* heeft zich hier echter nooit van harte bij aangesloten. Zij voer in maritiem-strategisch opzicht een geheel andere koers dan haar West-Europese bondgenoten.⁴ De Amerikaanse marine achtte de nadruk op konvoibeschermtng te defensief en meende dat het Westen hiermee het initiatief op zee uit handen gaf. Geïnspireerd door de theorieën van Mahan betoogde de *U.S. Navy* in de Koude Oorlog opnieuw om de heerschappij snel te bevechten zodat haar invloed sneller voor de Sovjets merkbaar zou zijn. Daarom stapte zij begin jaren tachtig definitief af van het defensieve karakter van onderzeebootbestrijding, zoals dat de Europese marines voor ogen stond.

De Amerikaanse marine ontwikkelde vanaf 1981 onder leiding van *Chief of Naval Operations* admiraal James D. Watkins een nieuwe maritieme strategie. In deze nieuwe strategie zou de Amerikaanse marine in een oorlogssituatie met de Sovjet-Unie direct het initiatief op zee grijpen door offensieve onderzeebootbestrijdingsoperaties in de zeegebieden vlak bij de kust van de Sovjet-Unie uit te voeren, waar het Kremlin het grootste deel van haar nucleair aangedreven onderzeeboten met ballistische raketten (SSBN's) had samengetrokken.⁵ De achterliggende gedachte was om op deze wijze een beslissende slag op zee toe te brengen, door het vernietigen van deze strategische onderzeeboten. Volgens de *U.S. Navy* kon Moskou zodoende worden gedwongen tot onderhandelingen over, voor de Verenigde Staten en haar bondgenoten, gunstige vredesvoorwaarden. In vreedstijd dienden deze offensieve opstelling van de Amerikaanse zeestrijdkrachten eveneens de leiders in het Kremlin voldoende af te schrikken om enige vorm van agressie met hun vloot uit te oefenen. Als gevolg van deze verandering in het maritieme denken, evenals de sterke invloed van Mahan's gedachtegoed binnen de *U.S. Navy*, ontwikkelde Watkins een nieuw aanvalsplan tegen de Sovjet-vloot, waarbij de nadruk op offensieve operaties kwam te liggen.⁶ Dit strategische concept kreeg de naam: '*The U.S. Navy's Maritime Strategy*' en werd vanaf 1981, met het aantreden van de regering Reagan, de geldende Amerikaanse maritieme strategie tegen de Rode vloot. Met de

⁴ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 121.

⁵ J.D. Watkins, 'The Maritime Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111 (1986) 2-17, 9.

⁶ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 122-123.

Maritime Strategy zorgde de Amerikaanse marine voor een wedergeboorte van Mahan's visie van *sea power* in de maritiem-strategische wereld tijdens de Koude Oorlog.

In 1983 groeide de *Maritime Strategy* zelfs door middel van het NAVO-*Concept of Maritime Operations* (CONMAROPS) uit tot de officiële bondgenootschappelijke strategie voor oorlogvoering op zee. Dit betekende wel dat bondgenootschappelijke-marines meer offensieve posities dienden in te nemen. Het operatiegebied verschoof daarmee meer in de richting van de Sovjet-Unie zelf. Aangezien de Koninklijke Marine toentertijd één van de grotere NAVO-marines was, met een duidelijke onderzeebootbestrijdingscapaciteit, is het aannemelijk dat de *U.S. Navy* (ook) voor de Nederlandse zeemacht een actieve rol in dit nieuwe strategische concept in gedachten had.

Tot nu toe is er echter nauwelijks onderzoek gedaan naar de gevolgen van de *Maritime Strategy* voor de Koninklijke Marine, de Nederlandse veiligheids- en defensiepolitiek en de politiek-militaire relaties tussen Nederland en de Verenigde Staten in de laatste jaren van de Koude Oorlog. Als gevolg van deze strategie, die in de loop van de jaren tachtig ook leidend werd voor de NAVO, namen de bondgenootschappelijke marines een meer offensieve houding aan tegenover de Sovjet-marine. Daarom is het de moeite waard onderzoek te verrichten naar de Nederlandse (politieke) bereidheid de Koninklijke Marine in een meer vooruitgeschoven positie offensief te laten opereren. Te meer daar deze beleidsvorming werd bemoeilijkt door een gebrekkig maatschappelijk draagvlak voor een offensieve, pro-Amerikaanse opstelling van Nederlandse zijde.

Tot op heden is er voornamelijk in de Amerikaanse literatuur verschillende malen gedebatteerd over het functioneren van de *Maritime Strategy*. De discussie werd daarbij niet alleen door militairen gevoerd, maar ook politici en academici namen voor of tegen de maritieme strategie stelling. In Nederland lijkt deze discussie zich echter hoofdzakelijk te hebben beperkt tot militair-maritieme kringen. Het is daarom niet alleen de bedoeling een duidelijker Nederlands historiografisch perspectief aan de discussie toe te voegen. Dit onderzoek betoogt tegelijkertijd de *politieke*- en *academische* invalshoek te verbreden, aangezien deze strategie niet alleen in *militair* opzicht een wezenlijke invloed heeft gehad op het maritieme optreden van het gehele NAVO-bondgenootschap en daarmee ook de Nederlandse zeemacht. Met deze scriptie wordt getracht voornoemde aspecten toe te voegen, zodat er meer inzicht ontstaat in de reactie, uitvoering en gevolgen van de *Maritime Strategy* op het Nederlandse militair-maritieme optreden in de laatste jaren van de Koude Oorlog.

De KM vervulde, als vermeld, een belangrijke positie binnen het Atlantisch bondgenootschap. Door haar omvang en operationele focus op onderzeebootbestrijding gold de Nederlandse zeemacht bij uitstek als een belangrijke samenwerkingspartner voor de *U.S. Navy*. Bovendien nam de Amerikaanse marine in het begin van de jaren tachtig het initiatief de NAVO-bondgenoten bij hun strategische plannen te betrekken en gezamenlijk naar een effectieve verdediging van de Noordflank toe te werken. Zodoende is het meer dan aannemelijk dat zowel de *Maritime Strategy*, alsook het hieruit afgeleide CONMAROPS een belangrijke invloed hebben gehad op de inzet, omvang en strategie van de Nederlandse zeestrijdkrachten in de jaren tachtig. Ook speelde de strategie een voorname rol bij het rechtvaardigen van de marineplannen tegenover politiek Den Haag. Daarom is het van belang om naast de militaire kant van de veranderende maritiem-strategische ontwikkelingen, eveneens de reactie en visie van de politiek op de strategische plannen van de Amerikaanse marine te bestuderen. De twee hoofdvragen van dit onderzoek luiden: 1. Hoe en met welke argumenten reageerden de Nederlandse politiek en de Koninklijke Marine op de veranderende internationaal-maritiem ontwikkelingen in de jaren tachtig. 2. Welke invloed hadden deze ontwikkelingen op de strategie, inzet en organisatie van de KM en op welke wijze heeft de *Maritime Strategy* (beleidsmatige) gevolgen gehad voor het Nederlandse aandeel aan de bondgenootschappelijke verdediging op zee.

Figuur 1. De Noordflank van het NAVO-verdragsgebied tijdens de Koude Oorlog.

Nederlandse politiek en de Koninklijke Marine op de veranderende internationaal-maritiem ontwikkelingen in de jaren tachtig. 2. Welke invloed hadden deze ontwikkelingen op de strategie, inzet en organisatie van de KM en op welke wijze heeft de *Maritime Strategy* (beleidsmatige) gevolgen gehad voor het Nederlandse aandeel aan de bondgenootschappelijke verdediging op zee.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is het onderzoek in de eerste plaats gebaseerd op een literatuurstudie op basis van verschillende Amerikaanse (maritieme) bronnen, zoals artikelen uit het toonaangevende *U.S. Naval Institute Proceedings*. Hierin komen de verschillende theoretische kaders over de capaciteiten en intenties van de Sovjet-marine aan bod, alsmede de Amerikaanse plannen voor de invoering van de *Maritime*

Strategy en de consequenties hiervan voor oorlogvoering ter zee in het algemeen en onderzeebootbestrijding in het bijzonder. Daarnaast richtte het onderzoek zich op de NAVO-implementatie van de *Maritime Strategy*, evenals de reactie van politiek Den Haag en de publieke opinie op deze strategische plannen. Als aanvulling op de literatuur en om het onderzoek een (meer) Nederlands perspectief te geven, is, waar mogelijk, ook nationaal archiefonderzoek op basis van militaire en politieke documenten gedaan. Tevens is een interview met het toenmalig Hoofd Plannen van de Marinestaf afgenomen.⁷ Op deze manier is getracht inzicht te krijgen in de Nederlandse reactie op de invoering van de *Maritime Strategy*, de gevolgen hiervan op politiek-militair gebied en ten slotte de veranderingen in de inzet van de Nederlandse onderzeebootbestrijdingsbijdrage tegen de in de ‘maritieme bastions’ opererende Sovjet-onderzeeboten.

Doordat de *Maritime Strategy* de meeste invloed heeft gehad tijdens de periode 1981-1991, vormen deze jaren in het onderzoek het belangrijkste tijdsbestek. Niettemin zal onder andere ook aandacht worden besteed aan de maritieme-strategische ontwikkeling die vanaf halverwege de jaren zeventig aan de basis stonden van Watkins’ strategie. Zodoende is het eerste hoofdstuk grotendeels algemeen van aard. Hierin is de historische context geschetst die fungeert als aanloop naar een uitleg over de *Maritime Strategy* en de omstandigheden waaronder deze tot stand kwam. In dit hoofdstuk is de (Amerikaanse) discussie opgenomen die vooraf ging aan de *Maritime Strategy* en die in relatie stond met het Amerikaanse denken over de capaciteiten en intenties van de Sovjet-marine en haar strategische onderzeeboten. Ook wordt gekeken naar het belang van de Noordflank van het NAVO-gebied in het maritiem denken van zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten tijdens de laatste jaren van de Koude Oorlog. Het hoofdstuk sluit af met de invloed van dit nieuwe strategisch denken op het maritieme beleid van de *U.S. Navy* en de navolgende opkomst van de *Maritime Strategy*.

Het theoretisch kader van deze strategie en de toepassing ervan worden in het tweede hoofdstuk behandeld, waarbij met name de opzet, uitvoering en mogelijke beperkingen van Watkins’ plannen nader worden bestudeerd. Hierin wordt vooral ingegaan op de precieze oogmerken, inhoud en – uiteindelijk – voorziene uitvoering van de strategie, die zowel door de *U.S. Navy* alsook door de overige NAVO-partners in de loop van de jaren tachtig werd toegepast. De doelstellingen van de strategie worden behandeld, waarna de operationele inhoud en het hiermee gepaard gaande vlootplan de revue passeren. Vervolgens komen de

⁷ Het interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht buiten dienst (b.d.), vond plaats op 25 januari 2013 te Den Haag. De uitgewerkte en geaccordeerde interviewgegevens zijn te raadplegen via het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag.

eventuele beperkingen en kritiek aan bod die de strategie gaandeweg te verduren kreeg. Tot slot volgt de positie van de NAVO in Watkins' plannen, evenals de visie van de Amerikaanse marine over de waarde van de bondgenootschappelijke marines met name bij de uitvoering van de nieuwe strategie.

Het derde hoofdstuk gaat (verder) in op de rol van de Koninklijke Marine bij deze *Maritime Strategy* en haar positie binnen de NAVO. Ook wordt de mogelijke veranderende uitvoering van onderzeebootbestrijding in internationaal verband door de Koninklijke Marine tegen het licht gehouden. Zowel de reactie van de Nederlandse zeemacht op de strategische plannen van de Amerikaanse bondgenoten, als de mate waarin deze plannen pasten binnen de eigen strategische doelstellingen komt aan de orde. Vervolgens komen de operationele uitwerkingen aan bod en sluit het hoofdstuk af met de rol die de *Maritime Strategy* speelde als een voorbeeld concept voor de strategische planning van de KM in de latere jaren tachtig.

Het vierde hoofdstuk vangt aan met de reactie van de Nederlandse politiek op deze maritiem-strategische ontwikkelingen. Daarbij wordt enerzijds gekeken naar het nationale belang en de rol van de Nederlandse samenleving en anderzijds naar de NAVO-verwachtingen inzake de Nederlandse bijdrage en de positie die de KM innam. Verder volgt een analyse over de wijze waarop politiek Den Haag invulling wenste te geven aan deze strategie. Als gevolg van zowel de verslechterende financiële situatie, opgelopen reputatieschade als gevolg van aanbesteding van nieuw materieel en negatieve publiciteit in de media, was het voor de politiek niet altijd vanzelfsprekend dat de marine een behoorlijke bijdrage op de Noordflank zou leveren. Daartegenover stond echter de positie van de Nederlandse zeemacht binnen de NAVO en de hieraan verbonden verplichtingen, alsook de verwachte Nederlandse inbreng binnen de nieuwe strategische plannen. Zodoende gaat dit hoofdstuk vooral in op de wijze waarop de maritiem-strategische ambities van de KM en de NAVO pasten binnen het nationaal politieke defensiebeleid. Door zowel de financiële problemen alsook door kritische geluiden in de samenleving legde politiek Den Haag in de loop van de jaren tachtig steeds meer druk op een intensievere internationale samenwerking en taakspecialisatie. Als gevolg van deze ontwikkelingen tekende zich een politiek klimaat af waarin een vermindering van de omvang, bijdrage en taken van de zeemacht duidelijk naar voren kwam en waarbij sommige politici zelfs het gehele bestaansrecht van de KM ter discussie stelden. In het verlengde van deze discussie wordt ten slotte gekeken op welke wijze de KM verschillende concepten uit de *Maritime Strategy* als middel gebruikte om de negatieve publiciteit tegen te gaan en haar positie in het veiligheidsbeleid naar buiten toe te rechtvaardigen.

In het laatste hoofdstuk komt de invloed van de Amerikaanse *Maritime Strategy* voor zowel het Nederlandse veiligheidsbeleid als haar zeestrijdkrachten na afloop van de Koude Oorlog aan bod. Vooral de concrete gevolgen van deze strategie voor de KM staan in dit hoofdstuk centraal. Hierbij speelt de vraag of er gesproken kan worden van een continuïteit of discontinuïteit wat betreft de inzet, taken, organisatie en strategie van het Atlantisch bondgenootschap in het algemeen en de Koninklijke Marine in het bijzonder in de eindfase van de Koude Oorlog en daarna.

Figuur 2. De visie van de *U.S. Navy* op 'sea power' tijdens de Koude Oorlog. Een *aircraft-carrier battle-group* bestaande uit Amerikaanse en bondgenootschappelijke oorlogsschepen, waaronder het vliegkampschip *USS Enterprise* nemen deel aan de oefening '*Valiant Heritage*' voor de kust van Californië in 1976.

1. Maritiem strategische heroverwegingen in Oost en West

In de loop van de Koude Oorlog drukten nucleaire wapens steeds nadrukkelijker een stempel op de militaire strategie van zowel Oost als West. Kernwapens kregen zodoende een prominente plaats in de defensie-inspanningen van zowel de Verenigde Staten als de Sovjet-Unie.⁸ Op zee vond een soortgelijke ontwikkeling plaats. Nadat in 1954 de eerste op kernenergie aangedreven onderzeeboot *Nautilus* aan de Amerikaanse vlootsterkte was toegevoegd, werd het vanaf eind jaren vijftig ook mogelijk ballistische raketten op onderzeeboten te plaatsen. Het concept van de nucleair aangedreven strategische raket-onderzeeboot (SSBN) was geboren.⁹

Dit type vaartuig zou spoedig het strategische denken over de inzet van de marine in vredes- en oorlogstijd ongekend veranderen. De implicaties van deze moderne onderzeeboten met ballistische raketten noopten zowel Oost als West haar marinestrategie te heroverwegen en op zoek te gaan naar een passend antwoord op het toenemende gevaar van de SSBN-vloot. Door een grootschalig vlootprogramma en voortschrijdende modernisering trachtte de Sovjetmarine in de jaren zestig en zeventig de Westerse SSBN-dreiging zo veel mogelijk het hoofd te bieden.¹⁰ Bovendien groeide zij hiermee uit tot een geduchte tegenstander die de maritieme dominantie (*command of the sea*) van het Westen op de wereldzeeën steeds nadrukkelijker begon uit te dagen.¹¹ Als reactie op de Sovjet-maritieme ontwikkelingen introduceerde de *U.S. Navy* in 1981 een nieuwe strategische koers. Deze *Maritime Strategy* heeft in strategisch opzicht het laatste decennium van de Koude Oorlog op zee bepaald.

Alvorens op deze strategie in te kunnen gaan, is het nodig de omstandigheden waaronder ze tot stand kwam nader te bekijken, evenals de ontwikkelingen die eraan vooraf gingen. Immers een strategie is op de eerste plaats gebonden aan een aantal factoren zoals nationale beleids-doelen, technologische en geografische beperkingen en militaire mogelijkheden. Een strategie is geen opzichzelfstaand geheel, maar hangt op een complexe wijze samen met politieke en militaire doelen, wensen, planning en beleidsvorming.¹² Dit

⁸ G.C. Berkhof, en P.M.E. Volten, *Het militair-strategisch denken in de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, overeenkomsten en verschillen* (zp, 1981) 36-38.

⁹ G. J. Refuto, *Evolution of the U.S. Sea-Based Deterrent: War Fighting Capabilities* (Washington 2011) 137. De eerste operationele klasse SSBN waren de Amerikaanse *George Washington*-klasse onderzeeboten (1958), uitgerust met ballistische *Polaris*-raketten en de Russische *Hotel*-klasse (1958-1959), uitgerust met SS-N-4 projectielen. De SSBN was daarmee het derde onderdeel (naast ICBM's en bommenwerpers) van de nucleaire 'triade' en bood een kernmacht tevens de mogelijkheid tot een tweede (reserve) nucleaire slagkracht.

¹⁰ M. Vego, 'Soviet Anti-Submarine Warfare Doctrine'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI), Journal* 128 (1983) 46-53, 46-47.

¹¹ H.H.J.J. Schoonhoff, *The Maritime Strategy* (Den Helder 1988) 16.

¹² Teitler e.a., *Militaire strategie*, 13-14.

eerste hoofdstuk behandelt de belangrijkste militair-maritieme gebeurtenissen die aan de basis stonden van de *Maritime Strategy*. De vraag wat de belangrijkste (maritieme) ontwikkelingen in Oost en West waren die de aanzet gaven tot de Amerikaanse *Maritime Strategy*, staat dan ook centraal.

Om de bovenstaande vraag te beantwoorden zullen allereerst de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie de revue passeren, zoals de uitbreiding en modernisering van haar zeestrijdkrachten in het algemeen en de Noordelijke vloot in het bijzonder. De ratio achter deze opbouw gaf bovendien aanleiding tot verschillende interpretaties in het Westen. Daarom is in dit hoofdstuk eveneens de discussie opgenomen die een verandering in het Amerikaanse denken over de capaciteiten en intenties van de Sovjet-marine en haar strategische-onderzeeboten veroorzaakte. Ook wordt gekeken naar het belang van de Noordflank van het NAVO-gebied in het maritiem denken van zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten tijdens de laatste jaren van de Koude Oorlog. Het hoofdstuk sluit af met de invloed van dit nieuwe strategisch denken op het maritieme beleid van de *U.S. Navy* en de navolgende opkomst van de *Maritime Strategy* in 1981.

De vlootopbouw van de Sovjet-Unie

Na 1945 herstelden de zeestrijdkrachten van de Sovjet-Unie zich maar langzaam van de tijdens de oorlogsjaren geleden verliezen. Als gevolg hiervan volgde de Rode vloot eind jaren veertig hoofdzakelijk een defensieve strategie, die zich primair richtte op het tegenhouden van Amerikaanse en Britse aanvallen vanuit zee op de Sovjet-Unie zelf.¹³ Hiermee trachtte Stalin een mogelijk offensief van de Amerikaanse vloot afdoende tegen te gaan, opdat de eigen land- en luchtmacht het gevecht naar de vijand zouden brengen.¹⁴

Met de dood van Stalin in 1953 kwam er een eind aan dit beleid. Partijleider Chroestjov, die Sergej Gorsjkov als admiraal van de Sovjet-marine aanwees, begon een geheel andere koers voor de Rode vloot uit te zetten. In een poging de Sovjet-Unie in een meer economische gelijkwaardige positie met het Westen te krijgen, startte Gorsjkov een nieuw vlootprogramma bestaande uit een ‘evenwichtige vloot’ van onderzeeboten, vliegkampschepen en slagkruisers. De motivatie hiervoor was de opbouw van een moderne

¹³ J.C. Woodard, *The U.S. Maritime Strategy in the North Atlantic and the Norwegian Sea: An evolving strategy in need of reassessment* (Monterey 1991) 45-46.

¹⁴ De vloot was daarnaast ondergeschikt aan de eisen van de land- en luchtmacht. Onder Stalin werd het grootste deel van de financiële defensie-inspanningen van de Sovjet-Unie vooral in de twee laatstgenoemde krijgsmachtgedelen geïnvesteerd.

oceaangaande zeemacht¹⁵ die wereldwijd zou kunnen opereren.¹⁶ Deze beweegreden werd nog eens versterkt door het feit dat de Sovjet-marine tijdens de Cuba-crisis in 1962 de Amerikaanse maritieme blokkade rondom het eiland niet had weten te doorbreken en als gevolg hiervan een gevoelige nederlaag had geleden.¹⁷ Zodoende kon volgens Gorsjkov alleen met een evenwichtige oceaanwaardige vloot de Amerikaanse maritieme dominantie doeltreffend worden geslecht. In vreedestijd was het doel van deze nieuwe vloot vooral het vergaren van economische en politieke steun van bevriende- of satellietstaten waar ook ter wereld.¹⁸

Hoewel de vlootopbouw van de Sovjet-Unie al vanaf de jaren zestig een belangrijke maritieme dreiging voor het Westen en voor de Verenigde Staten in het bijzonder vormde, had deze expansie haar apotheose halverwege de jaren zeventig. Dit is onder andere goed te zien aan de voltooiing van nieuwe scheepsklassen en geavanceerd materieel zoals de nucleair aangedreven slagkruisers van de *Kirov*-klasse en de vliegtuigdragende kruisers van de *Kiev*-klasse.¹⁹

Figuur 3. De vliegtuigdragende kruiser van de *Kiev*-klasse gold als één van de hoogtepunten uit het moderniseringsprogramma van de Sovjet-marine in de jaren zeventig.

¹⁵ In sommige literatuur wordt een oceaanwaardige vloot ook wel aangeduid met de term: *blue-water navy*.

¹⁶ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 47.

¹⁷ P.X. Kelley, 'The Amphibious Warfare Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111 (1986) 18-29, 21.

¹⁸ Watkins, 'The Maritime Strategy', 4.

¹⁹ N. Polmar, *The Naval Institute Guide to the Soviet Navy* (5de druk, Annapolis 1991) 84.

Ook een groot aantal moderne kernonderzeeboten, zoals de *Charlie*,- *Yankee*,- en *Victor*-klasse, werd hoofdzakelijk bij de Noordelijke- en Pacificische vloot in dienst genomen.²⁰

Voor het Westen betekende dit dat de Sovjet-marine in staat kon worden geacht de maritieme belangen niet alleen op de Atlantische Oceaan maar wereldwijd te bedreigen, met inbegrip van de vitale olieroutes in de Indische Oceaan en de Perzische Golf.²¹ Als gevolg van deze maritieme expansie werd de Sovjet-Unie in de jaren zeventig door een groot aantal deskundigen beschouwd als een *global naval power*, die bovendien haar vloot steeds meer begon te gebruiken als diplomatiek instrument voor de vergaring van politieke steun en invloed in de Derde Wereld.²²

Daar het groeiend aantal schepen nam ook de diversiteit aan taken, mogelijkheden en operaties die de marine kon ondernemen aanzienlijk toe, evenals de geoefendheid van het personeel.²³ De wereldwijde *Okean*-oefeningen zijn hiervan een duidelijk voorbeeld. Door het uitvoeren van deze grootschalige en complexe manoeuvres leek de Sovjet-zeemacht, in de ogen van een aantal analytici, het vermogen te bezitten het Westen met een uitgebreid scala aan conventionele middelen te kunnen verslaan.²⁴ Als gevolg van de toename in omvang, actieradius, taken en maritieme capaciteiten groeide de Sovjet-Unie halverwege de jaren zeventig uit tot een volwaardige *blue-water navy*.²⁵ Met andere woorden: ‘de Rode vloot was gereed om naar zee te gaan’.²⁶

Niet alleen de aantallen schepen en de diversiteit aan capaciteiten van de zeestrijdkrachten namen drastisch toe. De Sovjet-marine onderging in de jaren zeventig ook een uitgebreid moderniseringsprogramma waarbij een aantal nieuwe wapensystemen en platformen in gebruik werden genomen. Een belangrijke ontwikkeling die tevens een keerpunt vormde in het maritiem-strategisch denken, was de introductie van de *Delta*-klasse onderzeeboot (SSBN), die vanaf 1971 zestien ballistische raketten van het (nieuwe) type SS-

²⁰ B.M. Blechman, *The Changing Soviet Navy* (Washington 1973) 20.

²¹ Blechman, *The Changing Soviet Navy*, 38-40.

²² E.N. Luttwak, *The Political Uses of Sea Power* (Baltimore 1974) 53. Wel moet worden opgemerkt dat het alleen in vreedstijd mogelijk was de vloot als een diplomatiek-instrument voor het buitenlandbeleid in te zetten.

²³ Daarnaast hield de Sovjet-marine steeds omvangrijkere en complexere oefeningen, met aandacht voor *multi-threat* situaties waaronder: onderzeebootbestrijding, luchtverdediging, amfibische operaties en oppervlakte oorlogvoering. De Rode vloot bekwaamde zich zodoende steeds beter in *fleet-on-fleet* aanvallen en multi-platform coördinatie.

²⁴ Afgeleid van de theorie van Michael MccGwire. Hij gaat uit van een *protracted global war*, waarin de Sovjet-vloot in een conflict met de NAVO zowel de capaciteit als de aantallen diende te hebben om het Westen (ook) met conventionele middelen te verslaan.

²⁵ G. Till, *Maritime Strategy and the nuclear age* (2de druk, Londen 1984) 181-225.

²⁶ W. Platje, *Een zee van Geheimen. Inlichtingenoperaties tijdens de Koude Oorlog* (Amsterdam 2010) 35.

N-8 aan boord had.²⁷ Dit draagrakettype was door zijn grote bereik als eerste *Submerged Launched Ballistic Missile* (SLBM) in staat het vasteland van de Verenigde Staten te treffen vanuit de territoriale wateren van de Sovjet-Unie, ver weg van de Westerse barrièrelijnen in het Atlantisch zeegebied.²⁸

Vooraf Washington volgde met de nodige bezorgdheid de ontwikkelingen van de Rode vloot, en vooral waar deze in vergelijking tot de eigen zeestrijdkrachten stond. Na de Vietnamoorlog genoten de Verenigde Staten zowel in eigen land als in het buitenland maar weinig aanzien. Door dit conflict was het land internationaal aanmerkelijk in diskrediet gebracht, terwijl de Sovjet-Unie daarentegen een aantal politieke successen wist te boeken, met name in Derde Wereldlanden zoals Vietnam, Ethiopië, Angola en Libië.²⁹ Ook was het budget van de Amerikaanse strijdkrachten na Vietnam drastisch geslonken. Bovendien bestond er binnen de *U.S. Navy* geen duidelijke langetermijnplanning of visie. Niet alleen de maritieme expansie van Moskou, ook deze zorgelijke (militaire) uitgangspositie bracht de Amerikaanse marine eind jaren zeventig tot het besef haar plannen te heroverwegen.

Figuur 4. De *Delta*-klasse onderzeeboot van de Sovjet-marine. Duidelijk te zien is de lanceerinrichting voor de SS-N-8 ballistische raketten. Dit type onderzeeboot vormde een grote strategische dreiging voor de Verenigde Staten.

²⁷ J. Breemer, 'The Soviet Navy's SSBN Bastions: New Questions Raised'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI), Journal* 132 (1987) 39-44, 40. De SS-N-8 ballistische raketten hadden een bereik van meer dan 40.000 zeemijl.

²⁸ De 'oudere' onderzeeboten van de *Yankee*-klasse moesten wel nog het GIUK-gap passeren om het operatiegebied te bereiken. Door hun geringere actieradius hadden de onderzeeboten van de *Yankee*-klasse de west- en oostkust van de Verenigde Staten als operatiegebied. De ontwikkeling van de *Delta*-klasse vormt daarmee een belangrijk omslagpunt in het strategisch denken over de Sovjet SSBN-vloot.

²⁹ B.W. Watson, *Red Navy at Sea: Soviet Naval on the High Seas, 1956-1980* (Boulder 1982) 6-8.

Veranderingen in het Amerikaanse maritiem-strategisch denken

Voordat de *U.S. Navy* haar strategie kon (her)definiëren, diende ze allereerst de maritieme uitgangspunten van de potentiële tegenstander te analyseren. De Amerikaanse discussie over de strategie, taken, intenties en doelstellingen die ten grondslag lagen aan de opbouw van de Rode vloot, werd in de jaren zeventig gekenmerkt door een tweetal ‘scholen’ van analisten.³⁰ Omstreeks 1970 werd dit denken nog gedomineerd door de school van ‘traditionele’ analisten. Zij stelden dat voorgenoemde vlootopbouw het gevolg was van de strategische doelstelling van Moskou deze zeemacht bij een conflict met de NAVO in te zetten tegen westerse maritieme aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan. Deze offensieve operaties tegen de *Sea Lines of Communications* (SLOCS) van de NAVO werden zo gezien als de belangrijkste taak van de Sovjet-marine in oorlogstijd.³¹

Deze analyse was sterk gebaseerd op een ‘*mirror-imaging*’ perceptie dat de Sovjet-marine gelijk de Westerse zeestrijdkrachten naar een *command of the sea* zou streven. Volgens tegenstanders van deze visie, zoals de Amerikaanse inlichtingendeskundigen Christopher Ford en David Rosenberg, bereidde de *U.S. Navy* zich hiermee te veel voor op een vorige oorlog. ‘*Most importantly, the existence of a blue-water Soviet navy seemed to emphasize, in American minds, the capability for peacetime power projection and the capability for wartime attack on U.S. and Western naval forces and Sea-Lines of Communications. Americans tended to view the new Soviet naval capabilities in terms of refighting World War II.*’³² De traditionele beschouwing benadrukte volgens deze critici tevens zogeheten ‘defensieve barrière operaties’ bij bepaalde geografische locaties (*choke points*) die de Sovjet-marine de vrije toegang tot de wereldzeeën konden ontzeggen. De belangrijkste barrière was het *Greenland-Iceland-United Kingdom-gap* (GIUK-gap), waar door middel van een maritieme ‘Maginotlinie’ de aanval van Sovjet-onderzeeboten moest worden opgevangen. Hiertoe waren op dit punt de diverse NAVO-onderzeebootbestrijdingsmiddelen samengetrokken. Desondanks werd het duidelijk dat door de eerder genoemde ontwikkelingen wat betreft rakettechnologie en de actieradius van de SS-

³⁰ C. Homan, ‘De militair-maritieme strategie van de Sovjetunie’. In: *Marineblad* 6 (1986) 114-122, 114. Het debat werd vooral gevoerd tussen maritieme theoretici en strategisch analisten verbonden aan het Amerikaanse *Naval War College* te Newport.

³¹ Blechman, *The Changing Soviet Navy*, 20-24. De verstoring van deze aanvoerroutes zou namelijk leiden tot de ineenstorting van het Europese Centrale Front, aangezien versterkingen en voorraden niet meer vanuit de Verenigde Staten de West-Europese havens konden bereiken. Het openhouden van de SLOCS gold als de belangrijkste voorwaarde voor de Europese NAVO-marines, waaronder de Koninklijke Marine.

³² C.A. Ford en D.A. Rosenberg, ‘The Naval Intelligence Underpinnings of Reagan’s Maritime Strategy’. In: *The Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 379-409, 383.

N-8 deze analyse steeds minder opging voor een accurate beschrijving van het optreden van de Sovjet-marine in een conflictsituatie met het Westen.³³

In de loop van de jaren zeventig kreeg een tweede school van analisten zodoende steeds nadrukkelijker de overhand in het Amerikaanse denken over de Rode vloot. Deze groep analisten baseerde zich allereerst op de studie van Robert W. Herrick, die al in 1968 betoogde dat de maritieme Sovjet-strategie in essentie defensief was en zich richtte op de instandhouding van een nucleaire *second strike capability*.³⁴ In het boek *Military Objectives in Soviet Foreign Policy* onderschrijft auteur Michael MccGwire³⁵ de these van Herrick.

Eerstgenoemde gaat hierin zelfs verder door vanuit een territoriale focus te stellen dat de Sovjet-vloot tijdens een oorlog met het Noord-Atlantisch bondgenootschap, veel meer waarde zou hechten aan haar strategische reserve dan door anderen werd aangenomen.³⁶ Volgens MccGwire was het maritieme hoofddoel van Moskou er primair op gericht haar te allen tijde te voorzien van een stabiele strategische nucleaire slagkracht ter zee. Met de nieuwe *Delta*-klasse onderzeeboten beoogde het Kremlin dan ook zowel maximale afschrikking te garanderen, alsmede de SSBN-vloot op deze wijze de meeste invloed op het strijdverloop te laten uitoefenen.³⁷ Gorsjkov's zeemacht zou aldus MccGwire in oorlogstijd zodoende enkel de bescherming en het behoud van deze nucleaire slagkracht en de verdediging van het moederland tegen Westerse agressie voor ogen hebben.

Greenland-Iceland-United Kingdom (GIUK) Gap

Figuur 5. De denkbeeldige lijn tussen Groenland, IJsland en het Verenigd Koninkrijk vormde het GIUK-gap, alwaar de Sovjet-onderzeeboten moesten worden opgevangen voordat ze de Atlantische Oceaan konden bereiken.

³³ B. Ranft, en G. Till, *The Sea in Soviet Strategy* (Londen 1983) 80. De SSBN-onderzeeboot is primair gericht tegen doelen op het land en heeft ook door haar nucleaire afschrikking in wezen een andere operationele taak dan de rest van de zee strijdkrachten. Dit verklaart volgens Ranft en Till voor een groot deel de afwijkende SSBN-strategie.

³⁴ R.W. Herrick, *Soviet Naval Doctrine and Policy* (8ste druk, New York 2003) 616. Met de term *second strike capability* wordt in de nucleaire strategie bedoeld het gegarandeerd vermogen van een kernmacht een vijandelijke kernaanval te kunnen vergelden. Een dergelijk vermogen is van vitaal belang in het concept van nucleaire afschrikking.

³⁵ Michael MccGwire wordt in het algemeen beschouwd als één van de belangrijkste deskundigen op het gebied van het strategisch denken in de Sovjet-Unie.

³⁶ MccGwire, *Military Objectives in Soviet Foreign Policy*, 90.

³⁷ M.K. MccGwire en J. McDonnell (red.), *Soviet Naval Influence: Domestic and Foreign Dimensions* (New York 1977) 54-57.

De in de jaren zeventig opgebouwde ‘harmonische vloot’ bracht volgens de Nederlandse militair-historicus Ger Teitler ook geen verandering in het defensieve grondpatroon van de Sovjet-marine. Hoewel een dergelijke uitgebalanceerde zeemacht in vreedstijd een hele reeks van taken kon uitoefenen, zou deze in geval van oorlog worden geofferd aan het: ‘rechtstreeks beveiligen van het grondgebied van de staat, door het maritiem vergrendelen van de eigen gebieden voor de nadering van vijandelijke eskaders met alle middelen die de Sovjet-Unie ter beschikking staan’.³⁸

Ook de Amerikaan Jan Breemer, specialist op het gebied van marinestrategieën, was deze mening toegedaan. Hij stelde namelijk dat de Sovjets ook min of meer tot een defensieve strategie ‘gedwongen’ waren. Allereerst kende de USSR het geografische nadeel dat ze geen vrije toegang tot de wereldzeeën had, wat offensieve operaties buiten de eigen zeegebieden beperkte. Een tweede factor die Moskou’s nadruk op een defensief ingestelde strategie teweegbracht, was het gegeven dat haar nucleaire onderzeeboten meer watergeruis dan de Westerse tegenhangers produceerden. Dit maakte ze makkelijk traceerbaar.³⁹ Volgens Breemer gold de Westerse onderzeebootbestrijding in technologisch opzicht als *state of the art*. Vooral het Amerikaanse *Sound Surveillance System* (SOSUS) vormde een serieuze dreiging voor de Sovjet-onderzeeboten.⁴⁰ Niet alleen de hoogwaardige Westerse onderzeebootbestrijdingscapaciteit hield de Rode vloot in het defensief, ook de onvoldoende logistieke ondersteuning van de Sovjet-marine maakte het lastig om langdurig offensieve operaties ver buiten de eigen territoriale wateren vol te houden. Tevens droeg de indrukwekkende mijnenlegcapaciteit eraan bij dat Gorsjkov’s zeestrijdkrachten in staat waren grote delen van de Barentszzee, de Zee van Ochotsk en Noorse Zee in korte tijd af te sluiten en daarmee, naast de actieve bewapening, een extra passief obstakel voor de Westerse onderzeebootbestrijders te creëren. Deze bovenstaande factoren leken zodoende het bestaan van een strategische Sovjet-doctrine van ‘maritieme bastions’ te bevestigen.

Het vermoede dat een dergelijke strategie bestond werd bovendien versterkt door een aantal inlichtingengegevens die het *Center of Naval Analysis* (CNA) in 1977 aan de operationele commandanten en strategische planners van de Amerikaanse marine leverde.⁴¹

³⁸ G. Teitler, ‘De Sovjetunie en de zee: Historische beschouwingen over mythe en werkelijkheid.’ In: *Marineblad* 6 (1986) 58-64, 62-63.

³⁹ Breemer, ‘The Soviet Navy’s SSBN Bastions’, 41.

⁴⁰ Ibidem, 43. Ook de technisch geavanceerde nucleaire aanvalsonderzeeboten van de Amerikaanse *Los Angeles*-klasse vormden een serieuze opponent voor de Sovjet-onderzeeboten.

⁴¹ Ford en Rosenberg, ‘The Naval Intelligence Underpinnings’, 385-386. De inlichtingenrapporten bestonden met name uit *Sigint*-informatie over de capaciteiten en intenties van de Sovjet-vloot. Een aantal van deze

Het CNA concludeerde op basis van deze bronnen dat de Sovjets van plan waren hun SLBM's gedurende een conflict met de NAVO als een strategische reserve achter de hand te houden. Moskou zou haar SSBN-vloot in speciale 'maritieme bastions' vlakbij de eigen kust laten opereren, beschermd door zee- en luchtmacht als een middel voor strategische verdediging. In haar eindrapport concludeerde het CNA dat de Sovjet-vloot in oorlogstijd vier prioriteiten kende. De eerste en belangrijkste taak was het beschermen en in stand houden van de nucleaire *second strike capability*. Ten tweede diende de vloot de Sovjet-Unie te beschermen tegen vijandelijke amfibische operaties en aanvallen vanaf zee. Ten derde zou de vloot als ondersteuning van de land- en luchtmacht optreden. Pas in laatste instantie was het de opdracht om de Westerse aanvoerlijnen overzee te verstoren.⁴²

Het CNA deed de *U.S. Navy* dan ook de aanbeveling zich te richten op het ontwikkelen van voldoende onderzeebootbestrijdingscapaciteiten die in de bastions konden worden ingezet om de Sovjet-strategie effectief aan te vallen of te bedreigen. Dit betekende wel dat de Amerikaanse onderzeebootbestrijdingseenheden niet langer bij het GIUK-gap konden afwachten, maar in de noordelijke wateren van de Barentszee offensief tegen de Sovjet-SSBN's moesten opereren.

Niet alleen uit inlichtingen bleek het bestaan van een bastion-concept; ook uit *open source* publicaties van admiraal Gorsjkov kwam dit beeld naar voren. In het begin van de jaren zeventig verscheen een aantal artikelen waarin de admiraal in eerste instantie de vlootopbouw trachtte te rechtvaardigen door de Westerse suprematie ter zee aan te vechten. Als gevolg hiervan moeten zijn artikelen voornamelijk worden gezien in de context van legitimering en het creëren van (politiek) draagvlak voor de vlootopbouw en niet zozeer als een bewijs voor het bestaan van een offensieve maritieme strategie, zoals voorgesteld door de school van traditionele analisten. In strategisch opzicht pleitte Gorsjkov veeleer voor de bescherming van de (tweede) nucleaire slagkracht als hoofddoel van de Rode vloot. '*Today the main aim of a navy is becoming the ensuring of the accomplishment of all missions related to actions against ground objectives of the enemy and actions for the defense of one's own territory from the strikes of his navy*'.⁴³

inzichten was ook afkomstig van *Humint*-bronnen uit de hogere echelons van de maritieme en politieke leiding van de Sovjet-Unie.

⁴² B. Dismukes, en J.M. MacConnell (red.), *Soviet Naval Diplomacy* (New York 1979) 284-286.

⁴³ S.G. Gorshkov, *The Sea Power of the State* (Engelse vertaling, Annapolis 1979) 191.

Het Amerikaanse denken in ‘maritieme bastions’

Er ontstond evenwel ook de nodige scepsis omtrent het rapport van het CNA. Een belangrijke kritiek was dat de oefeningen⁴⁴ van de Sovjet-marine een defensieve strategie niet leken te ondersteunen.⁴⁵ Niettemin waren de grootschalige oefeningen in de jaren zeventig vooral vanuit een politiek oogpunt bedoeld om de capaciteiten van de Rode vloot aan de wereld te tonen, zonder dat zij direct een strategisch belang dienden. Bovendien is het opmerkelijk dat een dergelijke *Okean*-oefening in 1980 uitbleef. In plaats daarvan hielden de Sovjets steeds meer vlootmanoeuvres in de Noord-Atlantische Oceaan. De afwezigheid van een wereldwijde marine-oefening in 1980 overtuigde een aantal inlichtingenexperts dat de Sovjet-Unie in het geval van oorlog met de NAVO de voorkeur aan een defensieve maritieme strategie bleek te geven. Ondanks deze signalen vanuit de Sovjet-marine zelf, waren het volgens Ford en Rosenberg toch hoofdzakelijk de inlichtingen van het CNA die de aanzet gaven tot het hernieuwde Amerikaanse denken over de Sovjet-strategie en daarmee de ontwikkeling van het bastion-concept. *‘In the end it took a series of dramatic intelligence breakthroughs in the late 1970s to tip the intellectual center of gravity within the U.S. Navy against the traditional view’*.⁴⁶

Hoewel de Amerikaanse perceptie van een defensief ingestelde Sovjet-marine rond 1980 aan terrein won, leverde een aantal analisten op deze bastion-theorie en vooral op de daarbij aanbevolen tegenmaatregelen ook de nodige kritiek. Ten eerste wezen zij op het feit dat met een Westerse, direct tegen de SSBN-vloot, gerichte strategie de Sovjets tot een mentaliteit van *‘better use them, than loose them’* gedwongen werden, wat nucleaire escalatie in de hand kon werken. Het bleef immers onzeker hoe Moskou zou reageren op het afbrokkelen van haar nucleaire reserve.⁴⁷ Een verder kritiekpunt was de gedachte dat de bastion-perceptie en een hierop inspelende Westerse doctrine als te theoretisch werden beschouwd. Een dergelijke strategie leek in de praktijk moeilijk uitvoerbaar, aangezien er in een door de vijand gedomineerde omgeving geopereerd moest worden. Bovendien is een dermate voorwaartse onderzeebootbestrijding lastig te coördineren. Het legde grote druk op planning en commandovoering, waarbij bovendien alles *covert* diende plaats te vinden.⁴⁸ Een strategie gericht tegen de ‘maritieme bastions’ bracht dus onnodige risico’s met zich mee.

⁴⁴ Vooral de grootschalige en wereldwijde *Okean*-oefeningen in 1970 en 1975 leken een defensieve doctrine tegen te spreken.

⁴⁵ Ford en Rosenberg, ‘The Naval Intelligence Underpinnings’, 381-383.

⁴⁶ Ibidem, 384.

⁴⁷ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 123.

⁴⁸ T. Stefanick, *Strategic Anti-Submarine Warfare and Naval Strategy* (Toronto 1987) 83.

Een ander belangrijk kritiekpunt, dat vooral in het bondgenootschap een rol speelde, was dat het belang van de Europese NAVO-marines meer bij een adequate bescherming van de SLOCS lag en niet bij een strategie gericht tegen de Sovjet-SSBN's.⁴⁹ Een aantal sceptici stelde daarbij de vraag: *'Given that the most important task of the US Navy in case of war is to ensure a flow of men and material to a beleaguered Europe, why bother risking the fleet in a campaign against an opponent that will presumably be committed to the defense of its SSBNs in home waters?'*⁵⁰

Niettemin wees de *U.S. Navy* de voornoemde kritiek grotendeels van de hand door te wijzen op drie essentiële punten voor zowel de nationale verdediging, als die van de Atlantische partners. In de eerste plaats konden de Verenigde Staten bij het hanteren van alleen maar een 'statische barrière verdediging' bij het GIUK-*gap* hun NAVO-bondgenoot Noorwegen onvoldoende bijstaan en moesten de Noorse strijdkrachten het (grotendeels) alleen tegen Moskou opnemen. Daarom was het vanuit een politiek oogpunt van belang dat de Noorse Zee in een maritieme strategie geïncorporeerd diende te worden om Noorwegen beter te verdedigen en zodoende de bondgenootschappelijke solidariteit te versterken.⁵¹ Een tweede punt dat hierop doorgaat is de gedachte dat een offensieve strategie in de Noorse Zee niet alleen de bescherming en bevoorrading van Noorwegen garandeerde, maar ook de mogelijkheid bood de Noordelijke vloot in haar thuiswateren als het ware op te sluiten. Deze 'tie-up' gedachte⁵² droeg volgens de *U.S. Navy* bij aan de verdediging van de SLOCS doordat de Sovjets op deze wijze geen gelegenheid kregen met hun aanvalsonderzeeboten uit te breken. Deze vaartuigen waren bovendien nodig voor de verdediging van de SSBN-vloot, aangezien de laatstgenoemde onderzeeboten door het uitvoeren van offensieve operaties zelfs in hun bastions kwetsbaar zouden zijn. De vooruitgeschoven maritieme operaties dwongen de Sovjets zodoende al hun maritieme middelen bij de bastions samen te trekken.⁵³ Als laatste zou de vernietiging van de strategische onderzeeboten betekenen dat een gunstige onderhandelingspositie voor *war termination* kon worden afgedwongen.

⁴⁹ Voor Nederland gold de bescherming van de zeeverbindingen als kerntaak voor de Koninklijke Marine. Zie hiervoor ook: 'Om de veiligheid van het bestaan'. Defensienota 1974-1983, nr. 12.994.

⁵⁰ Breemer, 'The Soviet Navy's SSBN Bastions', 42. Deze kritiek werd vooral door admiraal Stansfield Turner geuit. Hij betoogde dat een offensief gerichte strategie niets meer dan vooropgezette campagne van de *U.S. Navy* was, om zich van steun voor de opbouw van de vloot te verzekeren. Zie hiervoor: L.J. Goldstein, J.B. Hattendorf, en Y.M. Zhukov, 'The Cold War at Sea: An International Appraisal Introduction'. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 151-156.

⁵¹ Breemer, 'The Soviet Navy's SSBN Bastions', 42.

⁵² Het begrip 'tie up' is afkomstig van: Stefanick, *Strategic Anti-Submarine Warfare*, 81.

⁵³ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 123.

De plannen van admiraal Hayward

Ook binnen de *U.S. Navy* kreeg de bastion-perceptie eind jaren zeventig steeds meer aandacht. De aanzet hiertoe werd gegeven door admiraal Thomas B. Hayward die in 1979 als *Chief of Naval Operations*, verbonden aan het *Naval War College* in Newport, zijn *Sea Strike* plan presenteerde.⁵⁴ Met dit operationele plan streefde Hayward naar een ‘*warfighting strategy*’, waarbij de beheersing van zeegebieden (*sea-control*),⁵⁵ het vastpinnen van de Sovjets door een voorwaartse verdediging, en het tonen van daadkracht naar de NAVO-partners centraal stonden. Door een voorwaartse verdediging was het volgens Hayward mogelijk de Sovjets niet alleen bij de SLOCS weg te houden (‘*tie-up*’ gedachte), maar was het ook mogelijk door strijd op de flanken Sovjet-troepen te onttrekken aan het Centrale Front.⁵⁶ Om deze reden speelden amfibische operaties in het *Sea Strike* plan een voorname rol. Het Noordflank-scenario stond derhalve niet op zichzelf, maar was door de flankbescherming van het Europese theater een belangrijke toevoeging aan het algehele strategische concept van het bondgenootschap.⁵⁷

Ook was Hayward van mening dat als gevolg van een terugloop in de Westerse defensie-inspanningen de Sovjets steeds minder conventioneel konden worden afgeschrokken.⁵⁸ Door de afname van haar conventionele slagkracht was de Amerikaanse marine minder in staat de Sovjets indien nodig flexibel van repliek te dienen en zou zij genoodzaakt worden het conflict (eerder) nucleair te laten escaleren. Daarnaast zocht Hayward naar een beter alternatief op de toentertijd gehanteerde strategische concepten van de *U.S. Navy*.⁵⁹ Om deze reden ontwikkelde hij samen met F.J. West Jr., hoofd van het *Center for Advanced Research* van het *Naval War College*, het *Sea Plan 2000*. Dit richtte zich op het bezit van een grotere conventionele vloot, met de nadruk op nucleaire aanvalsonderzeeboten,

⁵⁴ J.B. Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy, 1977-1986* (Newport 2004) 17. Hattendorf onderkent het ‘*forward defense-concept*’, als kernelement van het *Sea Strike* plan. Dit concept hield in dat de dreiging niet meer bij het GIUK-gap opgewacht werd, maar al in de Noorse Zee. Daarmee voorzag het concept tegelijkertijd in de flankbescherming van het Europese Centrale Front.

⁵⁵ Met het begrip *Sea-control* wordt bedoeld: de beheersing van een zeegebied om het vermogen zeker te stellen dit zelf te kunnen gebruiken, terwijl datzelfde zeegebied voor de vijand ontzegd wordt.

⁵⁶ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 58.

⁵⁷ Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 3.

⁵⁸ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 13. Hayward en West waren fel gekant tegen de voortgaande afname in defensie-inspanningen onder de regering Carter, die in het jaar 1978 hun dieptepunt hadden bereikt door het *Presidential Review Memorandum-10*.

⁵⁹ Een strategie waar Hayward fel tegen pleitte was de eind jaren zeventig gevoerde *Swing Strategy*. Met de *Swing Strategy* hoopte de *U.S. Navy* in het geval van een oorlog in het Atlantisch zeegebied, de taakgroepen met vliegkampschepen in de Stille Oceaan ter ondersteuning naar de Atlantische Oceaan over te brengen. Deze strategie kwam eind jaren zeventig echter steeds meer onder druk te staan door Hayward’s gedachte dat een oorlog met de Sovjet-Unie globaal zou zijn en daarmee voldoende zeestrijdkrachten in beide zeegebieden voorhanden moesten zijn.

vliegkampschepen en amfibisch materieel. Hoewel in dit beleidsplan nucleaire afschrikking nog altijd als belangrijkste principe gold, diende de *U.S. Navy* zich hiermee beter op een conventionele oorlog voor te bereiden.⁶⁰

Het doel van *Sea Plan 2000* was de Amerikaanse marine met heldere richtlijnen voor een structurele materieelplanning te voorzien, waarin het behoud van stabiliteit en flexibiliteit voorop stonden. Het plan voorzag eveneens in duidelijke voorschriften voor de inzet van maritieme middelen bij crisisbeheersing, alsook het bevorderen van technologische ontwikkelingen op zee.⁶¹ Deze meer gefundeerde materieelplanning stond daarmee aan de basis van de latere ‘*600 Ship Navy*’, een belangrijk onderdeel van het Amerikaanse regeringsbeleid van de nieuwe regering-Reagan in 1981.

Hayward trachtte met zijn plannen de marine sterker te koppelen aan het grotere nationaal strategisch plan, waarvan afschrikking het voornaamste uitgangspunt vormde. Tegelijkertijd probeerde hij dus een duidelijke structuur en langetermijnvisie aan te brengen in de maritieme planning. Ook de *ad hoc* maatregelen en het gebrek aan structuur in de organisatie van de *U.S. Navy* die na de Vietnamoorlog ontstaan waren, probeerde Hayward met zijn plannen zo gericht aan te pakken.⁶²

Zowel het in technologisch opzicht beoordelen van de Sovjet-vloot, als het onderkennen van de strategische ‘maritieme bastions’, geconceptualiseerd in *Sea Strike* en het *Sea Plan 2000*, waren essentieel voor de ontwikkeling van de *Maritime Strategy*. Het was admiraal Hayward die met zijn uitgangspunten van een omvangrijke conventionele afschrikking en een voorwaarts gerichte *sea-control*, vervolgens de aanzet gaf tot het denken over een doelmatige maritieme afschrikking van de Sovjet-Unie. De concepten van Hayward werden voor een groot deel door het *War Gaming Department* en de *Strategic Study Group* (SSG) van het *Naval War College* uitgewerkt.⁶³ In 1981 nam de regering Reagan ze formeel over en volgde door staatssecretaris van Marine John F. Lehman en de nieuwe *Chief of Naval Operations* admiraal James D. Watkins een vastomlijnde formulering ervan in de *Maritime Strategy*.⁶⁴ Met de implementatie van deze strategie kwam er een gericht Amerikaans antwoord op de veranderingen in het maritieme denken over de Sovjet-Unie: een duidelijke *warfighting strategy* voor de Amerikaanse zeemacht. De inhoud, doelstellingen en uitvoering van de strategie, alsmede de (Europese) kritiek hierop staan in het volgende hoofdstuk

⁶⁰ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 15-16.

⁶¹ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 64-65.

⁶² Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 20-21.

⁶³ *Ibidem*, 21.

⁶⁴ Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 5.

centraal. Ook de invloed die deze strategie op de NAVO-bondgenoten had, komt uitgebreid aan bod.

Al met al was er in de jaren zeventig een aantal belangrijke (maritieme) ontwikkelingen in zowel Oost als West te bemerken die aan de wieg van de *Maritime Strategy* stonden. Allereerst betekende de grootschalige vlootopbouw van de Sovjet-marine dat zij beter in staat was de Amerikaanse dominantie ter zee uit te dagen. Het Westen bestempelde de Sovjet-Unie in de jaren zeventig dan ook als een *global naval power*. Dit beeld werd nog eens versterkt door een verruiming van taken en het gegeven dat de Rode vloot op technologisch gebied een uitgebreide modernisering onderging. De indienststelling van de *Delta*-klasse onderzeeboot met haar SS-N-8 ballistische raketten gold daarbij als de belangrijkste ontwikkeling. De technologische beoordeling van de Sovjet-vloot als gevolg van haar expansie vormde dan ook het eerste uitgangspunt voor de verandering in het strategisch denken die uiteindelijk tot de *Maritime Strategy* zou leiden.

Desalniettemin bleef de ratio achter de maritieme expansie van een continentale macht als de Sovjet-Unie vooral in de Verenigde Staten onderwerp van discussie. In eerste instantie domineerden de traditionele analisten het debat. Zij veronderstelden dat Moskou haar vloot in oorlogstijd offensief tegen de Westerse SLOCS zou inzetten. Echter, door nieuwe inzichten zoals bepaalde passages uit de publicaties van Gorsjkov, alsook het inlichtingenwerk van het CNA, verloor de traditionele zienswijze aan overtuiging. De verkregen gegevens wezen namelijk uit dat de Sovjet-marine defensief was ingesteld. Deze zeestrijdkrachten bleken veeleer primair gericht op de bescherming van hun SSBN-vloot in beschermde ‘maritieme bastions’ vlakbij de eigen kust te zijn, met het behoud van de (tweede) nucleaire slagkracht als hoogste prioriteit. De inlichtingen van het CNA veroorzaakten in met name de Verenigde Staten een ommekeer in het denken over de maritieme Sovjet-strategie. De uit dit denken voortgekomen bastion-concept werd zodoende het tweede uitgangspunt in de ontwikkeling van de *Maritime Strategy*.

De onderkende doctrine van ‘maritieme bastions’, gericht op het achter de hand houden en beschermen van de SSBN-vloot als een strategische reserve, in plaats van het verstoren van de SLOCS, dat slechts als een quartaire missie gold van de Rode vloot, had ingrijpende gevolgen voor het militair-maritieme denken. Daarbij werden de Sovjets min of meer tot een defensieve strategie gedwongen door geografische beperkingen, alsmede de technisch hoogstaande Westerse onderzeebootbestrijdingscapaciteit.

Desondanks waren de Amerikaanse zeestrijdkrachten halverwege de jaren zeventig alles behalve voorbereid op het tegengaan van deze bastion-strategie. Het land kende na de Vietnamoorlog structureel een krimpend defensie-budget. Het was ondermeer dankzij Hayward dat het tij gekeerd kon worden. Met zijn *Sea Strike* plan en *Sea Plan 2000* zocht de admiraal een manier om enerzijds de vloot offensief gericht tegen de bastions in te zetten, en anderzijds een einde te maken aan de terugloop van conventionele middelen. Tevens voorzag hij de *U.S. Navy* zodoende van een nieuw vlootplan waarin het accent lag op de planning van nieuwe nucleaire aanvalsonderzeeboten en vliegekampschepen. De beide plannen van admiraal Hayward en het *Naval War College* kunnen dan ook gezien worden als de derde en wellicht belangrijkste ontwikkeling richting de *Maritime Strategy*, zoals die door de regering Reagan in 1981 werd toegepast.

Op deze wijze trachtte de *U.S. Navy* de heerschappij ter zee snel te bevechten, door in het geval van oorlog direct het initiatief te grijpen en operaties uit te voeren in de zwaar verdedigde thuiswateren van de Sovjet-Unie.⁶⁵ De belangrijkste vooronderstelling was daarbij de gedachte dat de Sovjet-marine in een oorlog met het Westen niet zou uitzwerven over de wereldzeeën, maar door het waarborgen van de reserve nucleaire slagkracht en deze te beschermen in ‘maritieme bastions’, thuis zou blijven.

Figuur 6. Een ‘*artist impression*’ van een maritiem bastion waarin een *Delta*-klasse onderzeeboot haar SS-N-8 SLBM lanceert. De wateren onder en nabij het poolijs vormden in de jaren zeventig en tachtig een beschermt operatiegebied voor de strategische onderzeeboten van de Sovjet-Unie.

⁶⁵ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 122.

2. De *Maritime Strategy* nader belicht

If we are not able to go on the offense against the Soviet submarine and air threat, if we have to wait for them to come to us, then we can't survive.

Admiral James D. Watkins
*Chief of Naval Operations U.S. Navy.*⁶⁶

De bovenstaande woorden van admiraal James Watkins waren illustratief voor het denken van de *U.S. Navy* gedurende de jaren tachtig. Het eerste hoofdstuk toonde al aan dat een aantal gebeurtenissen halverwege de jaren zeventig hier debet aan was. Het betrof onder meer de introductie van de SS-N-8 ballistische raket, de daaropvolgende veranderingen in de Sovjet-strategie zoals de vooronderstelde 'maritieme bastions', alsook de terughoudende opstelling van de in omvang gereduceerde Amerikaanse zeemacht na Vietnam. Al deze trends wezen uit dat een verdedigende positie van de zeestrijdkrachten bij het GIUK-*gap* steeds meer tekortschoot. Voor Watkins, als *Chief of Naval Operations*, gaven bovenstaande veranderingen de aanleiding de zeestrijdkrachten te hervormen. In zijn ogen moest de *U.S. Navy* in staat zijn wereldwijde offensieve operaties uit te voeren in een poging de Sovjet-marine in een vroeg stadium van een eventueel conflict met conventionele middelen aan te vallen. Daarnaast diende de Amerikaanse zeemacht het initiatief te behouden en daarmee de heerschappij op zee veilig te stellen. Deze plannen formuleerde Watkins samen met staatssecretaris van Marine John Lehman in 1981 tot een strategie die sindsdien bekend is komen te staan als de *U.S. Navy's Maritime Strategy*.

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds duidelijk werd, had deze strategie haar wortels in het strategisch denken van de jaren zeventig. De *U.S. Navy* was, met name in de persoon van admiraal Hayward, enerzijds ontevreden over het defensieve maritieme beleid van de regering Carter en anderzijds bezorgd over de technologische inhaalslag van de Sovjet-marine. Pas met het aantreden van de regering Reagan in 1981 kwam het benodigde budget vrij voor een nieuwe vloot die de plannen van *Chief of Naval Operations* admiraal Hayward en zijn opvolger admiraal Watkins mogelijk maakte. Bovendien waren er jaren van uitwerking ervan door het *Naval War College* aan vooraf gegaan voordat Lehman en Watkins hun strategie ten uitvoer brachten.

⁶⁶ Dit citaat van admiraal Watkins uit een toespraak voor het Amerikaanse Congres in 1984 is afkomstig van: C.A.H. Trost, Admiral of the U.S. Navy, 'Looking Beyond the Maritime Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 113 (1987) 13-16, 15.

Uit het voorafgaande bleek eveneens dat de *Maritime Strategy* voor de Amerikaanse zeemacht een keerpunt vormde van een defensieve naar een meer offensieve opstelling. Deze omslag benadrukt hoezeer het van belang is deze strategie uitvoerig te analyseren. Wanneer Watkins' strategie nader tegen het licht wordt gehouden is te zien dat een reeks factoren van invloed was. De strategie vormde niet alleen een reactie op de ontwikkelingen rondom de Rode vloot en haar doctrine van 'maritieme bastions'; zij was ook het gevolg van nationale ontwikkelingen in de Verenigde Staten. Te denken valt aan veranderingen in de politieke en strategische doelstellingen, financiële mogelijkheden, operationele behoeftes alsook de planning van nieuw materieel. Bovendien was kenmerkend voor Watkins' plannen dat ze aanleiding gaven tot een levendige discussie tussen voor- en tegenstanders ervan met soms zeer diverse achtergronden. Zij waren over en weer te vinden in de gelederen van de *U.S. Navy*, alsook in de overige krijgsmacht delen, evenals in politieke kringen. Sterker: vanaf 1986 bereikte het debat zelfs de publieke opinie van de Verenigde Staten, Canada en West-Europa.

Voor een beter beeld en begrip van deze omvattende strategie, gaat dit hoofdstuk in op de vraag wat deze *in concreto* inhield. Wat waren de precieze oogmerken, inhoud en – uiteindelijk – voorziene uitvoering ervan, die zowel door de *U.S. Navy* alsook door de overige NAVO-partners in de loop van de jaren tachtig werd toegepast. Om deze vraag afdoende te beantwoorden worden allereerst de doelstellingen van de strategie behandeld, waarna de operationele inhoud en het hiermee gepaard gaande vlootplan de revue passeren. Vervolgens komen de eventuele beperkingen en kritiek aan bod die de strategie gaandeweg te verduren kreeg. Tot slot zal de positie van de NAVO in Watkins' plannen aan bod komen, evenals de rol die de bondgenootschappelijke marines met name bij de uitvoering van de *Maritime Strategy* op de NAVO-Noordflank toegewezen kregen of zichzelf toedachten.

Een 'levendige' strategie

Voordat de beoogde doelstellingen van de *Maritime Strategy* echter aan bod komen, is het nodig in te gaan op het feit dat Watkins' opzet niet *en detail* vastlag bij de lancering ervan in 1981, maar dat ze tot de laatste jaren van de Koude Oorlog aan veranderingen onderhevig bleef. Volgens de Amerikaanse hoogleraar maritieme geschiedenis John B. Hattendorf ontwikkelde de, op dat moment nog geclassificeerde, *Maritime Strategy* in de periode 1981-1986 zich voortdurend als gevolg van steeds opnieuw veranderende meningen, informatie en oordelen binnen de Amerikaanse marine.⁶⁷ De strategie begon in deze periode wel langzaam

⁶⁷ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 2.

maar zeker een consensus voort te brengen uit de bestaande oorlogsplannen, inlichtingen, *war-gaming* resultaten, vlootoefeningen en percepties van strategische denkers die binnen de *U.S. Navy* uitgebreid over dit onderwerp debatteerden.⁶⁸

Met het verschijnen van een ongeclassificeerde publicatie van de strategie door admiraal Watkins in het blad *Proceedings* van het *U.S. Naval Institute* in 1986, vond het debat ook in academische en politieke kringen, alsook in bondgenootschappelijke marines plaats. Deze toentertijd brede, ongeclassificeerde, discussie speelde niet alleen een belangrijke rol in het *up to date* houden van de strategie, maar ook in het verkrijgen van een groter maatschappelijk draagvlak voor een meer offensieve opstelling van de zeestrijdkrachten.⁶⁹ Volgens Hattendorf was de gedachte hierbij de *Maritime Strategy* als een ‘levend document’ te beschouwen.⁷⁰ Zodoende kenmerkte de strategie van de Amerikaanse marine zich door een wat dynamisch en evolutionair karakter, omdat ze zich telkens kon aanpassen en ontwikkelen tot het einde van de Koude Oorlog in 1991 in zicht kwam.

In zijn artikel beschreef Watkins uitvoerig het oogmerk van de *Maritime Strategy* en de daarbij horende concepten waarmee de Amerikaanse zeestrijdkrachten de heerschappij op zee (*command of the sea*) dienden te bewerkstelligen.⁷¹ De hiervoor benodigde middelen werden samengevat in het ‘600 schepen plan’ van staatssecretaris Lehman en als bijlage aan de publicatie toegevoegd. Verderop in dit hoofdstuk komen deze middelen en uitvoering uitgebreid aan bod. Allereerst is het van belang te kijken naar de (beoogde) doelstellingen van de strategie zoals ze vanaf 1981 werden toegepast en hierbij aan een voortdurende discussie onderhevig bleken te zijn.

De strategische doelstellingen

Voor Watkins was het bij de formulering van deze uitgangspunten op de eerste plaats van belang dat zij binnen het kader van de algemene *National Military Strategy* vielen. Zo werd afschrikking van de Sovjet-Unie eveneens de belangrijkste doelstelling van zijn maritieme strategie.⁷² Daarnaast kenmerkten de nationale strategie en vervolgens ook de plannen van

⁶⁸ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 2. Hierbij is vooral de strategische discussie in de Strategic Study Groups van het Naval War College van belang. Tot 1986 bleef de discussie vooral op geclassificeerd niveau binnen de *U.S. Navy*, maar na de publicatie van Watkins werd de *Maritime Strategy* door een breder publiek becommentarieerd.

⁶⁹ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 57.

⁷⁰ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 17.

⁷¹ Watkins, ‘The Maritime Strategy’, 16-17.

⁷² *Ibidem*, 3.

Watkins zich door een voorwaartse verdediging en bondgenootschappelijke samenwerking.⁷³ Desalniettemin kwam hierop kritiek, met name over de wenselijkheid van een afzonderlijke maritieme strategie. Een aantal critici zoals admiraal Stansfield Turner zag geen toegevoegde waarde in een specifieke *Maritime Strategy*. Zij meenden dat de nationale strategie voor de *U.S. Navy* volstond.⁷⁴

Deze tegengeluiden waren evenwel aan de hand van drie punten grotendeels te weerleggen. Ten eerste bood een aparte marinestrategie een duidelijker perspectief voor operationele commandanten. De *Maritime Strategy* belichaamde het specifieke richtsnoer voor de marineleiding voor het afschrikken, of indien nodig het voeren van een oorlog ter zee.⁷⁵ Ten tweede bood de strategie vaste richtlijnen om het budget tussen de elkaar beconcurrerende diensten (Onderzeedienst, Marine Luchtvaartdienst, Korps Mariniers, enz.) binnen de *U.S. Navy* planmatig te verdelen, waarmee er meer samenhang in het planningsproces kwam.⁷⁶ Tenslotte, en wellicht het belangrijkste, droeg de strategie van Watkins er nadrukkelijk toe bij de plannen van de Amerikaanse marine voor het Congres te rechtvaardigen.⁷⁷ De strategie was hiermee de uitgewerkte maritieme component van de meer algemene politiek-strategische doelstellingen van de Verenigde Staten zoals deze waren weergegeven in de nationale strategie. Hiermee lag de nieuwe strategie eveneens in lijn met de doctrines van de land- en luchtmacht.⁷⁸ Tevens omvatte Watkins' plannen een aantal uiteenlopende doelen, zoals het behoud van flexibiliteit, een voorwaartse verdediging en het bevorderen van bondgenootschappelijke samenwerking.⁷⁹ Niettemin bleef de belangrijkste doelstelling het op een doeltreffende wijze voortzetten van afschrikking richting de Sovjet-Unie en haar bondgenoten.

Om de politiek-strategische doelstelling van afschrikking te maximaliseren en de zeestrijdkrachten op een mogelijk langdurige oorlog voor te bereiden, kenmerkte de *Maritime Strategy* zich door een uitgebreide invulling van het conflictspectrum. In de strategie ging admiraal Watkins uit van drie militair-strategische uitgangspunten.⁸⁰ In vredetijd was dat het

⁷³ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 3-4. De nationale strategische uitgangspunten stonden vastomlijnd beschreven in het *National Security Decision Document* (NSDD)-32 afgekondigd door president Reagan op 20 mei 1982.

⁷⁴ J.J. Mearsheimer, 'A Strategic Miscalculation: The Maritime Strategy and Deterrence in Europe'. In: *International Security* 11 (1986) 3-57, 8.

⁷⁵ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 51-52.

⁷⁶ L.F. Brooks, 'Naval Power and National Security: The Case for the Maritime Strategy'. In: *International Security* 11 (1986) 58-88, 59.

⁷⁷ Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 28.

⁷⁸ Brooks, 'Naval Power and National Security', 59-60.

⁷⁹ Watkins, 'The Maritime Strategy', 7.

⁸⁰ *Ibidem*, 7-8.

principe van *peacetime presence*, waarin afschrikking door maritieme presentie de boventoon voerde. In het geval van een dreigende (politieke) crisis kon de vloot, in de tweede plaats, dienen als een *crisis response force*. Wanneer de afschrikking echter faalde en de crisis escaleerde diende de zeemacht -het derde uitgangspunt- over te gaan tot *warfighting*. Dit laatste zou volgens Watkins in drie fasen moeten verlopen.

Als eerste zou in een *warfighting* scenario de fase van daadwerkelijke overgang van vrede naar oorlog dienen plaats te vinden: de zogeheten *transition to war*. In dit eerste stadium van oplopende spanningen was het voornamelijk de bedoeling een snelle, wereldwijde en vooruitgeschoven verplaatsing van de *U.S. Navy* en haar bondgenoten te bewerkstelligen.⁸¹ Op deze wijze werd geprobeerd de Sovjet-marine zo veel mogelijk in haar defensieve bastions vast te zetten en tegelijkertijd diende deze positionering als een laatste mogelijkheid de Sovjet-Unie van afschrikking te overtuigen. Indien ook deze laatste poging mislukte en het daadwerkelijk tot vijandelijkheden kwam, waren de eerste oorlogshandelingen er vooral op gericht om de onderzeebootbestrijdingseenheden vooruitgeschoven aanvalsposities tegen de Rode vloot te laten innemen.⁸² Tijdens dit eerste stadium dienden vooral de eigen (nucleaire) aanvalsonderzeeboten, de zogeheten *hunter-killers*, en daarnaast *aircraft-carrier battle-groups* en amfibische eenheden, zich zo snel mogelijk in de noordelijke zeegebieden te ontplooien.

Nadat deze eenheden in positie waren gebracht, begon fase twee. Hierin diende de Amerikaanse marine het initiatief te verkrijgen zodat een zo ver mogelijk voorwaartse *sea-control* van de Noorse Zee gerealiseerd werd. Evenzeer stond in deze fase een 'agressieve' onderzeebootbestrijdingscampagne tegen alle Sovjet-onderzeeboten (ook de SSBN's) in de Noorse- en Barentszee voorop. De nadruk lag hierbij op een geïntegreerde gevechtsvoering, waarbij het de samenwerking betrof tussen onderzeeboten, vliegtuigen, vliegkampschepen en amfibische ondersteuning.⁸³ Naast de vloot moesten ook de zeesoldaten voor de bescherming van de Noordflank van het NAVO-gebied en de Noorse bondgenoot zorgen. Op deze manier kon de *U.S. Navy* het initiatief op zee nemen en de Noordelijke Rode vloot in het defensief

⁸¹ Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 50.

⁸² J.G. Stavridis, Lieutenant Commander U.S. Navy, 'Creating ASW Killing Zones.' In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 113 (1987) 38-42, 39.

⁸³ Brooks, 'Naval Power and National Security', 65. De geïntegreerde aanpak is duidelijk merkbaar in het voorbeeld van Brooks. Hierbij is een luchtoverwicht in de Noorse Zee noodzakelijk voor de operaties met marine patrouillevliegtuigen. Deze zijn vervolgens weer nodig om de Sovjet-onderzeeboten uit te schakelen, en daarmee de vliegkampschepen te beschermen, die op hun beurt weer voor een luchtoverwicht dienden te zorgen. Op deze manier was een duidelijk gecoördineerde aanval noodzakelijk, met verschillende maritieme dimensies om zo het initiatief te verkrijgen en de *Maritime Strategy* in haar opzet te laten slagen.

houden, waardoor de bescherming van de SLOCS gegarandeerd bleef en verdere maritieme operaties tegen de Sovjet-Unie binnen handbereik kwamen.

In de laatste fase was het uiteindelijk de bedoeling het gevecht naar het vijandelijk gebied te brengen, door onder andere het uitvoeren van rechtstreekse aanvallen tegen de Sovjet-Unie zelf met vliegtuigen, kruisvluchtwapens en amfibische middelen. Eveneens scherpste de *U.S. Navy* haar onderzeebootbestrijding nog verder aan, door zich nadrukkelijk tegen de SSBN-macht te richten. Het doel van dit eindstadium was de vernietiging van het gehele conventionele- en nucleaire slagvermogen van de Sovjet-marine. Dit gold als een belangrijke stap om de eigen doelen te verwezenlijken en gunstige vredesvoorwaarden te bedwingen.⁸⁴ Het realiseren van een, voor de Verenigde Staten en haar bondgenoten, voordelige *war termination* gold dan ook als het einddoel van de drie bovenstaande stadia in het *warfighting* scenario. Wel was het van belang dat deze fases in een relatief korte tijd plaatsvonden, zodat de Amerikaanse marine nog invloed op de strijd op het Centrale Front kon uitoefenen.

Figuur 7. Het Amerikaanse vliegkampschip *USS America* in een Noors fjord tijdens de NAVO-oefening '*Ocean Safari*' in 1985. Deze vliegkampschepen vormden het toonbeeld van de *forward defense* op de Noordflank zoals beschreven in *Watkins' strategie*.

⁸⁴ Watkins, 'The Maritime Strategy', 12.

De Maritime Strategy operationeel uitgevoerd

Voor het uitvoeren van voornoemde fasen waren vier operationele onderdelen belangrijk.

Volgens de Amerikaanse hoogleraar Internationale Betrekkingen John Mearsheimer trachtte de *U.S. Navy*, mede onder invloed van de ‘bastion-perceptie’, haar *warfighting* doelstelling als volgt concreet vorm te geven. Ten eerste door het uitvoeren van een *offensive sea-control*.⁸⁵ Hiermee werd in algemene zin getracht het zeegebied gedurende een bepaalde tijd te beheersen en tegelijkertijd de vijand het gebruik ervan te ontzeggen. Het uitgangspunt hierbij vormde de aanname dat de Sovjet-strijdkrachten op een snelle wijze met conventionele middelen West-Europa wilden bezetten, alvorens Amerikaanse versterkingen konden worden aangevoerd. Het gebruik kunnen maken van de Atlantische aanvoerroutes was essentieel om de strijd te kunnen blijven voeren zonder dat het Westen nucleair hoefde te escaleren. Voor de NAVO-marines gold de verdediging en bescherming van de SLOCS dan ook als het primaire uitgangspunt in een oorlogssituatie met de Sovjet-Unie.⁸⁶ Het *sea-control* principe diende derhalve te voorkomen dat met name de Noordelijke vloot de overzeese aanvoerlijnen kon afsnijden.

In de *Maritime Strategy* werd echter gepleit voor een offensieve invulling van deze *sea-control* taak. Deze diende plaats te vinden door eenheden ten noorden van de lijn Groenland-IJsland-Noorwegen te ontplooiën.⁸⁷ Vervolgens moesten direct aanvallen volgen op de Sovjet-onderzeeboten, vliegtuigen en oppervlakteschepen, voordat de Noordelijke vloot zich op de Atlantische Oceaan kon begeven.⁸⁸ Volgens voorstanders, zoals de Amerikaanse *Director of Defense Programs*, kapitein-ter-zee Linton F. Brooks, nam men door het uitvoeren van een offensieve *sea-control* al in een vroeg stadium het initiatief en zou de Noordelijke vloot in haar thuiswateren worden ‘opgesloten’.⁸⁹ Daarnaast was een offensieve opstelling onontbeerlijk voor de bescherming van de Noorse bondgenoot. Voor de uitvoering van een voorwaartse *sea-control* waren overigens wel meer middelen nodig dan bij de

⁸⁵ Deze indeling is afkomstig uit: Mearsheimer, ‘A Strategic Misstep’, 9-17. In dit artikel maakt de auteur een onderscheid tussen vier operationele taken binnen de *Maritime Strategy*, te weten: *offensive sea-control*, *direct naval impact*, *horizontal escalation* en *counterforce coercion*.

⁸⁶ De Europese marines gaven in hun strategisch beleid de voorkeur aan konvooieren en defensieve *sea-control* operaties met name bij het GIUK-gap om aldaar de Sovjet-onderzeeboten op te vangen en de trans-Atlantische aanvoerlijnen zodoende te verdedigen.

⁸⁷ De offensieve *sea-control* operaties dienden plaats te vinden rondom de lijn Noord-Noorwegen en de Svalbard-archipel, op de grens tussen de Noorse- en Barentssee.

⁸⁸ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 70 en 74-75.

⁸⁹ Brooks, ‘Naval Power and National Security’, 87.

defensieve variant.⁹⁰ De vlootsamenstelling voor een offensieve *sea-control* diende te bestaan uit vliegkampschepen en hun escortes, nucleaire aanvalsonderzeeboten en een groot aantal marine patrouillevliegtuigen.

De inzet van bovenstaande middelen zou volgens Mearsheimer bij een offensieve *sea-control* operatie plaats vinden in twee stappen. Allereerst dienden de Sovjet-SSN's in de Noorse Zee door Amerikaanse SSN's in een *rollback campaign* steeds verder te worden teruggedrongen. Op deze manier ontstond er ruimte voor een tweede stap, die begon met de ontplooiing en inzet van *aircraft-carrier battle-groups*.⁹¹ Het doel van deze tweede fase was het uitvoeren van luchtaanvallen en het afvuren van kruisvluchtwapens op landdoelen in de Sovjet-Unie. Deze stap vormde daarmee een belangrijk voorwaarde voor het volgende operationele concept.

In het verlengde van het *sea-control* concept lag de tweede campagne van de *Maritime Strategy*, namelijk *direct naval impact*. Vooral met dit aspect meende de *U.S. Navy* het gevecht naar de vijand te kunnen brengen. Het doel hiervan was het vooruitzicht op een Sovjet-overwinning in een conventionele oorlog in Europa te verminderen. Dit concept diende met name door amfibische aanvallen te worden uitgevoerd. Op deze wijze hoopte de Amerikaanse marine een deel van de Sovjet-strijdkrachten aan het Centrale Front te onttrekken.⁹² Daarnaast konden met behulp van luchtbombardementen en kruisvluchtwapens de marinebases in het noorden van de Sovjet-Unie worden ontregeld, hetgeen een effectieve inzet van de Noordelijke vloot beperkte. Wel diende dus snel met *direct naval impact* aangevangen te worden, om de strijd in de Centrale sector nog (enigszins) te beïnvloeden. Verder was voor een doeltreffende *direct naval impact* de opbouw van een relatief grote amfibische capaciteit noodzakelijk.

Het derde operationele uitgangspunt betrof een optie tot 'horizontale escalatie' van het Europese strijdtoneel. Hoewel het *Sea Strike* plan van admiraal Hayward in 1979 hiertoe ook al een beperkte mogelijkheid bezat, werd dit concept pas in de *Maritime Strategy* uitgewerkt. Tegelijkertijd toonde de uitvoering van *horizontal escalation* het globale karakter van Watkins' strategie. Het idee achter horizontale escalatie was het maritiem bedreigen van het Aziatische deel van de Sovjet-Unie, teneinde Moskou ertoe te dwingen delen van haar

⁹⁰ Onder defensieve *sea-control* werden de 'statische barrière-operaties' bij het GIUK-gap verstaan. Zie het eerste hoofdstuk voor de bezwaren die tegen deze vorm van *sea-control* door een aantal theoretici binnen de *U.S. Navy* eind jaren zeventig werden geuit.

⁹¹ Een *aircraft-carrier battle-group* bestond in het 600 schepen plan uit tenminste: 1 vliegkampschip, 2 kruisers, 4 jagers en 4 fregatten.

⁹² Mearsheimer, 'A Strategic Misstep', 13-14.

strijdkrachten te verplaatsen en de druk op de Europese campagne te verminderen, of de strijd eventueel in andere werelddelen voort te zetten.⁹³ Voor een doeltreffende uitvoering van dit plan was een grote hoeveelheid schepen buiten het Atlantische zeegebied een vereiste. Door de oorlog wereldwijd te laten escaleren hoopte de Amerikaanse marine bij de overige NAVO-partners druk uit te oefenen meer aandacht aan hun eigen conventionele strijdkrachten te besteden.⁹⁴ Tevens probeerde de *U.S. Navy* door te wijzen op het beoogde doel van horizontale escalatie onder andere de opbouw van vijftien *aircraft-carrier battle-groups* voor het Congres te legitimeren.⁹⁵

Het laatste operationele concept vormde niet alleen het belangrijkste, maar ook het meest controversiële aspect van Watkins' strategie. Het plan van *counterforce coercion* probeerde namelijk de Sovjet-Unie ertoe te dwingen van verdere aanvallen op de Verenigde Staten en haar bondgenoten af te zien door specifiek tegen de Sovjet SSBN-vloot gerichte aanvallen.⁹⁶ Volgens Brooks, een voorstander van deze uitvoering, vergrootte de anti-SSBN campagne de afschrikking op twee manieren. Ten eerste door de strategische balans in het nadeel van de Sovjet-Unie te laten verschuiven. Op deze wijze werd Moskou gedwongen zich terug te trekken en af te zien van verdere aanvallen. Bovendien nam zo de afschrikking toe door te dreigen met een nucleaire escalatie van een aanvankelijke conventionele oorlog.⁹⁷ Wel diende bij deze aanvallen mee te worden gewogen dat een (groot) deel van de Sovjet-vloot, met name de aanvalsonderzeeboten, hun SSBN-collega's conform de bastion-perceptie beschermden. Zodoende moest de vernietiging van grote aantallen SSN's eveneens in de planning worden meegenomen.⁹⁸ Voor de uitvoering van dit operationele aspect was een relatief grote vloot van nucleaire aanvalsonderzeeboten en marine patrouillevliegtuigen onontbeerlijk. Het plan van *counterforce coercion* richtte zich in laatste instantie hoofdzakelijk op het afdwingen van gunstige voorwaarden voor de beëindiging van het conflict.⁹⁹

⁹³ Mearsheimer, 'A Strategic Misstep', 14.

⁹⁴ R.S. Jordan, 'The Maritime Strategy and the Atlantic Alliance'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies, Journal* 132 (1987) 45-54, 52.

⁹⁵ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 67.

⁹⁶ Mearsheimer, 'A Strategic Misstep', 14-16. De *counterforce coercion* campagne richtte zich in de jaren tachtig primair tegen de in de bastions opererende SSBN's van de *Delta*- en *Typhoon*-klasse, die beide uitgerust waren met SS-N-8 ballistische raketten.

⁹⁷ Brooks, 'Naval Power and National Security', 70.

⁹⁸ B.R. Posen, 'Inadvertent Nuclear War?: Escalation and NATO's Northern Flank. In: *International Security* 7 (1982) 28-54, 35.

⁹⁹ Watkins, 'The Maritime Strategy', 13-14.

Er is de nodige scepsis geuit op de uitvoering van de *Maritime Strategy* en met name op het aspect van *counterforce coercion*. Deze kritiek richtte zich vooral op het risico van ongewenste escalatie. De gedachte was daarbij tweeledig. Ten eerste zou het eenzijdig wijzigen van het nucleaire evenwicht, door de vernietiging van de Sovjet SSBN-vloot, destabiliserend werken.¹⁰⁰ In tegenstelling tot hetgeen voorstanders beweerden, zou zo volgens opposenten juist eerder een nucleaire reactie uitgelokt worden in plaats van deze te verhinderen. Ook in het vorige hoofdstuk kwam het idee al ter sprake dat als gevolg van een agressieve anti-SSBN campagne, het conflict (eerder) nucleair escaleerde. In de ogen van critici zoals Barry Posen (Amerikaans hoogleraar politicologie) gold de SSBN-vloot, door haar relatief grote overlevingskans en tweede slagvermogen, namelijk als de kern van de afschrikkingsstrategie. Dit besef droeg eveneens bij aan de nucleaire pariteit tussen de beide supermachten en een eenzijdige vernietiging zou deze stabiliteit ernstig kunnen ontwrichten. Net als bij de discussie over de ‘maritieme bastions’ haalden tegenstanders opnieuw de ‘*use or lose*’ argumentatie aan, waar Moskou zich dan mogelijk mee geconfronteerd zag.¹⁰¹

Ten tweede wezen critici er op dat een dergelijke agressieve en ambitieuze strategie in de praktijk lastig uitvoerbaar bleef.¹⁰² Admiraal Turner in het bijzonder wees op de kwetsbare *carrier*-groepen die zich, als een gevolg van offensieve *sea-control* en *direct naval impact* operaties, dicht bij de vijandelijke kust moesten begeven. Ook Mearsheimer wijdt in zijn artikel ‘*A Strategic Misstep*’ hier over uit. Hij verweet de Amerikaanse marine onnodige risico’s te nemen door een mogelijke ongewenste escalatie, provocatie van de Sovjet-Unie en een onverantwoorde inzet van de beschikbare middelen.¹⁰³ De operationele aspecten van de *Maritime Strategy* waren volgens de auteur gebaseerd op een achterhaalde visie over de maritieme krachtsverhoudingen. Ten eerste bestond er in de noordelijke wateren een overmacht aan Sovjet-onderzeeboten ten opzichte van de Amerikaanse *hunter-killers*. Bovendien konden eerstgenoemde rekenen op een aanzienlijke steun van oppervlakteschepen, op het land gestationeerde vliegtuigen en mijnenlegcapaciteit, waarop de *U.S. Navy* geen adequaat antwoord had.¹⁰⁴ Ten tweede zou de Amerikaanse zeemacht bij een langdurig conflict onvoldoende in staat zijn reserves en versterkingen te blijven aanvoeren. De *Maritime Strategy* leed in de ogen van Mearsheimer zodoende aan schromelijke zelfoverschatting.

¹⁰⁰ Posen, ‘Inadvertent Nuclear War?’, 39-40.

¹⁰¹ B.R. Posen, *Inadvertent Escalation: Conventional War and Nuclear Risks* (New York 1991) 156-158.

¹⁰² Mearsheimer, ‘*A Strategic Misstep*’, 36-37.

¹⁰³ Mearsheimer, ‘*A Strategic Misstep*’, 54-56.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 37-38.

Het is echter voor een volledig beeld van belang de bovenstaande kritiek op een aantal punten te nuanceren. Als eerste vergeet Mearsheimer in zijn vergelijking de onderzeeboten van de overige NAVO-lidstaten mee te nemen. De *Royal Navy* beschikte bijvoorbeeld ook over SSN's en de conventionele onderzeeboten van de Canadese- en Nederlandse marines waren geavanceerd genoeg om ook een rol te spelen.¹⁰⁵ Daarnaast kregen de Westerse aanvalsonderzeeboten in hun strijd om de Noorse Zee de nodige steun van op het vasteland gestationeerde luchtmachtstrijdkrachten uit IJsland, Noorwegen, Schotland en Groenland.

Tenslotte ging Mearsheimer geheel voorbij aan het feit dat de operationele aspecten van de *Maritime Strategy* primair gericht waren op het strategische doel van een geloofwaardige afschrikking, waarbij alle maritieme componenten van de Sovjet-Unie, indien nodig, direct aangevallen werden met de nadruk op een wereldwijde maritieme aanwezigheid en een offensieve *warfighting capability*. Hiermee trachtte de *U.S. Navy* een beeld van onvoorspelbaarheid voor Moskou te creëren waar het de capaciteiten en intenties van de Amerikaanse marine in tijden van oorlog betrof.¹⁰⁶ Wel betekende deze onvoorspelbaarheid dat het Kremlin onzeker bleef over de Amerikaanse bedoelingen. Bij een situatie van oplopende spanningen waren de Sovjets mogelijkserwijs minder goed in staat de ontwikkelingen op de juiste waarde te schatten, waardoor de bron van spanning alsnog in een gewapend conflict kon escaleren. Ondanks dit onvermijdelijke risico maakten volgens Seth Cropsey, de plaatsvervangend staatssecretaris van Marine in de regering Reagan, de operationele concepten de Sovjets toch op de beste manier duidelijk dat iedere vorm van agressie door de Amerikaanse marine beantwoord zou worden. Hiermee droeg deze factor van onvoorspelbaarheid hoofdzakelijk bij om aan het idee van afschrikking een concreet gezicht te geven. Zodoende werd, aldus Cropsey, de strategische hoofddoelstelling van de *Maritime Strategy* bereikt. Hij concludeerde dan ook: '*The Maritime Strategy had grabbed the attention of our formidable adversary. It was intended to*'.¹⁰⁷

¹⁰⁵ De Britse *Swiftsure*- en *Trafalgar*-klasse onderzeeboten waren nucleair aangedreven. Ook beschikte de Franse marine, hoewel formeel buiten de militaire structuur van de NAVO, over een aantal SSN's van de *Rubis*-klasse. Daarnaast waren de Nederlandse diesel-elektrische onderzeeboten van de *Zwaardvis*-klasse technisch gezien in staat offensieve *sea-control* operaties uit te voeren, bijvoorbeeld in *shallow-water* langs de Noorse kust, als bescherming voor de *Striking Fleet*, of als *direct-support* voor de SSN's.

¹⁰⁶ Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 64-65.

¹⁰⁷ S. Cropsey, 'Forward Defense or Maginot Line? The Maritime Strategy and Its Alternatives'. In: *Policy Review* 38 (1986) 40-46, 46.

Het '600 Schepen Plan'

Naast doelstellingen en operationele uitvoering, voorzag de *Maritime Strategy* ook in richtlijnen voor een vloot(opbouw) die in staat was de genoemde taken uit te voeren. Het vlootplan werd door Lehman beschreven in zijn *600 Ship Navy*, tevens een officieel onderdeel van het regeringsbeleid onder president Reagan.¹⁰⁸ Deze opzet omhelsde een opbouw van de Amerikaanse zeemacht tot een marine die een technologische superioriteit belichaamde, zich vooruitgeschoven kon ontplooien en een voldoende conventionele afschrikking richting de Sovjet-Unie uitstraalde.¹⁰⁹ Hoewel het plan niet helemaal nieuw was en op sommige punten grote overeenkomsten vertoonde met Hayward's *Sea Plan 2000* uit 1978, ging de *600 Ship Navy* vooral in op nieuwbouw van grote en technologisch geavanceerde scheepsklassen.¹¹⁰

Het vlootplan voorzag ondermeer in het vaargereed maken van vijftien taakgroepen bestaande uit vliegkampschepen en escortes, nieuwe nucleaire aanvalsonderzeeboten en relatief veel amfibisch materieel. Vooral het laatstgenoemde aspect vormde een belangrijk onderdeel van de *Maritime Strategy* omdat mariniers, door hun flexibiliteit, voor verschillende taken op de Noordflank konden worden ingezet. Ten eerste dienden zij Noorwegen te beschermen. Vervolgens waren het de mariniers die het gevecht naar het vijandelijke gebied brachten. Door deze mobiliteit en logistieke onafhankelijkheid vervulden mariniers een sleutelrol binnen de Amerikaanse maritieme strategie.¹¹¹ Naast het vergroten van de amfibische slagkracht werd ook een aantal slagschepen gemoderniseerd en geschikt gemaakt voor het lanceren van *Tomahawk*- of *Harpoon*-kruisvluchtwapens. Met deze wapens konden zowel doelen op zee als op land worden aangevallen. In combinatie met amfibische

Main force	each composed of:	Total ships (680)
15 Aircraft-carrier battle groups	1 Aircraft carrier 2 Cruisers 4 Destroyers 4 Frigates	165
4 Battleship battle groups	1 Battleship 4 Destroyers 4 Frigates	36
MAB plus MAF Assault lift	Assault ships	75
Mine counter-measure ships	Minesweepers and minehunters	71
Support ships	27 Material support (Tenders; Repair ships) 38 Fleet support (Survey ships; Tugs; Hospital ships, etc.)	65
10 Fleet replenishment groups	7 Replenishment ships 1 Destroyer 3 Frigates	110
15 Convoy-escort groups	1 Destroyer 2/3 Frigates	60
100 Attack submarines		100
40 Missile submarines		40

Figuur 8. Het '600 Schepen Plan' van J.F. Lehman.

¹⁰⁸ J.F. Lehman, 'The 600-Ship Navy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111 (1986) 30-40, 30.

¹⁰⁹ Lehman, 'The 600-Ship Navy', 32.

¹¹⁰ Ibidem, 35.

¹¹¹ Kelley, 'The Amphibious Warfare Strategy', 24-26.

aanvallen hoopte de *U.S. Navy* in staat te zijn zowel een *offensive sea-control* evenals een *direct naval impact* te kunnen realiseren.¹¹²

Ook Lehman's vlootplan ontlokte de nodige kritiek. De bezwaren tegen het '600 schepen plan' waren vooral terug te voeren op financiële aspecten. De financiering van het vlootprogramma en de beoogde inzet van de maritieme middelen, stuitte met name op bezwaren van Robert Komer, de voormalige staatssecretaris van Defensie in de regering Carter.¹¹³ De strategie was in zijn ogen slechts een *public relations*-campagne die alleen voor de *U.S. Navy* gunstig was en niet voor de Amerikaanse belastingbetaler. Bovendien was volgens Komer de afschrikking richting de Sovjet-Unie er meer bij gebaat wanneer Washington investeerde in de land- en luchtmacht voor het Centrale Front.¹¹⁴ Deze droegen in zijn ogen meer bij aan de bedreiging van een continentale macht als de Sovjet-Unie dan de marine. In een reactie op Komer's kritiek wezen Lehman en Watkins in 1984 het Congres erop dat hun strategie wel degelijk een bijdrage aan de afschrikking leverde. In de eerste plaats doordat de zeestrijdkrachten het Noord-Atlantisch zeegebied vanuit een vooruitgeschoven positie verdedigden, waarmee een veilige aanvoer van troepen en materieel naar West-Europa gegarandeerd bleef. Ten tweede voorzag de strategie tevens, door aanvallen op de flanken van het NAVO-gebied, in de mogelijkheid Sovjet-strijdkrachten aan het Centrale Front te onttrekken.

Figuur 9. President Reagan en zijn vrouw stellen officieel het slagschip *USS Iowa* opnieuw in dienst. De heringebruikname van de *Iowa* en haar drie zusterschepen waren het symbool van de vlootopbouw van de regering Reagan zoals vastgesteld in de *600-ship navy* van staatssecretaris Lehman.

¹¹² Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, 53.

¹¹³ Robert Komer was van 1977 tot 1981 ook de directe adviseur van minister van Defensie Harold Brown op het gebied van NAVO-aangelegenheden.

¹¹⁴ R.W. Komer, 'Maritime Strategy vs. Coalition Defense'. In: *Foreign Affairs* 60 (1982) 1124-1144, 1128.

Het aanhoudende '*Maritime-Continental Debate*'

Desondanks bleven de meeste tegenstanders de relevantie van de *Maritime Strategy* ter discussie stellen. Gedurende de jaren tachtig bleef er twijfel bestaan over het nut van de strategie. Vooral uit politieke hoek viel kritiek te beluisteren die zich richtte op de aanname dat in een oorlog tegen een landmogendheid als de Sovjet-Unie, de maritieme operaties slechts secundair waren. Volgens 'continentalisten' als Robert Komer, *Deputy Defense Advisor* Keith Dunn en kolonel William Staudenmaier was de *Maritime Strategy* niet de juiste manier om de Sovjet-Unie van een gewapend conflict te laten afzien. Volgens hen kon met de strategie geen overwinning tegen een landmogendheid als de Sovjet-Unie worden behaald.¹¹⁵ Voornoemde continentalisten benadrukken bovendien dat de Amerikaanse zeemacht zich in oorlogstijd eigenlijk alleen maar bezig diende te houden met het beveiligen van de trans-Atlantische aanvoerlijnen, en dat kon, samen met de bondgenoten, afdoende worden gedaan door de afsluiting van het GIUK-*gap*. De marinestrategie werd volgens deze critici slechts gebruikt als voorwendsel om de vlootpolitiek van de regering Reagan financieel te rechtvaardigen.

Ook Mearsheimer bleef bezwaren uiten over de relevantie van de *Maritime Strategy*. Hij wees er op dat Watkins' strategie niet voor iedere conflictsituatie geschikt was, omdat zijn plannen zich te zeer focusten op een mondiale oorlog met Europa als epicentrum. Kleinschalige conflicten waarbij de Sovjet-Unie niet betrokken was werden in deze strategie niet meegenomen.¹¹⁶ Echter, deze zienswijze is niet geheel juist, aangezien de *Maritime Strategy* door haar mondiale karakter en de nadruk op het wereldwijd optreden uitermate goed in staat was om een lokaal conflict of crisis met een groot aantal conventionele middelen te beïnvloeden. Door onder andere de vijftien *aircraft-carrier battle-groups* was de Amerikaanse zeemacht als enige marine ter wereld in staat tegelijkertijd op meerdere locaties op grote schaal haar aanwezigheid te tonen. Bovendien werd maritieme presentie in vreedstijd gezien als de belangrijkste voorwaarde voor afschrikking en het voorkomen van oorlog, waar ook ter wereld. Weliswaar lag de hoofddoelstelling van de strategie bij de maritieme afschrikking van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten, met Europa als middelpunt, toch stelde de *Maritime Strategy* de Amerikaanse zeemacht beter dan voorheen in staat wereldwijd te opereren wanneer dit nodig mocht zijn.

Een laatste beperking was volgens continentalisten dat een dergelijke strategie van de *U.S. Navy* nadelig uitpakte voor zowel de overige Amerikaanse krijgsmachtdelen alsook de

¹¹⁵ Komer, 'Maritime Strategy vs. Coalition Defense', 1143-1144.

¹¹⁶ Mearsheimer, 'A Strategic Miscalculation', 31-32.

West-Europese bondgenoten. Komer benadrukte bijvoorbeeld dat de maritieme strategie slechts een poging was budget te verkrijgen ten koste van de eigen land- en luchtmacht. Volgens Dunn en Staudenmaier was de *Maritime Strategy* daarnaast te unilateraal van opzet en vertegenwoordigde de strategie te zeer een eigen belang van de Amerikaanse marine.¹¹⁷ Het belang van de bondgenoten was volgens continentalisten in een conflict met de Sovjet-Unie alleen maar gebaat bij de bescherming van de SLOCS. Deze kritiek versterkte daarom het initiatief van de *U.S. Navy* om ook de overige NAVO-marines hun plannen voor te leggen en tijdens deze consultaties nadrukkelijk te wijzen op het gezamenlijke belang voor een vooruitgeschoven verdediging van het Noord-Atlantisch zeegebied.

De rol van de NAVO-bondgenoten

Als gevolg van dit discussiepunt heeft de *Maritime Strategy* niet alleen een belangrijke rol in het Amerikaanse maritieme denken gehad. Ook aan de andere kant van de Atlantische Oceaan trad de strategie in de loop van de jaren tachtig steeds nadrukkelijker op de voorgrond als leidraad voor de organisatie, inzet en taken van de West-Europese marines in een conflictsituatie met het Sovjet-blok. Een, met name voor de Verenigde Staten, belangrijk strategisch uitgangspunt vormde daarbij de bondgenootschappelijke samenwerking. Zodoende dient bij een discussie over de *Maritime Strategy* ook de rol en bijdrage van de Noord-Atlantische partners te worden betrokken. Uit het standpunt van de *U.S. Navy* bleek namelijk de vooronderstelling dat de nieuwe strategie met name bedoeld was als een voorwaartse verdediging van de gehele Noord-Atlantische coalitie.¹¹⁸ Daarnaast waren voorstanders van Watkins' strategie het erover eens dat het gehele bondgenootschap een taak hierbinnen diende te vervullen, aangezien zij de NAVO vooral zagen als een maritieme alliantie. Eveneens hoopten voorstanders dat op deze wijze het verwijt van een zich unilateralistisch opstellende *U.S. Navy* kon worden tegengegaan, evenals kritiek betreffende de relevantie, omdat de verdediging van het NAVO-gebied van meer strijdtonelen afhankelijk was dan alleen het Europese Centrale Front.¹¹⁹ Vooral van VS-zijde werd er gestreefd naar een duidelijkere samenwerking in de vorm van een 'two way street' met West-Europa.¹²⁰

¹¹⁷ K.A. Dunn, en W.O. Staudenmaier, (red.) *Military Strategy in Transition: Defense and Deterrence in the 1980s* (Boulder 1984) 43-46.

¹¹⁸ Cropsey, 'Forward Defense or Maginot Line?', 42.

¹¹⁹ Brooks, 'Naval Power and National Security', 68-69.

¹²⁰ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 40-41.

Voor een deel was dit denken al in gang gezet tijdens de NAVO-conferentie in Washington in 1978. Deze bespreking mikte hoofdzakelijk op de versterking van de conventionele verdediging van het bondgenootschap. De lidstaten spraken in de Amerikaanse hoofdstad af de reële defensiebegroting jaarlijks met 3% te laten toenemen.¹²¹ Ook werd er, voornamelijk door de Amerikanen, verder aangedrongen op een materieelstandaardisatie, evenals op een hechtere samenwerking waar het onderzoek en informatievoorziening betrof.¹²² Volgens de Amerikaanse vertegenwoordiger van de *Atlantic Council*, David Abshire, was de achterliggende gedachte van de nauwere samenwerking het streven naar een verregaande specialisatie en taakverdeling tussen de Amerikaanse zeemacht en de overige NAVO-marines. In de ogen van Abshire dienden de Europese zeestrijdkrachten zich vooral op te stellen in een *direct-support role* voor de Amerikaanse *Striking Fleet*.¹²³

Daarnaast fungeerde de conferentie voor de Amerikanen als middel druk uit te oefenen op hun NAVO-partners om de terugloop van het West-Europese conventionele materieel tegen te gaan, die weer het gevolg waren van het ontstane defensieve ‘barrière-denken’ in de jaren zeventig. Door deze ‘GIUK-gap mentaliteit’ bestonden de West-Europese marines grotendeels uit oppervlakteschepen, die met name werden ingezet voor het konvoieren en de bescherming van de *choke points*. Deze vaartuigen waren echter (te) kwetsbaar voor offensieve onderzeebootbestrijdingsoperaties in de Noorse- en Barentszee.

Om de bondgenoten te overtuigen van een offensieve inzet van de conventionele maritieme middelen, en mede door de kritiek van unilateralisme, zocht de *U.S. Navy* begin jaren tachtig een manier de *Maritime Strategy* een duidelijk bondgenootschappelijk karakter te geven. In 1983 kreeg dit streven een gezicht door de invoering van het NAVO-*Concept of Maritime Operations* (CONMAROPS). Dit concept was bedoeld om tot een betere afstemming van maritieme inzet binnen het bondgenootschap te komen en lag bovendien in lijn met doelstellingen zoals voorwaartse verdediging, offensieve onderzeebootbestrijdingsmanoeuvres en amfibische operaties.¹²⁴ Tevens legde CONMAROPS een duidelijke druk op de West-Europese marines zelf ook meer conventionele middelen in zee te brengen en een coherente structuur en standaardisatie in het materieelbeleid te hanteren, via bijvoorbeeld het alomvattende NAVO-*Defense Planning*

¹²¹ G. Teitler “‘The Maritime Strategy’: Uitdaging ook aan de Bondgenoten’. In: *Marineblad* 6 (1986) 332-338, 333.

¹²² J.H. Veldman, en F.Th. Olivier (red.), *West-European navies and the future* (Den Helder 1980) 6.

¹²³ Teitler, “‘The Maritime Strategy’”, 332.

¹²⁴ Till, *Seapower*, 45.

Proces (NDPP).¹²⁵ Eveneens benadrukte het concept de controle van de Noordflank zijnde van cruciaal belang voor het gehele NAVO-bondgenootschap in een conflictsituatie met de Sovjets.

In het CONMAROPS werden de Europese NAVO-marines voor het welslagen van de *Maritime Strategy* cruciaal geacht, vooral in het eerste stadium (*transition to war*) omdat zij, geografisch gezien, eerder in de Noorse Zee aanwezig zouden zijn dan de Amerikaanse zeestrijdkrachten. Daarnaast konden de West-Europese bondgenoten, door hun kwalitatief hoogwaardige zeestrijdkrachten, een passende bijdrage leveren aan onderzeebootbestrijding, amfibische ondersteuning en luchtverdediging. Dit was ook terug te zien in de grootschalige manoeuvres zoals de jaarlijkse *Ocean Safari*, *Teamwork* en *Northern Wedding* oefeningen, die in de jaren tachtig steeds nadrukkelijker de uitvoering van de *Maritime Strategy* in bondgenootschappelijk verband beoefenden op de Noordflank van het NAVO-gebied.

Tijdens deze manoeuvres openbaarde zich eens te meer dat in de overgangsfase de West-Europese marines een wezenlijke rol speelden door de Sovjet-vloot in het noorden vast te pinnen alvorens de *U.S. Striking Fleet* in het gebied arriveerde. De Europese bijdrage aan deze noordelijke maritieme presentie was niet alleen cruciaal, maar ook divers van vorm.¹²⁶ De Noorse en Britse zeestrijdkrachten richtten zich bijvoorbeeld op *sea-control* operaties, de Deense en West-Duitse marines op de toegang tot de Baltische zee en de Belgische zeemacht op mijnenbestrijding. Ook de Koninklijke Marine kende een duidelijke taak door zowel in samenwerking met de Britten en Noren onderzeebootbestrijding, alsook amfibische operaties door te voeren, dit alles geheel in lijn met *early deployment* en *direct support* van de Amerikaanse vloot op de Noordflank.¹²⁷

Ondanks de steeds hechtere trans-Atlantische samenwerking (ook op het gebied van informatievoorziening en materieelbeleid), was er vanuit West-Europese zijde toch weerstand tegen de Amerikaanse marineplannen. Ten eerste stelden critici dat het twijfelachtig bleef of

¹²⁵ Het NDPP voorzag niet alleen in de aanbesteding van nieuw materieel, maar ook in een gezamenlijke planning van munitie, onderzoek, inlichtingen en technologische ontwikkeling. Hoewel het NDPP ondergeschikt bleef aan de nationale defensie-inspanningen van de individuele lidstaten, spoorde het NDPP, via *Force Goals* de bondgenoten wel aan de bijdrages zo optimaal mogelijk met de wensen van de NAVO te laten verlopen. Zie hiervoor ook: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49202.htm.

¹²⁶ G. Till, 'Holding the Bridge in Troubled Times: The Cold War and the Navies of Europe'. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 309-337, 330.

¹²⁷ Een treffend voorbeeld hiervan is oefening *Ocean Safari '85*, waarbij de Koninklijke Marine met maar liefst acht fregatten, drie mijnenjagers, drie mijnenvegers, één bevoorradingsschip en twee onderzeeboten deelnam. De Nederlandse fregatten diende op de Noorse Zee te zorgen voor de bescherming van het Amerikaanse slagschip USS *Iowa*, terwijl het Korps Mariniers Noord-Noorwegen moest verdedigen. Daarmee leverde de Nederlandse zeemacht na de *U.S. Navy* en de *Royal Navy*, het grootste aandeel aan *Ocean Safari*. Zie hiervoor ook: J. van Zwet, 'Ocean Safari 1985: Alle kanons open'. In: *Alle Hens. Maandblad van de Koninklijke Marine* 38 (1985) 12-16.

de *U.S. Navy* daadwerkelijk in staat zou zijn de Noordelijke vloot te verslaan en vernietigende aanvallen op de Sovjet-Unie uit te voeren. De Amerikaanse zeemacht zou voor langdurige gevechten op de NAVO-Noordflank onvoldoende zijn uitgerust.¹²⁸ Ook bezaten de West-Europese marines veel minder (financiële en technologische) middelen dan hun Amerikaanse collega's om een relatief grote conventionele vloot te realiseren.¹²⁹

Op operationeel gebied hadden de West-Europese lidstaten in het geval van oorlog vooral belang bij de tijdige vernietiging van de Sovjet-SSN's, aangezien deze aanvalsonderzeeboten de grootste dreiging voor de SLOCS vormden. De Europese zeestrijdkrachten hechtten zodoende meer waarde aan het beschermen van de trans-Atlantische aanvoerlijnen dan aan *direct naval impact* of anti-SSBN operaties.¹³⁰ De bestrijding van de Sovjet SSBN-vloot had volgens tegenstanders voor de West-Europese veiligheid een veel geringer belang. Het principe van *counterforce coercion* werd door critici zoals de Britse kapitein-luitenant-ter-zee Mackay dan ook als Amerikaans unilateralisme afgedaan.¹³¹

Desalniettemin was een offensief georiënteerde strategie op de Noordflank van het NAVO-gebied voor de Europese lidstaten wel degelijk van belang. Volgens de Nederlandse defensie-specialist Samuel Rozemond kwam dit omdat vooral het principe van *counterforce coercion* strategisch gezien zeer belangrijk was voor de Verenigde Staten, de grootste NAVO-bondgenoot. Door de Amerikaanse *primus inter paris* positie dienden de Europese maritieme prioriteiten zich goeddeels naar haar te schikken om de cohesie van het bondgenootschap zo optimaal mogelijk te houden.¹³² Ten tweede gold het feit dat wanneer de marines van het oude continent in het beginstadium zouden falen de dreiging van de Sovjet-onderzeeboten te weerstaan, dit directe gevolgen had voor de positie en *warfighting capabilities* van de Verenigde Staten en haar opstomende *Striking Fleet*. Als de West-Europese zeestrijdkrachten in eerste instantie de Noordflank niet konden verdedigen, dan kon de slagkracht van het gehele bondgenootschap in groot gevaar komen en had de Sovjet-marine in Noord-West Europa vrij spel.¹³³

¹²⁸ Mearsheimer, 'A Strategic Miscalculation', 36-38.

¹²⁹ Till, 'Holding the Bridge in Troubled Times', 319.

¹³⁰ Ibidem, 324.

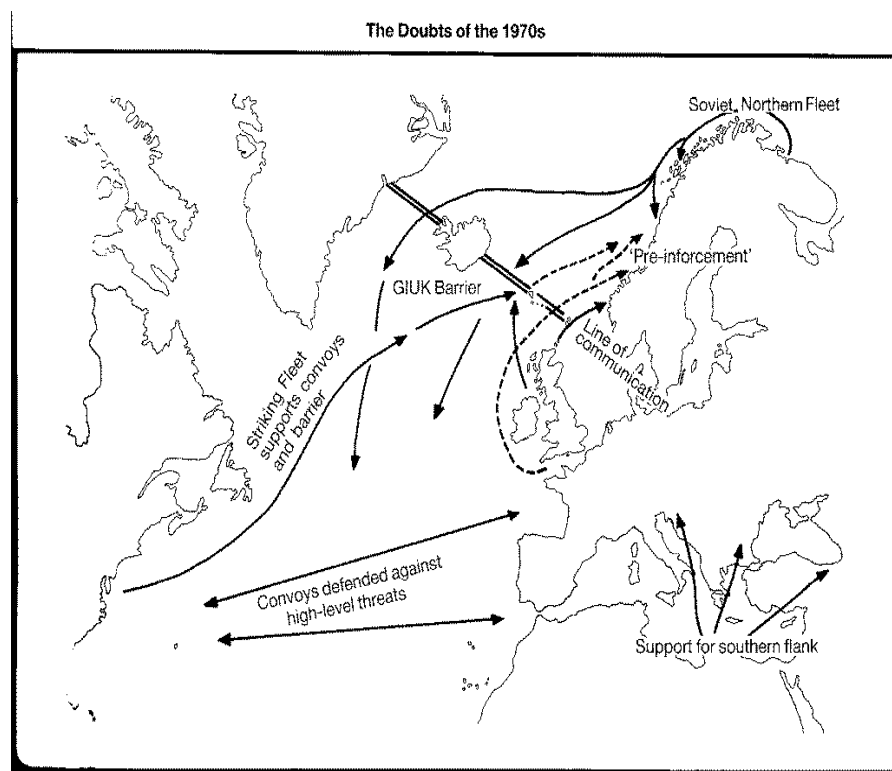
¹³¹ S.V. Mackay, Commander of the Royal Navy, "'An Allied Reaction'". In: *U.S. Naval Institute, Proceedings* 113 (1987) 80-89, 82. Hoewel Mackay in het algemeen positief reageerde op de Amerikaanse plannen verwierp hij alleen het *counterforce*-concept als zijnde te controversieel. Daarnaast ging Mackay vooral in op de overname van de *Maritime Strategy* door de *Royal Navy* en daarbij constateerde hij ook het probleem van de kwetsbaarheid van bevoorradingsschepen bij offensieve operaties in de Noorse Zee.

¹³² Veldman en Olivier, *West-European navies and the future*, 62.

¹³³ Jordan, 'The Maritime Strategy and the Atlantic Alliance', 48.

Als laatste dient benadrukt te worden dat een hechte maritieme samenwerking tussen de Verenigde Staten en West-Europa op de Noordflank strategisch gezien noodzakelijk was, aangezien de Barentszee niet langer gold als een relatief veilig operatiegebied voor de Sovjet SSBN's maar zelfs voor de gehele Noordelijke vloot, die Westerse analisten als de belangrijkste dreiging voor de maritieme aanvoerlijnen zagen.¹³⁴ De overtuiging van analisten waaronder Eric Grove en Michael MccGwire, dat de Sovjet-zeemacht meer waarde hechtte aan de verdediging van haar SSBN-vloot in plaats van het doorbreken van de Westerse barrières om de aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan te verstoren, gaf bij de NAVO-marines de doorslag in hun strategische visie dat niet alleen een defensieve verdediging bij het GIUK-gap voldoende was om de Sovjets op zee af te schrikken.¹³⁵

Volgens voornoemde analisten was een gezamenlijke voorwaartse verdediging in de noordelijke zeegebieden aan weerszijde van de Atlantische Oceaan van groot belang omdat zowel de anti-SSBN operaties als de bescherming van de SLOCS nodig waren om Moskou niet het idee te geven dat een

Figuur 10. De verdediging bij het GIUK-gap in de jaren zeventig.

(conventionele) aanval op het Noord-Atlantisch bondgenootschap loonde.¹³⁶ Bovendien diende de NAVO een sterke conventionele zeemacht te behouden om zodoende een maximale afschrikking te garanderen. Volgens vice-admiraal Henry C. Mustin, commandant van de *Striking Fleet Atlantic*, was dit dan ook precies de bedoeling van de *Maritime Strategy* en hij pleitte ervoor de Europese zeestrijdkrachten hierin een actieve rol te laten spelen. 'The U.S. Navy's Maritime Strategy is drawn both from the NATO and the U.S. national military strategy; it provides that the Navy and Marines will wage global, coalition warfare in conjunction with the U.S. Army, the U.S.

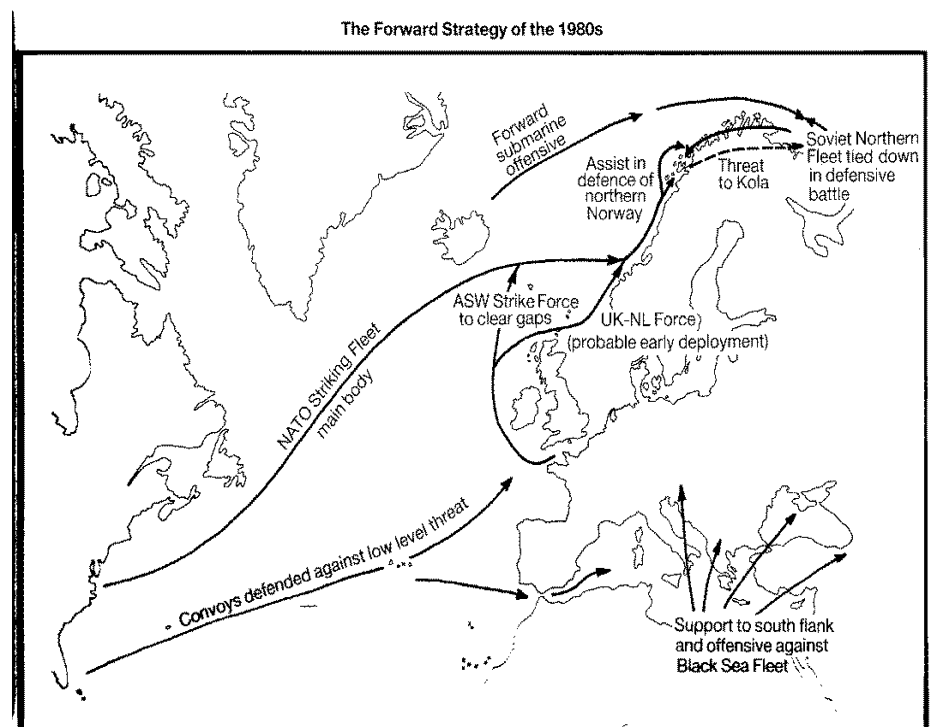
¹³⁴ E. Grove en G. Thompson, *Battle for the Fjords. NATO's Forward Maritime Strategy in action* (Annapolis 1991) 6.

¹³⁵ MccGwire en McDonnell (red.), *Soviet Naval Influence*, 54-57.

¹³⁶ Veldman en Olivier, *West-European navies and the future*, 69.

Air Force and the military forces of our allies. Should deterrence fail, the NATO maritime strategy is designed to mount a defense far forward in order to protect the territory of its member nations.¹³⁷

Deze veranderingen in het maritiem-strategisch denken en het hieruit volgende CONMAROPS, hadden daardoor ook gevolgen voor de Koninklijke Marine en haar rol binnen het bondgenootschap.¹³⁸ De Nederlandse bijdrage, inzet van middelen, taken, oefeningen en materieelplanning bleven daarbij niet ongemoeid. Bovendien werkte de Nederlandse zeemacht op onderzeebootbestrijdingsgebied nauw samen met de Amerikaanse, Britse en Canadese zeestrijdkrachten en behoorde zij, mede door haar expertise op onderzeebootbestrijdingsgebied, tot de zogeheten *inner circle* van de NAVO-marines.¹³⁹ Door dit alles beschouwden de Amerikanen Nederland als één van de belangrijkste partners voor de *Maritime Strategy*. Het volgende hoofdstuk gaat onder andere in op wat de veranderingen op maritiem gebied in de jaren tachtig voor de Koninklijke Marine specifiek inhielden, op welke manier zij zelf hiertegen aankeek en in hoeverre de *Maritime Strategy* een Nederlandse invulling kreeg.

Figuur 11. De uitvoering van de *Maritime Strategy* in de jaren tachtig. Zie ook figuur 10 voor de belangrijkste verschuivingen in de maritiem-strategische opvattingen in de jaren zeventig en tachtig.

¹³⁷ Jordan, 'The Maritime Strategy and the Atlantic Alliance', 48.

¹³⁸ Het belang van het noordelijke deel van de Noord-Atlantische Oceaan als operatiegebied en het NAVO-*Concept of Maritime Operations* en haar voorwaartse verdediging worden expliciet genoemd in de Rijksbegroting voor het jaar 1987 van het Ministerie van Defensie. Zie hiervoor: Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal (HTK), (1986-1987), 19.700 X, 39.

¹³⁹ Zie hierbij vooral het standpunt van vice-admiraal van Beek: 'I believe that the Netherlands has the nowadays rare potential to build, equip, man and effectively run modern and powerful warships; frigates, submarines and MCM-ships. (...) With this navy of ours we can contribute in a very worthwhile way to NATO's Maritime Posture'. VADM van Beek, 'Opening U.S.-Neth. Naval Staff Talks'. In: Nationaal Archief (NA), *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11296 (1979) 4-5 en 11-12.

Samengevat beschreef de *Maritime Strategy* op de eerste plaats het militair-strategisch concept waarmee de Amerikaanse marine in de jaren tachtig de haar opgedragen taken diende uit te voeren. Als onderdeel van de nationale militaire strategie richtte ze zich primair op het effect van afschrikking, die moest voortkomen uit het vermogen een conventionele oorlog te voeren in nauwe samenwerking met de andere krijgsmachtsdelen en NAVO-partners. De *Maritime Strategy* was eveneens een ‘levend document’ dat voortdurend aan discussie werd onderworpen binnen de *U.S. Navy*, alsook (na 1986) in een bredere maatschappelijke context. Zo kon de strategie zich telkens aan de zich wijzigende situatie aanpassen en bleef een brede steun gegarandeerd. Bovendien zorgde de strategie voor consensus binnen de Amerikaanse zeestrijdkrachten en hielp zij de vlootopbouw voor het Congres te verdedigen. Het verschaffen van een duidelijke structuur tussen de diverse diensten en componenten binnen de *U.S. Navy* was daarmee de belangrijkste nationale bijdrage van de *Maritime Strategy*.¹⁴⁰

Daarnaast voorzag Watkins’ strategie ook in de doelstellingen om te streven naar een solide bondgenootschappelijke samenwerking, een wereldwijde maritieme presentie en algemene richtlijnen in het geval van een oorlogssituatie. Voor dit *warfighting* scenario waren vier operationele aspecten in de *Maritime Strategy* te onderkennen, waarvan het concept van *counterforce coercion* het meeste stof deed opwaaien. Tegenstanders wezen op onnodige risico’s die genomen zouden worden door direct de vijandelijke SSBN-vloot aan te vallen. Ook op de relevantie van de strategie kwam de nodige kritiek, evenals op de hoge kosten van het ‘600 schepen plan’ en de beperkte mogelijkheid tot samenwerking met de NAVO-partners, die in de ogen van tegenstanders geen belang leken te hebben bij een anti-SSBN operatie maar juist meer gebaat zouden zijn bij een adequate bescherming van de aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan.

Hoewel de bovenstaande kritiek kanttekeningen bij de *Maritime Strategy* plaatste, waren het toch de volgende punten die in het debat prevaleerden. Ten eerste voorzag de strategie erin, door middel van *offensive sea-control*, de Noordelijke Sovjet-vloot in haar thuiswateren aan te vallen alvorens zij zich op de Noord-Atlantische Oceaan kon begeven. Op deze manier bood de strategie volgens Watkins de mogelijkheid de SLOCS te verdedigen en de risico’s op een hernieuwde ‘*Battle of the Atlantic*’ in de kiem te smoren. Bovendien streefde de Amerikaanse zeemacht op dit punt zeker naar een hechte samenwerking met de overige NAVO-lidstaten. Door de geografische ligging speelden de West-Europese partners een cruciale rol bij deze voorwaartse verdediging. Via het CONMAROPS kreeg de *Maritime*

¹⁴⁰ Teitler, “The Maritime Strategy”, 334.

Strategy dan ook een bondgenootschappelijke invulling en leverden de West-Europese zee strijdkrachten, door onder andere onderzeebootbestrijding, amfibische ondersteuning en mijnenbestrijding, hiermee een gepaste bijdrage aan de gezamenlijke voorwaartse verdediging van het Noordflankgebied.

Ook voorzagen Watkins' plannen in nog een ander punt van eveneens eminent West-Europees belang. De offensieve campagnes op de noordkust van de Sovjet-Unie, zou Moskou dwingen een deel van haar strijdkrachten die in eerste instantie voor de inzet in West-Europa bedoeld waren, naar het noorden te verplaatsten. Op deze manier onttrok de *Maritime Strategy* een deel van de Sovjet-troepen aan het Centrale Front door offensieve (amfibische) operaties op de NAVO-Noordflank te bevorderen. Zo leverde de *U.S. Navy* niet alleen een effectieve bijdrage aan haar bondgenoten, maar ook aan de eigen land- en luchtmacht. Wel moet hierbij de kanttekening worden geplaatst dat het onttrekken van Sovjet-troepen aan het Centrale Front slechts mogelijk was, indien er een NAVO-troepenmacht op de amfibische landingen zou volgen. Alleen op deze wijze kon het beheersen van de Noorse Zee de strijd op het Europese vasteland wezenlijk beïnvloeden.

Ten derde garandeerde de *Maritime Strategy* door de nadruk op *counterforce coercion* een maximale afschrikking, doordat ze het Kremlin het idee kon geven dat haar *Delta-* en *Typhoon*-klasse onderzeeboten in de 'maritieme bastions' kwetsbaar waren. Bovendien zou de vernietiging van het grootste deel van de SSBN-vloot betekenen dat de Verenigde Staten en haar bondgenoten de Sovjet-Unie konden dwingen van verdere aanvallen af te zien. De essentie van de *Maritime Strategy* lag dus in de verschuiving van een defensieve maritieme filosofie en vlootsamenstelling, naar een offensieve opstelling en schepen met capaciteiten voor een tegenaanval. Het verkrijgen van initiatief stond daarbij op de eerste plaats, in tegenstelling tot het afwachten bij de defensieve barrières zoals in de jaren zeventig nog het geval was.¹⁴¹ Volgens Watkins gold een voorwaartse verdediging als de sleutel tot een heerschappij ter zee en was ze hiermee het hoofddoel van de Amerikaanse marine. '*The goal of the overall Maritime Strategy is to use maritime power, in combination with the efforts of our sister services and forces of our allies, to bring about war termination on favorable terms*'.¹⁴²

¹⁴¹ P. de Leon, 'Emerging Security Considerations for NATO's Northern Flank'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies, Journal* 130 (1985) 34-39, 37.

¹⁴² Watkins, 'The Maritime Strategy', 3.

3. De *Maritime Strategy* en de Koninklijke Marine

Door beheersing van de Noorse Zee zouden de NAVO-landen in geval van een conflict de zeestrijdkrachten van de Sovjet-Unie de toegang tot de Atlantische Oceaan moeten ontzeggen. Daarnaast is het nodig – in samenwerking met de land- en luchtmacht – het gehele noordelijke gebied te beschermen om te voorkomen dat de Russische vloot de Noordzee en het Kanaal kan bereiken.

Defensienota 1984-1993.¹⁴³

Met deze woorden beschreef minister van Defensie J. de Ruyter in de Defensienota van 1984 dat de adequate verdediging van de NAVO-Noordflank ook voor Nederland een grote waarde had. De Koninklijke Marine (KM) werd internationaal, vooral door haar ervaring op onderzeebootbestrijdingsgebied, als één van de belangrijkste zeemachten binnen de NAVO gezien. Vooral de bescherming van de overzeese aanvoerlijnen tegen Sovjet-onderzeeboten beschouwde de KM als haar kerntaak. Wat betreft deze taakstelling brachten de jaren tachtig in het algemeen geen grote verandering.¹⁴⁴

Er is evenwel een aantal andere aspecten van de *Maritime Strategy* in het bovenstaande citaat terug te vinden, die wel op veranderingen binnen de hoofdtaak van de KM wijzen. Zoals de nadruk op de beheersing van de Noorse Zee in plaats van de Oost-Atlantische Oceaan, het streven naar een geïntegreerde strategische en operationele samenwerking met andere krijgsmachtdelen en, vrij vertaald, het voornemen de Rode vloot in haar thuiswateren op te sluiten en haar zo de toegang tot de wereldzeeën te ontzeggen. Voor de Nederlandse zeestrijdkrachten betekende deze nadruk op vooruitgeschoven operaties op de Noordflank een aantal wijzigingen in de (bondgenootschappelijke) taakuitvoering. Niet alleen op operationeel gebied werd de KM in de jaren tachtig met veranderingen geconfronteerd. Ook op het gebied van planning, (materieel)beleid en behoeftstelling trad een aantal belangrijke wijzigingen op, die het gevolg waren van kostenoverschrijdingen bij de aanbouw van de *Walrus*-klasse onderzeeboten en de financiële malaise in de scheepsbouw. Voorts werden de jaren tachtig voor de marine niet alleen gekenmerkt door financiële tekorten, maar ook door een verregaande politieke bemoeienis op de planning van de zeemacht.¹⁴⁵ Dit gebeurde allemaal in een periode waarin de Sovjet-marine op het toppunt van haar maritieme

¹⁴³ De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie en de Staatssecretarissen van Defensie, *Defensienota 1984-1993*, 18.169 (Den Haag 1983) 66.

¹⁴⁴ De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, *Defensienota 1984-1993*, 85.

¹⁴⁵ D.C.L. Schoonoord, *Pugno Pro Patria. De Koninklijke Marine tijdens de Koude Oorlog* (Franeker 2012) 243.

macht was en de omvang van de Amerikaanse zeestrijdkrachten sterk toenam, naar aanleiding van het door de regering Reagan aangekondigde ‘600 Schepen Plan’.¹⁴⁶

In het vorige hoofdstuk werd al ingegaan op de Amerikaanse visie over de rol en positie van de NAVO in haar *Maritime Strategy*. In dit hoofdstuk ligt de nadruk hoofdzakelijk op de reacties op Watkins’ plannen, eerst vanuit een bondgenootschappelijk perspectief, daarna vanuit dat van de KM. Hierbij passeren vooral de concrete gevolgen van de strategische wijzigingen de revue, alsmede de rol die de KM mogelijk voor zichzelf binnen deze strategie zag. Allereerst volgt evenwel een schets van de maritiem-strategische ontwikkelingen van het bondgenootschap en de Koninklijke Marine in de aanloop naar de *Maritime Strategy*.

Figuur 12. Oorlogsschepen van de Amerikaanse, Britse, Canadese, West-Duitse en Nederlandse marines in het bondgenootschappelijke *Standing Naval Force Atlantic* (STANAVFORLANT)-eskader tijdens een oefening in de Noord-Atlantische Oceaan. De permanente STANAVFORLANT-taakgroep had het doel de bondgenootschappelijke maritieme presentie en afschrikking op zee te verstrekken, waarbij de belangrijkste zeemachten van de NAVO, waaronder de KM, nauw samenwerkten.

De NAVO als maritiem bondgenootschap

Zoals in het vorige hoofdstuk duidelijk werd was de NAVO met haar *Concept of Maritime Operations* in de jaren tachtig explicieter dan ooit over haar oogmerk de Sovjet-zeestrijdkrachten met conventionele middelen af te schrikken. Direct tegen de Noordelijke vloot gerichte vooruitgeschoven operaties moesten hierbij de heerschappij ter zee in korte tijd veilig stellen.

¹⁴⁶ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 243.

Hoewel deze offensieve strategie een geheel andere aanpak belichaamde dan de defensieve operaties rondom het GIUK-gap in de jaren zeventig, was de *Maritime Strategy* toch niet een heel grote wijziging van de bondgenootschappelijke strategie uit de jaren vijftig en zestig. Ten tijde van de oprichting van de alliantie in 1949 gold ‘de bescherming van het Europese zeefront’ als de maritieme hoofddoelstelling.¹⁴⁷ Dit front besloeg de Barentszee in het noorden, tot het oostelijk deel van de Middellandse Zee op de Zuidflank. Het beperkte operatieterrein van de Sovjet-marine (dichtbij haar bases) en de numerieke overmacht van de NAVO maakten een dergelijke doelstelling toentertijd mogelijk.¹⁴⁸ In dit kader benadrukte de toenmalige *Supreme Allied Commander Atlantic* (SACLANT), admiraal Lynde McCormick (*U.S. Navy*), in het begin van de jaren vijftig het belang van vooruitgeschoven operaties op de Noordflank van het NAVO-gebied. Met deze opstelling trachtte SACLANT in een conflictsituatie zowel de Noorse bondgenoot optimaal te beschermen alsook tegelijkertijd de Noordelijke vloot van de Sovjet-Unie in haar thuiswateren te vernietigen, alvorens zij kans zou zien naar de Atlantische Oceaan uit te breken.¹⁴⁹ De manoeuvre *Main Brace* uit 1952 is hiervan een concreet voorbeeld, waarbij een ‘*hunter-killer force*’, bestaande uit voornamelijk Britse en Amerikaanse vliegekampschepen, offensieve onderzeebootbestrijdingsmanoeuvres in Noord-Noorwegen beoefenden. Bij deze oefening was de Marine Luchtvaartdienst (MLD) van de Koninklijke Marine vertegenwoordigd met een squadron *Firefly* onderzeebootbestrijdingsvliegtuigen en een squadron *Sea Fury* gevechtsvliegtuigen vanaf het Britse vliegekampschip *HMS Illustrious*.¹⁵⁰ Het belang van *Main Brace* was het tonen van een gezamenlijke capaciteit om Noord-Noorwegen te verdedigen en tegelijkertijd de Noordelijke vloot in haar thuiswateren te bedreigen. Zodoende vertoonde deze manoeuvre een aantal opmerkelijke gelijkenissen met oefeningen zoals die in de jaren tachtig uit de *Maritime Strategy* voortkwamen.

Ook het principe van een offensief opererende *Striking Fleet* dateerde al van ver voor de jaren tachtig. In 1954 gaf de Britse Lord Ismay, de eerste Secretaris-Generaal van de NAVO, al aan dat vooruitgeschoven operaties in zijn ogen de voorkeur boven een directe verdediging van de Atlantische Oceaan genoten.¹⁵¹ Met de lancering van de strategie ‘van het aangepaste antwoord’ (*flexibility in response*) in de jaren zestig en de navolgende studie van

¹⁴⁷ Krijgsmachtdeelplan Koninklijke Marine. Hoofdstuk II, Algemene aspecten betreffende het naasthogere organisatorisch kader waarbinnen het krijgsmachtdeel opereert, (1988-1989). Semi-Statistische Archiefdiensten (SSA), Chef Defensiestaf, inv.nr. 330.

¹⁴⁸ Chef Defensiestaf, Krijgsmachtdeelplan Koninklijke Marine, (1988-1989). SSA, inv.nr. 330.

¹⁴⁹ Grove en Thompson, *Battle for the Fjords*, 8-9.

¹⁵⁰ Ibidem, 13-14.

¹⁵¹ Ibidem, 9-10.

Secretaris-Generaal van de NAVO Manlio Brosio werd het belang van de verdediging van de flanken voor een effectieve afschrikking van de Sovjet-Unie nogmaals duidelijk onderkend.¹⁵² Vooral de vooruitgeschoven *sea-control* operaties in de Noorse Zee achtte de NAVO in geval van oorlog met de Sovjet-Unie van cruciaal belang. Brosio concludeerde derhalve in 1969 wat betreft de bondgenootschappelijke maritiem-strategische doelstellingen in oorlogstijd: '*If, however, deterrence failed, Western maritime forces would contain and destroy Soviet-submarines as far as possible, while strike carriers would support the land and amphibious operations ashore, especially on the flanks. Defence of shipping would be concerted with an offensive against Soviet maritime forces*'.¹⁵³ Zodoende vertoonde de *flexibility in response* ter zee een aantal duidelijke parallellen met de latere *Maritime Strategy* en het daarop gebaseerde NAVO-beleid in de jaren tachtig. Wel waarschuwde Brosio dat de vooruitzichten voor de nabije toekomst minder optimistisch waren. Indien de maritieme sterkte van de NAVO zou blijven afnemen terwijl de Sovjet-macht toenam, zou *sea-control* in vitale gebieden, zoals de Noorse Zee, na 1977 niet meer te garanderen zijn.¹⁵⁴

Ondanks deze hartenkreten werden de jaren zeventig gedomineerd door een afname in het aantal conventionele inzet-middelen. Deze trend kwam grotendeels voort uit stijgende kosten door technische ontwikkelingen (automatisering en raketbewapening) en de prijsverhogingen als gevolg van de oliecrisis van 1973.¹⁵⁵ Zodoende waren de NAVO-marines, waaronder de *Royal Navy*, de Canadese marine en de Nederlandse zeemacht, steeds minder bij machte een offensieve strategie te effectueren. Daarnaast vergde het conflict in Vietnam steeds meer aandacht en middelen van de *U.S. Navy* en had dit een belangrijke weerslag op de maritieme inzet van de Verenigde Staten in de Atlantische Oceaan. Het resultaat was een directe afname van de maritieme slagkracht van het bondgenootschap.

Als gevolg van voornoemde ontwikkelingen waren de zeestrijdkrachten van de NAVO in de jaren zeventig steeds meer genoodzaakt terug te vallen op een defensieve onderzeebootbestrijding bij het GIUK-*gap* en in de Oost-Atlantische Oceaan.¹⁵⁶ Bij deze operaties hoopten de NAVO-marines te kunnen vertrouwen op de technologische voorsprong

¹⁵² De *flexible response*-strategie concentreerde zich op de gedachte om vanaf het eerste begin van spanningen met gedoseerde politieke en militaire middelen een gewapend conflict te voorkomen. Wanneer een oorlogssituatie toch zou ontstaan, voorzag de strategie in een beheerst optreden en inzet van middelen, teneinde een nucleaire escalatie te voorkomen of de drempel hiertoe zo hoog mogelijk te houden. De eis die de *flexible response* wel aan de strijdkrachten stelde, was dat zij snel en flexibel konden reageren.

¹⁵³ Grove en Thompson, *Battle for the Fjords*, 14.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 14-15.

¹⁵⁵ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 214-215.

¹⁵⁶ Deze trend werd vooral zichtbaar tijdens oefening 'Northern Wedding' in 1978. Zie hiervoor: Till, 'Holding the Bridge in Troubled Times', 329.

die zij toen nog op de Rode vloot bezaten. Ook in deze situatie werd de doeltreffendheid van amfibische landingen door een aantal parlementariërs steeds meer in twijfel getrokken. Zo ontstond er bijvoorbeeld in politiek Den Haag de gedachte dat het Korps Mariniers niet langer een zelfstandige bestaansreden had.¹⁵⁷

Niettemin werd het de NAVO in het begin van de jaren tachtig duidelijk dat het bondgenootschap en met name de West-Europese marines onvoldoende tegen Gorsjkov's maritieme expansie waren opgewassen. Op de eerste plaats pleitte *Commander in Chief Channel* (CINCHAN) *Admiral Sir James Eberle* (*Royal Navy*) voor meer aandacht op de Noordflank alsook voor een sterker verband tussen maritieme operaties in de Noorse Zee, het Baltische zeegebied, de Noordzee en het oostelijk deel van de Atlantische Oceaan. Enkel het voorkomen van een uitbraak van de Sovjet-vloot bij het GIUK-gap beschouwde Eberle als onvoldoende; de controle van de Noorse Zee was eveneens van evident belang.¹⁵⁸ Vooral de terugloop van conventionele zeestrijdkrachten baarde Eberle grote zorgen. In tien jaar tijd had CINCHAN namelijk 50% minder middelen ter beschikking gekregen, waardoor van een geloofwaardige afschrikking nauwelijks nog sprake was.

Ook SACLANT *Admiral Harry D. Train II* (*U.S. Navy*) waarschuwde in 1980 dat de balans op zee in het voordeel van de Sovjet-Unie was doorgeslagen. Weliswaar kende de NAVO nog een technologische voorsprong, maar deze werd snel kleiner.¹⁵⁹ SACLANT ging ervan uit dat bij de toenmalige stand van zaken de strategie van *flexible response*, de bescherming van Noorwegen en de overzeese aanvoerlijnen reeds in gevaar waren, omdat de NAVO niet langer in staat zou zijn een massale aanval van de Rode vloot te weerstaan.¹⁶⁰ Door vast te houden aan het GIUK-gap waren de bondgenootschappelijke marines niet langer bij machte Noorwegen adequaat te verdedigen. Daarnaast waren ze met deze taakstelling ongeschikt om flexibel op te treden, waarmee volgens Train juist de grootste troefkaart van zeemacht teniet werd gedaan.

Het bondgenootschap beschikte eind jaren zeventig over onvoldoende materieel. Bovendien kende het planningsbeleid van de bondgenoten te zeer een nationaal karakter, waardoor de versnippering en inefficiënte aanbesteding van nieuwe middelen steeds groter

¹⁵⁷ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 189. Zie met name: *Doelmatig Defensiebeleid II* (1971). Gelukkigterwils vond het Korps Mariniers door samenwerking met de Britse *Royal Marines* een nieuwe taak in Noord-Noorwegen ter bescherming van de Noordflank. Deze samenwerking werd officieel vastgelegd in het *Memorandum of Understanding* in 1973 en voorzag in de oprichting van het *UK/NL Landing Force*.

¹⁵⁸ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 246.

¹⁵⁹ Op het gebied van raket-bewapening kende de Sovjet-vloot al vanaf eind jaren zestig een voorsprong op de NAVO-marines.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 247.

werd. In tegenstelling tot de NAVO, had Moskou dankzij Gorsjkov's maritieme inspanningen een aantal nieuwe en technologisch hoogwaardige scheepsklassen vaargereed, waaronder de snelle en diepduikende *Alfa*-klasse SSN en de reusachtige *Typhoon*-klasse SSBN.¹⁶¹ Met deze ontwikkelingen bevond de Sovjet-Unie zich in diezelfde jaren op het hoogtepunt van haar maritieme (nucleair-strategische) macht.

Als gevolg van deze verslechterde uitgangspositie diende de NAVO zich nadrukkelijk toe te leggen op het verhogen van de conventionele defensie-inspanningen.¹⁶² Alleen op deze manier was het mogelijk zich vooruitgeschoven te ontplooien om de grootste maritieme dreiging van de Sovjet-Unie zo goed mogelijk op te vangen en tegelijkertijd de eigen afschrikking te maximaliseren. Onder deze omstandigheden zagen de *Maritime Strategy* en vervolgens in NAVO-verband CONMAROPS het licht. Zoals ook in het vorige hoofdstuk aan de orde kwam, betekende dit concept een aanzienlijke wijziging in de maritiem-strategische opstelling van de NAVO en daarmee uiteindelijk ook van de Nederlandse zeemacht.¹⁶³

De situatie in Nederland

In de jaren zeventig was ook Nederland, politiek gezien, een voorstander van een defensieve opstelling bij het GIUK-gap. In de Defensienota 1974 werd bijvoorbeeld de Oost-Atlantische Oceaan tot belangrijkste operatieterrein voor de Koninklijke Marine bestempeld, waarbij de oppervlakteschepen de kern van de zeestrijdkrachten vormden.¹⁶⁴ Ook het belang van een tijdige afsluiting van de zee-engtes als beste wapen tegen de opstomende Rode vloot werd cruciaal geacht.¹⁶⁵ De Defensienota 1974 was echter vooral geschreven met het oog op bezuinigen en kostenbesparing. De nadruk kwam te liggen op kwaliteit boven kwantiteit en een reductie van het conventionele maritieme materieel was het gevolg. Eerder al was de Commissie Van Rijckevorsel in 1972 van oordeel geweest dat streven naar een verdeling van defensietaken tussen de bondgenoten, een meer doelmatig en zuinig gebruik van de

¹⁶¹ De Sovjet-onderzeeboten produceerden bovendien in de loop van de jaren tachtig steeds minder (schroef)geruis waardoor zij voor de Westerse sonar moeilijker te detecteren waren.

¹⁶² Een voorbeeld hiervan vormde de NAVO-conferentie van Washington in 1978, zie het tweede hoofdstuk.

¹⁶³ C. Receveur, 'Maritieme-operationele ontwikkelingen in de NAVO'. In: *Marineblad* 7 (1986) 397-403, 401.

¹⁶⁴ De Minister van Defensie, 'Om de veiligheid van het bestaan'. *Defensienota 1974*, 12.994 (Den Haag 1974) 32. 'Het oostelijk deel van de Atlantische Oceaan, Het Kanaal en de Noordzee vormen het voornaamste operatieterrein van de Koninklijke Marine. De samenstelling van de Nederlandse maritieme NAVO-bijdrage is afgestemd op het opereren in deze zeegebieden'.

¹⁶⁵ Receveur, 'Maritieme-operationele ontwikkelingen', 397-398.

beschikbare middelen tot stand kon brengen.¹⁶⁶ Derhalve kenmerkten de jaren zeventig zich bovenal door korten in de materieleisen van de Koninklijke Marine. Het eenzijdig uit dienst stellen van de geleidewapen kruiser Hr.Ms. *De Zeven Provinciën*, twee onderzeebootjagers van de *Holland*-klasse, één Breguet SP-13A *Atlantic*- en twee Lockheed P-2 *Neptune* marine patrouillevliegtuigen zorgden ervoor dat de KM wat betreft haar taakuitvoering binnen de NAVO ernstig op haar eigen eisen achterop raakte.¹⁶⁷

Als gevolg van deze situatie groeide bij de Nederlandse zeemacht vanaf het einde van de jaren zeventig in toenemende mate bezorgdheid over de eigen tekortkomingen, de groeiende capaciteiten van de Rode vloot en de doeltreffendheid van de NAVO-strategie hiertegen. In de eerste plaats werd deze discussie vooral intern binnen de marine gevoerd. Een belangrijke aanzet hiervoor vormden de jaarlijkse Pietersbergconferenties. Gedurende deze bijeenkomsten werd het (toekomstig) marinebeleid uitgebreid beschouwd. In 1977 kwamen de aanwezigen tot de conclusie dat de toenmalige marineplannen, vlootsamenstelling en financiële ruimte te weinig rekening hielden met zowel de kwantitatieve alsook kwalitatieve groei van de Sovjet-marine.¹⁶⁸ De conferentie deed de Admiraliteitsraad dan ook de aanbeveling dat ten aanzien van de primaire taak van oorlogsvoorkoming door afschrikking, de geloofwaardigheid van afschrikking van het allergrootste belang was. Deze geloofwaardigheid kon echter alleen worden bereikt indien er naast een bondgenootschappelijke eensgezindheid tevens een duidelijk waarneembare fysieke kracht op zee werd gedemonstreerd.¹⁶⁹

Niet alleen tijdens deze conferentie werd er gepleit voor een offensieve maritieme aanwezigheid op de Noordflank, ook binnen de Marinestaf waren zulke geluiden hoorbaar.¹⁷⁰ Vooral de nota *'Betrokkenheid bij het Noordse gebied'* van de toenmalige Souchef Plannen, commandeur C.H.E. Brainich von Brainich-Felth, is hiervan een belangrijk voorbeeld. In 1980 waarschuwde de commandeur dat het bezit van Noord-Noorwegen door de Sovjet-zeestrijdkrachten niet alleen de Noordelijke vloot, waarin 70% van hun strategische

¹⁶⁶ De Minister van Defensie, *'Om de veiligheid van het bestaan'*. *Defensienota 1974*, 12. De commissie-Van Rijckevorsel bestond uit civiele en militaire deskundigen die van 28 september 1971 tot 27 maart 1972 onderzoek en aanbevelingen deden voor het (toekomstig) Defensiebeleid.

¹⁶⁷ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 215.

¹⁶⁸ Deelname aan en evaluatie van de Pietersbergconferentie over de toekomst van de Koninklijke Marine, 1977. 'Beschouwingen m.b.t. het algemeen marinebeleid' (1979). Nationaal Archief (NA), *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 12259.

¹⁶⁹ Deelname aan en evaluatie van de Pietersbergconferentie over de toekomst van de Koninklijke Marine (1982). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 12261.

¹⁷⁰ De Marinestaf is verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot krijgsoperaties. Het is erop gericht de Koninklijke Marine overeenkomstig zijn doelstellingen te laten functioneren. Hierbij worden functionele aanwijzingen en richtlijnen die door de Chef Defensiestaf worden gegeven in acht genomen.

onderzeeboten waren geconcentreerd, zou beschermen, maar ook dat het Kremlin zodoende steunpunten zou worden verschaft die dicht bij de Atlantische Oceaan lagen, en daarmee bij de SLOCS.¹⁷¹ Het bezit van (Noord-)Noorwegen zag hij als een voorwaarde voor Moskou om haar Noordelijke vloot te ontplooien. Een adequaat bondgenootschappelijk antwoord lag volgens Brainich von Brainich-Felth voor een groot deel bij de directe verdediging van Noorwegen door mariniers als een *'immediate reaction force'*.¹⁷²

Ook Bevelhebber der Zeestrijdkrachten vice-admiraal J.H.B. Hulshof concludeerde in 1984 in een risico- en dreigingsanalyse dat er gerede twijfel bestond of de NAVO de dreiging bij het groeiende Sovjet vloot- en amfibisch potentieel nog langer het hoofd kon bieden. Volgens Hulshof moesten er meer middelen voor het Noorse gebied ter beschikking komen, teneinde Moskou het bezit van de kusten van Noord-Noorwegen te ontzeggen.¹⁷³ Eveneens wees hij erop dat met het principe van *forward defense* in de Noorse zee, en daarmee de controle van dit zeegebied, de Sovjet-Oostzeevloot belet werd zich bij de Noordelijke vloot te voegen. De KM onderkende daarmee het belang van de Noorse Zee en ging zich steeds meer toeleveren op de aspecten van onderzeebootbestrijding, luchtverdediging en amfibische ondersteuning in dit specifieke gebied.¹⁷⁴

Figuur 13. Het Korps Mariniers als een *immediate reaction force* in Noord-Noorwegen, begin jaren tachtig.

¹⁷¹ Betrokkenheid bij het Noordse gebied (17 november 1980). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11415.

¹⁷² Betrokkenheid bij het Noordse gebied. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11415.

¹⁷³ Risico-analyse naar aanleiding van de Defensienota 1984 (4 juli 1984). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 292.

¹⁷⁴ De rol van de Koninklijke Marine. I. Taken en bijdragen in NAVO-verband (1988-1989). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

Deze dreigingsanalyse signaleerde een hernieuwd denken over het belang van de Noordflank voor zowel het bondgenootschap alsook voor Nederland. Hoewel de marine deels intern tot dit besef was gekomen, werd haar denken in het begin van de jaren tachtig ook sterk beïnvloed door de opvatting van de *U.S. Navy*, waarbij de Amerikanen duidelijk het initiatief namen ook de Nederlandse zeestrijdkrachten in hun strategische plannen op te nemen. Vooral de bilaterale *Staff Talks* tussen beide marines gaven hiertoe aanleiding, zoals de *Staff Talk* uit 1979 waarin *rear-admiral* James Sanderson het volgende punt naar voren bracht: *'The USN sees a need for a definition of NATO maritime policy which would serve as a board framework for the development of a concept of operations for NATO navies. USN will solicit RNLN views on feasibility and desirability of more USN operations in the North Atlantic.'*¹⁷⁵ In een reactie gaf de Nederlandse Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, vice-admiraal H.L. van Beek, vervolgens aan dit punt in overweging te nemen en waar mogelijk actief in deze ontwikkeling te participeren.¹⁷⁶

Dergelijke bilaterale contacten waren niet alleen het resultaat van een Amerikaans initiatief om de Nederlandse marine van de *Maritime Strategy* te overtuigen. Ze boden de KM tevens een platform om op een gelijkwaardig niveau met de *U.S. Navy* haar strategische visie te delen, actief samen te werken en Nederlandse belangen en standpunten, zoals de aandacht voor operaties buiten het NAVO-gebied, aanhangig te maken en waar mogelijk in het CONMAROPS te verwezenlijken.

Met dit resultaat leek de *Maritime Strategy* aanvang jaren tachtig haar weg gevonden te hebben binnen de Nederlandse zeemacht en werden haar uitgangspunten langzaam maar zeker door de KM overgenomen.¹⁷⁷ Tenslotte was deze verandering ook in politieke zin merkbaar. In de Defensienota van 1984 werd, als eerder opgemerkt, de Noordflank beschouwd als het voornaamste operatiegebied van de Nederlandse zeestrijdkrachten in NAVO-verband gedurende de (uiteindelijk) laatste jaren van de Koude Oorlog.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Verslagen en notulen van de United States Navy/Royal Netherlands Navy Staff Talks (1978-1984). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11296.

¹⁷⁶ Verslagen en notulen van de United States Navy/Royal Netherlands Navy Staff Talks. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11296.

¹⁷⁷ Briefing Admiraliteitsraad voor Bewindslieden van Defensie op 2 september 1986 (2 oktober 1986). SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 909.

¹⁷⁸ De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, *Defensienota 1984-1993*, 66.

De reactie op Watkins' strategie

Na de voorgaande schets van de (algemene) uitgangspositie van de Koninklijke Marine in de jaren tachtig, volgt nu een analyse van de reactie van de Nederlandse zeestrijdkrachten op de nieuwe strategie en haar toebedachte rol. Uit het voorafgaande is duidelijk gebleken dat de marineleiding reeds voor 1986 zocht naar een bondgenootschappelijke offensief gerichte strategie. Tevens was het echter tegelijkertijd een gegeven dat bij de beschouwing over het strategische denken van de KM, de bescherming van de SLOCS steeds als het *leitmotiv* gold. De publicatie van admiraal Watkins in 1986 vormde wel de spreekwoordelijke katalysator in het denken van Koninklijke Marine over de *Maritime Strategy*.¹⁷⁹ De (politiek) strategische verdediging van de overzeese aanvoerlijnen, onder andere die op de Atlantische Oceaan, het Kanaal en de Noordzee, bleven voor de KM telkens het belangrijkste uitgangspunt.¹⁸⁰ Het idee (in Watkins' plannen) om door middel van *sea control* in de Noorse Zee de Noordelijke vloot vast te pinnen en deze te beletten de Atlantische Oceaan op te varen om de vitale aanvoerwegen af te snijden, merkte de KM dan ook als waardevol en strategisch significant aan.¹⁸¹

Dat een adequate *sea control* van de flanken bovendien gold als de sleutel om de Centrale Sector vroegtijdig veilig te stellen en tegelijkertijd de logistieke aanvoer overzee te garanderen, werd ook door de Defensiestaf onderstreept.¹⁸² In het krijgsmachtdeelplan voor de marine werd het steeds duidelijker dat de voorwaartse verdediging halverwege de jaren tachtig een gezaghebbende positie had verworven op het hoogste militaire niveau. Volgens de Defensiestaf was de doelstelling van de KM in samenwerking met de NAVO-partners in de Noorse Zee op eerste plaats de binding van de Sovjet-Noordelijke vloot, of de vernietiging ervan. Een tweede doel betrof het afslaan van een amfibische aanval in Noord-Noorwegen. Ten derde dienden de Nederlanders de *Striking Fleet* te ondersteunen. Deze doelstellingen vormden de verdediging in diepte van de SLOCS op de Atlantische Oceaan. Eveneens erkende de Defensiestaf het behoud van initiatief op zee als een bijkomend voordeel wanneer de zeestrijdkrachten in een *forward defense* flexibel opereerden.¹⁸³

Het CONMAROPS had een meervoudig belang voor de marine door onder andere expliciet te voorzien in richtlijnen voor het opereren in vredestijd en in crisis- of

¹⁷⁹ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

¹⁸⁰ De rol van de Koninklijke Marine. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

¹⁸¹ G. Teitler, 'De slagvloot en de SLOC's. Enkele historische notities bij de "*Maritime Strategy*". In *Marineblad* 10 (1986) 521-525, 525.

¹⁸² Krijgsmachtdeelplan voor de Koninklijke Marine. Hoofdstuk VI. Inzet van eenheden, (1988-1989). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

¹⁸³ Algemene aspecten betreffende het naasthogere organisatorisch kader. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

conflictsituaties. In het geval van oorlog werden de Nederlandse zee strijdkrachten in twee taakgroepen ingezet, die vervolgens onder bevel van SACLANT of CINCHAN kwamen te staan.¹⁸⁴ Vanuit deze gedachte was de KM hoofdzakelijk toegerust voor onderzeebootbestrijding, maar in het licht van de voorwaarts georiënteerde *Maritime Strategy*, waarin de zee strijdkrachten in een vijandelijk gedomineerde omgeving dienden te opereren, gingen zij steeds meer toewerken naar een adequaat antwoord op dreiging vanuit de lucht. In de eerste plaats hadden de Sovjet-strijdkrachten hier steeds meer capaciteiten toe gekregen, zoals de toename van geleidewapens op oppervlakteschepen en onderzeeboten liet zien. Bovendien leerden de Argentijnse luchtaanvallen op Britse schepen tijdens de Falklandoorlog (1982) de KM een belangrijke les over de (groeïende) invloed van het luchtwapen op zee.¹⁸⁵ Een doeltreffende luchtverdediging en bijbehorende ontwikkelingen zoals het *Goalkeeper*-project waren essentieel bij een dergelijke vooruitgeschoven maritieme presentie.¹⁸⁶

Desalniettemin werden niet alle aspecten van de Amerikaanse strategie door de marine toegejuicht. Vooral het idee van *horizontal escalation* had in de ogen van de KM slechts tot gevolg dat meer Amerikaanse maritieme middelen aan het Europese front werden onttrokken, hetgeen ten koste ging van de bondgenootschappelijke gevechtskracht.¹⁸⁷ Eveneens schoof de KM de strategische taak van *counterforce coercion* goeddeels terzijde door er expliciet op te wijzen dat onderzeeboten behorend tot de strategische strijdkrachten buiten haar directe taak en gezichtsveld vielen. De KM had niet alleen haar strategisch-operationele prioriteit bij de verdediging van de SLOCS liggen, maar beschikte daarnaast ook niet over voldoende adequate middelen -zoals nucleaire aanvalsonderzeeboten- om de SSBN's in een conflictsituatie te vernietigen.¹⁸⁸ De bovenstaande initiatieven hadden voor de KM strategisch gezien maar weinig toegevoegde waarde.¹⁸⁹

Daarnaast probeerde de marine zich ook weer niet al te zeer aan de *Maritime Strategy* te committeren, ten einde een zekere mate van keuzevrijheid te behouden en een aantal eigen punten, zoals het belang van *out-of-area*-operaties buiten het NAVO-gebied, op de bondgenootschappelijke agenda te zetten. Weliswaar erkende de KM de strategische waarde van de vooruitgeschoven operaties op de Noordflank, maar dit gold alleen voor haar rol

¹⁸⁴ Algemene aspecten betreffende het naasthogere organisatorisch kader. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

¹⁸⁵ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 259-260.

¹⁸⁶ Ibidem, 250.

¹⁸⁷ J.J. Vaessen, kapitein-ter-zee b.d., 'Nieuwe Amerikaanse marinestrategie'. In: *Militaire Spectator* 155 (1986) 588-594, 592.

¹⁸⁸ Krijgsmachtdeelplan voor de Koninklijke Marine, Hoofdstuk II. Dreiging en NAVO-strategie (1986-1988). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 086, 39.

¹⁸⁹ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

binnen de NAVO, en op dat punt streefde de marine ernaar de bondgenootschappelijke solidariteit zo hecht mogelijk te maken.¹⁹⁰

De KM kende, zoals al aangegeven, niet alleen bondgenootschappelijke belangen. Om deze reden sprak zij zich niet nadrukkelijk uit over de *Maritime Strategy*. De marine trad niet met de strategie in de hand naar buiten, zoals de *U.S. Navy* in het begin van de jaren tachtig wel had gedaan. Bovendien speelde de overweging mee dat de KM deze strategie voor de politiek en de publieke opinie diende te verdedigen en daardoor gebonden werd aan haar uitgangspunten.¹⁹¹ Met andere woorden, in de toenmalige discussie over de *Maritime Strategy* ging het binnen de Koninklijke Marine nooit zozeer over het geheel omarmen of verwerpen van Watkins' plannen. Voor de Nederlandse marineleiding ging het er met name om of en hoe de bestaande NAVO-concepten verbeterd konden worden op grond van aangepaste nieuwe inzichten en ontwikkelingen afkomstig van de *U.S. Navy*.¹⁹² Derhalve reageerde de KM, zeker naar buiten toe, terughoudend op Watkins' strategie en de uitvoering ervan.

Deze beoordeling is cruciaal voor een verdere analyse naar de invloed van de *Maritime Strategy* op de inzet, de planning en het beleid van de Nederlandse zeestrijdkrachten. De discussie over deze strategie speelde zich voor het grootste deel af binnen de Marinestaf. Gaandeweg de jaren tachtig was er toch sprake van enkele duidelijke invloeden, die zich vooral toespitsten op twee deelaspecten. Dit betrof de operationele inzet van de Nederlandse zeestrijdkrachten op de Noordflank en vervolgens de strategische planning van de marine.¹⁹³ Daarom komen beide facetten in het vervolg van dit hoofdstuk nader aan bod.

Taken en omvang van de Nederlandse zeestrijdkrachten in de jaren tachtig

De structuur en omvang van de KM was gericht op bondgenootschappelijke taken in crisis- en oorlogsomstandigheden. Deze taken konden slechts worden uitgevoerd met middelen die een geloofwaardige gevechtskracht op zee brachten.¹⁹⁴ Voor een beter begrip van de invloed van de *Maritime Strategy* is het relevant aandacht te besteden aan de operationele taken die de Nederlandse zeestrijdkrachten in de jaren tachtig in NAVO-verband moesten uitvoeren. Door de eerdergenoemde veranderingen in het strategisch denken van het bondgenootschap voltrok

¹⁹⁰ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Krijgsmachtdeelplan voor de Koninklijke Marine. Hoofdstuk VI. Inzet van eenheden. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

¹⁹³ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

¹⁹⁴ Briefing Admiraliteitsraad voor Bewindslieden van Defensie. SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 909.

zich een aantal wijzigingen in de inzet van de zee strijdkrachten. De nadruk kwam nu te liggen op een voorwaartse verdediging in een noordelijk gelegen operatiegebied en een geloofwaardige afschrikking door maritieme presentie.¹⁹⁵ Zowel voor het Korps Mariniers, de Onderzeedienst, de Marine Luchtvaartdienst, alsmede de Groep Escorteschepen bracht het *Concept of Maritime Operations* een aantal wijzigingen in hun (internationale) inzet, omvang en taken tewegg.

Zoals al eerder genoemd gold de amfibische oorlogsvoering als één van de belangrijkste onderdelen van de *Maritime Strategy*. Voor het Korps Mariniers betrof de bescherming van (Noord)-Noorwegen haar internationale kerntaak, waarbij nauw met de Britse *Royal Marines* in het *UK/NL Landing Force* werd samengewerkt. Voor de *UK/NL Landing Force*, die ongeveer uit 6000 manschappen bestond, leverde de KM een amfibische gevechtsgroep en een onafhankelijke compagnie (*Whiskey*), waarmee de Nederlandse inbreng een totale oorlogsterkte van ongeveer 1050 man bedroeg.¹⁹⁶ Wel waren de Nederlandse mariniers afhankelijk van Britse *sea-lift*-schepen, alsook *air-lift*-helikopters die hen overzee konden verplaatsen.

Deze taak van de mariniers vormde de eerste Nederlandse bijdrage op de Noordflank en aan het NAVO-*Concept of Maritime Operations*. Hoewel het Korps al voor de opkomst van de *Maritime Strategy* op de Noordflank actief was, bevestigden Watkins' plannen het belang van deze taak en boden zij de Nederlandse mariniers een gefundeerde onderbouwing voor hun optreden in Noord-Noorwegen.¹⁹⁷ Zoals gezegd verschafte CONMAROPS het Korps Mariniers niet alleen een bestaansreden, maar gaf ze het bondgenootschap ook een strategisch kader om met een vroegtijdige '*force in place*' op de Noordflank, Moskou af te schrikken.¹⁹⁸

Een tweede Nederlandse maritieme eenheid waar de *Maritime Strategy* een weerslag op had, was de Onderzeedienst. Onderzeeboten waren in conflictsituaties bij uitstek geschikt voor voorwaartse verdediging tegen vijandelijke onderzeeboten en oppervlakteschepen.¹⁹⁹ In de jaren tachtig dienden Nederlandse onderzeeboten, in het geval van oorlog, deel te nemen aan operaties in het kader van maritieme campagnes van de NAVO (CONMAROPS) onder

¹⁹⁵ De rol van de Koninklijke Marine (1988-1989). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

¹⁹⁶ Betrokkenheid bij het Noordse gebied. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 11415.

¹⁹⁷ Grove en Thompson, *Battle for the Fjords*, 24.

¹⁹⁸ De waarde van amfibische operaties stond bovendien expliciet in de gepubliceerde versie van de *Maritime Strategy* vermeld. Zie hiervoor: Kelley, 'The Amphibious Warfare Strategy', 18-29. Vooral de hierin beschreven rol van *direct naval impact* en de verdediging van het grondgebied op de flanken van de NAVO had voor het Nederlandse Korps Mariniers een directe relevantie.

¹⁹⁹ Briefing Admiraliteitsraad voor Bewindslieden van Defensie. SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 909, 11.

het *Operational Command* van SACLANT.²⁰⁰ De onderzeeboten kenden zodoende een prominente plek in maritieme (*sea-control*) operaties in de Noorse Zee en Noord-Atlantische Oceaan.

In vreedetijd hadden onderzeeboten een belangrijke *surveillance*-taak ten opzichte van de Sovjet-marine en droegen zij bij aan de algehele maritieme afschrikking.²⁰¹ De Onderzeedienst werkte nauw samen met de *Royal Navy* en had haar oorlogsbasis in Faslane. Hierdoor waren de Nederlandse onderzeeboten in staat in een relatief korte tijd nabij de Noordflank te opereren. Ook patrouilleerden Nederlandse onderzeeboten, in nauwe samenwerking met de Britten en Amerikanen, meestal voor het verzamelen van inlichtingen, in de Barentszee. Doordat de *U.S Navy* geen eigen diesel-elektrische onderzeeboten meer bezat, leverden de *Royal Navy* en de KM in het derde onderzeebootsquadron een voorname bijdrage aan de westerse inlichtingenvergaring in de nabijheid van de Sovjet-vloot.²⁰²

Desondanks voorzagen Watkins' plannen erin dat in een conflictsituatie de meest vooruitgeschoven operaties, zoals die onder het poolijs, voorbehouden bleven aan nucleair aangedreven aanvalsonderzeeboten. Verder moet, net als bij het Korps Mariniers, ook hier worden opgemerkt dat een groot aantal taken van de Onderzeedienst in de Noord-Atlantische Oceaan ook al voor de komst van de *Maritime Strategy* of CONMAROPS werd uitgevoerd. Niettemin hadden diesel-elektrische onderzeeboten geen plek in de voorhoede van het *warfighting*-aspect van Watkins' strategie, waardoor de invloed van de Nederlandse onderzeeboten in dit scenario uiteindelijk beperkt zou zijn gebleven.

Figuur 14. De Nederlandse onderzeeboot Hr.Ms. *Zwaardvis* voor de kust van Noorwegen in 1985.

²⁰⁰ De rol van de Koninklijke Marine. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

²⁰¹ Platje, *Een zee van geheimen*, 193.

²⁰² Ibidem, 197. Dergelijke inlichtingen-operaties kregen de codenaam 'Canvas Bag'. Diesel-elektrische onderzeeboten die onderwater elektrisch werden voortgestuwd waren aanzienlijk stiller dan onderzeeboten met nucleaire aandrijving. Daarom waren Nederlandse onderzeeboten essentieel voor de maritieme *surveillance*-taak.

Een derde Nederlandse marine-eenheid waarop de *Maritime Strategy* invloed had, was de Marine Luchtvaartdienst. Ter vervanging van de *Neptune* marine patrouillevliegtuigen werden vanaf 1982 dertien, door de KM felbegeerde, Lockheed P-3C *Orions* in dienst gesteld. Bovendien had de MLD vanaf 16 januari 1984 permanent een toestel op de NAVO-vliegbasis te Keflavik (IJsland) gestationeerd. Deze Nederlandse *Orion* was geheel geïntegreerd in het Amerikaanse vliegschema, waarbij ze intensief met de *Orions* van *Uncle Sam* samenwerkte.

In een bilateraal *Memorandum of Understanding* (MOU) waren Bevelhebber der Zeestrijdkrachten vice-admiraal Hulshof en admiraal Watkins deze detachering overeen gekomen. De *U.S. Navy* formuleerde de rol van het Nederlandse marine patrouillevliegtuig als volgt: ‘*This MOU is formulated to provide for bilateral (NL-US) dissemination of surveillance data and to permit joint operations by MPA staging from Kevlavik under OPCON of Commander Iceland Sector Anti Submarine Warfare Group in the prosecution of Soviet targets of interest as designated by Commander in Chief Atlantic Fleet.*’²⁰³ Dit samenwerkingsverband op IJsland leverde de Nederlandse *Orion* bemanningen niet alleen de gelegenheid hun tactische onderzeebootbestrijdingsvaardigheid verder uit te diepen, maar bood hun eveneens de gelegenheid een bijdrage te leveren aan de algehele *surveillance*-taak en zo de Amerikanen bij hun operaties te ondersteunen. Op deze wijze werden de MLD-toestellen meer betrokken bij de gezamenlijke onderzeebootbestrijding en het verzamelen van inlichtingen vanuit de lucht.²⁰⁴

Figuur 15. Een Nederlandse P-3C *Orion* van de MLD op het *Naval Air Station* (NAS) Keflavik in IJsland. Vanaf 1984 had de KM permanent een toestel op deze NAVO-basis gereed staan.

²⁰³ Totstandkoming van het Memorandum of Understanding inzake operaties vanaf Keflavik te IJsland, 1979 – 1984 (1 mei 1983). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv. nr. 117. Ook CINCLANTFLT admiral W.L. McDonald had een belangrijk aandeel in het tot stand komen van dit MOU.

²⁰⁴ Totstandkoming van het Memorandum of Understanding. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv. nr. 117. Zie hierbij vooral: ‘*Mission of the MOU: The RNLN MPA’s are to participate in the COMICEASWGRU ASW/Surveillance/Intelligence operations in order to improve the preparedness for and effectiveness of co-operation during maritime air operations in wartime.*’

Hoewel het MOU niet expliciet vermeldde welke doelen de marine patrouillevliegtuigen toegewezen kregen, ligt het voor de hand dat dit ook Sovjet-strategische onderzeeboten (SSBN's) betroffen en dat ook het Nederlandse toestel een aandeel heeft gehad in het *counterforce* aspect. Deze gedachte is aannemelijk omdat de Amerikaanse marine, om te beginnen, geen onderscheid maakte tussen de verschillende soorten onderzeeboten. Volgens luitenant-ter-zee 1^e klasse Pocalyko (*U.S. Navy*), assistent van de *Deputy Chief of Naval Operations*, vormden de anti-SSBN operaties in feite geen afzonderlijke campagne. Voor de Amerikaanse marine gold juist dat haar anti-SSBN operaties waren opgenomen en geïntegreerd in het grotere onderzeebootbestrijdingsspectrum. De *counterforce coercion* stond zodoende niet los van de campagne tegen de overige onderzeeboten,²⁰⁵ of zoals admiraal Trost het zelf omschreef: *'The overall policy being that all enemy submarines are fair game and no special efforts are made to seek out or avoid strategic units'*.²⁰⁶

Dat de Nederlandse *Orion* op Keflavik een tegen Sovjet-strategische onderzeeboten gerichte taak had, is tevens aannemelijk omdat de opsporing van strategische onderzeeboten de hoogste prioriteit voor de Verenigde Staten had.²⁰⁷ Bovendien was het Nederlandse toestel volledig in het Amerikaanse vliegschema opgenomen en kon het zowel conventioneel als nucleair bewapend worden.²⁰⁸ Wel moet hierbij worden benadrukt dat zulke operaties geheel onder de auspiciën van de *U.S. Navy* vielen.

Figuur 16. Een Amerikaanse P-3C *Orion* surveilleert bij een Sovjet-aanvalsonderzeeboot van de *Alfa*-klasse in de Noorse Zee.

²⁰⁵ M.N. Pocalyko (Lieutenant Commander U.S. Navy), 'Sinking Soviet SSBN's'. In: United States Naval Institute, *Proceedings* 113 (1987) 24-36, 33.

²⁰⁶ D.C. Daniel, *The Future of Strategic ASW* (Newport 1989) 6.

²⁰⁷ Platje, *Een zee van geheimen*, 193-194.

²⁰⁸ *Ibidem*, 279.

Naast de detachering voorzag het MOU ook in de oprichting van een Nederlands *Anti Submarine Warfare Operations Centre* (ASWOC) op Keflavik, dat voor een zo goed mogelijke voorbereiding zelfs toegang had tot operationele gegevens afkomstig van het Amerikaanse SOSUS-systeem.²⁰⁹ Op deze manier groeide het *Orion* marine patrouillevliegtuig in de jaren tachtig uit tot het summum van de Nederlandse specialisatie op onderzeebootbestrijdingsgebied, met taken als afschrikking, *forward defense* en het behoud van een flexibele inzet. Deze hechte samenwerking ten spijt moet evenwel worden geconcludeerd dat het Nederlandse toestel in IJsland, strategisch gezien, slechts op een zeer bescheiden wijze haar steentje aan Watkins' strategie bijdroeg.²¹⁰

Als laatste spoorde de *Maritime Strategy* de KM aan, extra aandacht te besteden aan een aantal nieuwe technologische ontwikkelingen. Het belangrijkste voorbeeld hiervan vormde de ontwikkeling van de AN-SQR 18A *Tactical Towed-Array Sonar* (TACTAS). Dit systeem gold in de jaren tachtig als een nieuwe opsporingstechniek voor onderzeeboten en bestond uit een passieve sonar die op enige afstand van het schip of de eigen onderzeeboot werd voortgesleept. Het TACTAS-project op twee *Van Speijk*-klasse fregatten, leverde een aantal spectaculaire resultaten op. Deze sonar bleek zelfs in staat de modernste Sovjet-onderzeeboten op grote afstand te detecteren.²¹¹ In een brief aan admiraal Watkins beschreef vice-admiraal Hulshof op 19 juli 1983 het relatief grote detectiebereik van dit systeem. Ook wees hij op de succesvolle samenwerking tussen een TACTAS-fregat en de *Orion* in de opsporing van onderzeeboten. Tevens gaf Hulshof aan dat Nederland de mogelijkheid bestudeerde dit systeem in de, toen in aanbouw zijnde, *Walrus*-klasse onderzeeboten te implementeren.²¹² Met het TACTAS-systeem hoopte de KM nog een vierde offensieve mogelijkheid aan de bondgenootschappelijke onderzeebootbestrijding te leveren en tegelijkertijd haar oppervlakteschepen effectiever in het *forward defense*-concept in te zetten.

Ondanks voornoemde voorbeelden bleef de operationele invloed van de *Maritime Strategy* voor de Koninklijke Marine uiteindelijk relatief summier. Dit kwam vooral doordat de kern van de Nederlandse vloot uit oppervlakteschepen bestond. Zo waren de S-fregatten van de *Kortenaer*-klasse hoofdzakelijk voor de directe konvooibegeleiding gebouwd, een taak die in Watkins' plannen een mindere rol werd toegekend.²¹³ De *Maritime Strategy* legde juist

²⁰⁹ Totstandkoming van het Memorandum of Understanding. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 117.

²¹⁰ K. Colijn en P. Rusman, 'Gezien de omvang van onze belangen op en over zee, kan de Koninklijke Marine nooit groot genoeg zijn'. In: *Vrij Nederland* 49 (1988) 10-11, 11.

²¹¹ Briefing Admiraliteitsraad voor Bewindslieden van Defensie. SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 909.

²¹² Totstandkoming van het Memorandum of Understanding. NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 117.

²¹³ Colijn en Rusman, 'Gezien de omvang van onze belangen op en over zee', 11.

de nadruk op vooruitgeschoven offensieve operaties en was veeleer opgezet voor de nucleaire aanvalsonderzeeboten. Hoewel de Amerikanen inzagen dat de West-Europese marines in de overgangsfase van belang waren, werden zij, zodra de *Striking Fleet* in het operatiegebied arriveerde, grotendeels naar het tweede plan geschoven. De oefening *Northern Wedding* in het najaar van 1986 lijkt dit te demonstreren, waarbij het Nederlandse vlaggenschip, het geleidewapen fregat Hr.Ms. *De Ruyter*, slechts achter het front in een *support*-rol en als konvoibeschermer opereerde. Verder was tijdens deze manoeuvre de belangrijkste taak van de Nederlandse zeestrijdkrachten het vegen van denkbeeldige mijnen. Ook de aanwezige minister van Defensie W.F. van Eekelen ontging het niet dat het Nederlandse eskader op een meer actieve rol gehoopt had.²¹⁴

Figuur 17. Het geleidewapen-fregat Hr.Ms. *Tromp* in een ondersteunende rol van de Amerikaanse *Striking Fleet* in de Noorse Zee tijdens de NAVO-oefening *Ocean Safari* in 1985.

Een voorbeeld voor de strategische planning

Ondanks de enigszins beperkte operationele invloed van de *Maritime Strategy*, trok de KM in haar planningsproces alsook bij de legitimatie van haar beleid wèl het nodige profijt van de strategie. Dat was ook wel nodig, want als gevolg van de financiële problematiek in de jaren tachtig, onder andere bij de scheepsbouw en bij de aanbesteding van nieuw materieel, verscherpte de parlementaire controle op het marinebeleid. De geloofwaardigheid en reputatie van de zeemacht liepen in 1984 aanzienlijke schade op als gevolg van de zogeheten

²¹⁴ Colijn en Rusman, 'Gezien de omvang van onze belangen op en over zee', 11.

‘Walrusaffaire’. De marine was met dit onderzeebootproject gestart zonder daarvan realistische begrotingscijfers te presenteren. Hoewel voor dit project 425 miljoen gulden was begroot, zouden de kosten uiteindelijk bijna tot 940 miljoen gulden oplopen.²¹⁵ Toen de Algemene Rekenkamer hierover een onderzoek startte en de media erover berichtte, werd politiek Den Haag wakker geschud en eiste zij van de marine opheldering.²¹⁶

Uit het onderzoek kwam naar voren dat de projectkosten niet inzichtelijk waren gemaakt en deelprojecten doelbewust naar een later moment waren doorgeschoven. Bovendien bleek de Admiraliteitsraad voor de grote kostenverhogende maatregelen verantwoordelijk te zijn geweest. De conclusie van het onderzoek luidde daarom dat de politieke leiding meer grip moest krijgen op de beleidsvoorbereiding in de Admiraliteitsraad, aangezien zij informatie had achter gehouden, wat het beheer van het nieuwbouwproject zeer ondoorzichtig had gemaakt. Zaken als stafeisen, begrotingen en ramingen vormden geen sluitend geheel en waren bovendien onbetrouwbaar.²¹⁷ De Walrusaffaire leidde tot een drastische aanscherping van het planningsproces van de marine en de manier waarop zij dit voor de politieke leiding moest verantwoorden.

Doordat de politiek de uitgaven van de KM strikt en nauwgezet ging volgen, had de marine nadrukkelijk behoefte gekregen aan een coherent planningproces en richtlijnen waarmee zij haar toekomstige plannen voor een kritisch parlement gefundeerd kon legitimeren. In de Verenigde Staten had de *Maritime Strategy* als een politiek pleidooi van de *U.S. Navy* dienst gedaan, met het doel draagvlak te creëren voor haar omvang, taken, strategisch beleid en organisatiestructuur. Met een vergelijkbare politisering van het marinebeleid en behoeftestelling kreeg de KM in de tweede helft van de jaren tachtig ook te maken. De marine wist in deze omstandigheden haar (toekomstige) materieleisen te rechtvaardigen door te wijzen op de door de NAVO gestelde voorwaarden voortkomend uit het *Concept of Maritime Operations*. Door de verplichtingen en taken aan te halen die zij binnen de campagnes uit het CONMAROPS had, kon de KM op nationaal niveau haar behoeften vertalen en zekerstellen in stafdoelstellingen en stafeisen.²¹⁸ Ook de vraag naar middelen die niet direct uit de NAVO-taken voortvloeiden (zoals hydrografie), werden aan het concept gelieerd en in de stafdoelstellingen opgenomen.

²¹⁵ J.W. Honig, *Defense Policy in the North Atlantic Alliance. The Case of the Netherlands* (Londen 1993) 214.

²¹⁶ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 279. Het officiële onderzoek werd uitgevoerd door het consultancy-bureau McKinsey&Company.

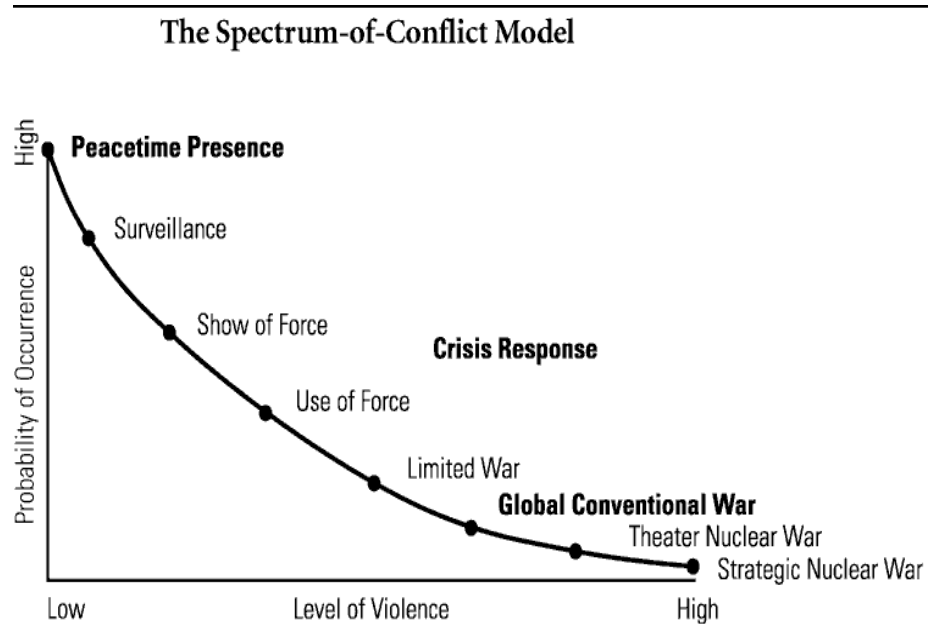
²¹⁷ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 280-281.

²¹⁸ De rol van de Koninklijke Marine. Hoofdstuk I. De operationele behoeftestelling. SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330.

Een andere wijze waarop de KM haar behoeftstelling rechtvaardigde was het opvoeren van het conflictspectrum, zoals dat in de *Maritime Strategy* voor de eerste keer werd gepresenteerd.²¹⁹ Met het in Watkins' plannen gepresenteerde geweldsspectrum als uitgangspunt was de KM in staat een overzichtelijke scheiding aan te brengen tussen taken in vredes- en oorlogstijd. Zodoende kon de marine de politieke leiding een duidelijk beeld schetsen waarom de geplande middelen nodig waren en op welke manier zij doeltreffend bijdroegen aan het CONMAROPS.²²⁰ Door de operaties bovendien op het conflictspectrum af te stemmen nam zowel de geloofwaardigheid toe, evenals de operationele inzetbaarheid en de daarmee gepaard gaande mobiliteit van de zeestrijdkrachten.

Voornoemde overwegingen speelden mee bij de totstandkoming van het 'KM-Strategisch Plan', dat de Admiraliteitsraad op 17 juni 1986 accordeerde.²²¹ Dit plan diende als basis voor de onderbouwing van de visie van de KM voor de toekomstige taken, de wijze van taakuitvoering, de vlootsamenstelling en de nieuwe ontwikkelingen waarop moest worden geanticipeerd.²²² Het uitdragen van deze visie vond niet alleen plaats naar de politieke leiding, maar ook naar de NAVO en de defensie-industrie. Het was een poging de maritiem-strategische planning beter te onderbouwen en meer gestructureerd te laten verlopen.²²³

Dankzij het tot stand komen van een algemeen beleidskader kon de KM haar behoeftstelling tegenover een kritisch geworden politiek en maatschappij makkelijker rechtvaardigen. Ze verdedigde met succes de behoefte aan eigen

Figuur 18. Het conflictspectrum zoals gepresenteerd in de publicatie van Watkins. Hierin zijn duidelijk de verschillende scenario's van maritiem optreden te onderscheiden.

²¹⁹ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

²²⁰ Verslag van de gecombineerde vergadering van bewindslieden en Admiraliteitsraad op 24 november 1987 te 's-Gravenhage (1 maart 1988). SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 909.

²²¹ Strategische Planning bij de Koninklijke Marine, (19 juni 1986). Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), *Verslagen Afdelingshoofdenvergadering, Marinestaf 1978-1990*, inv.nr. 127.

²²² Strategische Planning bij de Koninklijke Marine. NIMH, inv.nr. 127.

²²³ Kapitein-ter-zee Th.J.N. van der Voort, 'Strategische Planning bij de Koninklijke Marine' (7 mei 1986). SSA, *Marinestaf 1986 t/m 1988*, inv.nr. 913.

inzet-middelen doeltreffend met de taakstellingen uit CONMAROPS en het bijbehorende conflictspectrum. Derhalve verbeterden in de jaren tachtig de maritieme defensiekwaliteiten, ondanks financiële problemen, zienderogen. Hierdoor bevond de Nederlandse zeemacht zich aan het einde van het decennium op het hoogtepunt van haar vermogen, vooral om te blijven bijdragen aan de vooruitgeschoven operaties op de Noordflank van het NAVO-gebied.

Kortom, de jaren tachtig waren voor Nederland op militair-maritiem gebied een duidelijke waterscheiding met de voorafgaande periode. In dit decennium ging de marine over op een vooruitgeschoven opstelling en (her)waardering van het belang van de Noordflank. Hiermee nam de KM afscheid van de defensieve opstelling aan het GIUK-*gap*, die voor de zeemacht in voorgaande jaren nog leidend was geweest. Aan deze verandering lagen drie oorzaken ten grondslag. In de eerste plaats de toegenomen vrees voor de groeiende kwantitatieve alsook kwalitatieve capaciteiten van de Sovjet-marine. Ten tweede de (bilaterale) afspraken met de NAVO-partners, in het bijzonder de *U.S. Navy*. En ten slotte de interne ontwikkelingen en discussies zoals tijdens de Pietersbergconferenties.

De betekenis van de *Maritime Strategy* voor de Nederlandse zeestrijdkrachten nam gedurende de jaren gestaag toe. De KM deelde de Amerikaanse perceptie dat de Noordelijke vloot van de Sovjet-Unie in haar thuiswateren gebonden diende te worden, teneinde de SLOCS op de Atlantische Oceaan, evenals het Centrale Front beter te beschermen. De Noordelijke vloot mocht geen kans worden geboden zich op de wereldzeeën te begeven. Daarnaast hechtte de marine ook grote waarde aan de verdediging van de Noorse bondgenoot door onder andere de inzet van het Korps Mariniers in samenwerking met hun Britse *collegae*. De zeesoldaten vormden dus het speerpunt in de Nederlandse verdedigingsbijdrage van de Noordflank en maakte zo een (beperkte) *direct naval impact* mogelijk. Naast de beheersing van de Noorse Zee gold de verdediging van Noord-Noorwegen voor de KM als tweede voornaamste reden de *Maritime Strategy* te steunen.

De marine ging echter niet op elk punt met Watkins' plannen akkoord. Bovendien was de strategie ook niet in elk opzicht geschikt voor de Nederlandse zeestrijdkrachten. Vooral de eigen vlootsamenstelling vormde een probleem, doordat oppervlakteschepen de kern van de zeemacht vormden en grotendeels bedoeld waren voor een meer defensieve konvooibeschermting. Hierdoor waren zij ongeschikt voor de meer offensieve operaties binnen de *Maritime Strategy*. Tevens heeft de KM zich doelbewust nooit publiekelijk voor of tegen Watkins' strategie uitgesproken, teneinde enige keuzevrijheid te houden en naast de NAVO-taken ook haar eigen belangen te kunnen verdedigen. Zodoende was de reactie van de KM op

de *Maritime Strategy* en het daaropvolgende CONMAROPS relatief gematigd en bleef een vergelijkbare publieke discussie zoals in de Verenigde Staten in Nederlandse marinekringen grotendeels achterwege.

De uitwerking van de *Maritime Strategy* op de KM was wisselend. Er bestond een duidelijk verschil tussen de invloed op operationeel gebied en op het formuleren van de behoeftestelling. In operationele zin hadden de Nederlandse zeestrijdkrachten, zoals de onderzeeboten en marine patrouillevliegtuigen, vooral een taak bij het ondersteunen van de *U.S. Navy* in haar oefeningen en operaties. In de praktijk (tijdens oefeningen) kwam dit evenwel regelmatig neer op slechts het vegen van zeemijnen en het op afstand beschermen van de Amerikaanse vloot tegen aanvalsonderzeeboten en luchtaanvallen. Ook het Nederlandse *Orion* marine patrouillevliegtuig op Keflavik had slechts een bescheiden aandeel in het opsporen en volgen van Sovjet-onderzeeboten en werd daardoor niet meer dan van symbolische betekenis in de Amerikaanse strategische plannen. Het operationele leeuwendeel van de *Maritime Strategy* bleef zodoende gereserveerd voor de Amerikaanse en Britse nucleaire aanvalsonderzeeboten en *aircraft-carrier battle-groups*.

In tegenstelling tot de operationele waarde kan echter worden vastgesteld dat de *Maritime Strategy* en daarnaast het *Concept of Maritime Operations* wel degelijk een rol van betekenis speelden voor de KM. Vooral het CONMAROPS was voor de marine van groot belang. In de eerste plaats doordat het concept voorzag in duidelijke richtlijnen voor een bondgenootschappelijke vooruitgeschoven verdediging, een geloofwaardige conventionele afschrikking door maritieme presentie en een sterkere onderlinge solidariteit. Ten tweede gebuikte de marine dit concept voor een expliciete (politieke) legitimatie van haar taken, organisatiestructuur en behoeftestelling. Na de problemen omtrent de Walrusaffaire maakte de marine bovendien handig gebruik van Watkins' plannen als opmaat voor haar eigen strategisch planningsconcept. Bovendien wendde de marine zich eveneens veelvuldig tot het in de *Maritime Strategy* gepresenteerde conflictspectrum voor het bepalen en legitimeren van haar eigen behoeftestelling en (materieel)planning.

Deze voorbeeldfunctie voor het opzetten van een eigen coherent planningsproces is dan ook de belangrijkste waarde geweest die de KM aan de *Maritime Strategy* heeft kunnen ontleen. Ondanks het feit dat de marine in de jaren tachtig getergd werd door financiële tekorten, bezuinigingen en een kritische Tweede Kamer, kende zij aan het eind van het decennium en mede dankzij de efficiënte planning gebaseerd op Watkins' strategie, een arsenaal aan inzetmiddelen die op het hoogste niveau bijdroegen aan de maritieme presentie van de NAVO. Ook aan de vooruitgeschoven verdediging van het Noordflank-gebied en aan

een aantal unieke *surveillance*-taken nam de KM deel. De Nederlandse zeestrijdkrachten hadden bovendien een rol in de belangrijkste doelstelling van de alliantie: een bijdrage leveren aan de geloofwaardige maritieme afschrikking van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten.

Figuur 19. Hr.Ms. Zwaardvis in Noorse wateren, 1985. De Nederlandse onderzeeboten leverden een belangrijke bijdrage aan de *forward defense* van de NAVO-Noordflank in de jaren tachtig.

4. De Koninklijke Marine in politiek zwaar weer

'In 1988 wil de marine nog altijd de bewakingsdienst van de wereldzee zijn. (...) Nederland heeft een vloot waarvoor zelfs Groot-Brittannië zich niet zou hoeven schamen. Maar wordt het voortbestaan van een koppig en trots wapen zo langzamerhand geen luxe?'

Ko Colijn en Paul Rusman,
Vrij Nederland, 24 december 1988.²²⁴

Deze kritische woorden van defensiespecialisten Colijn en Rusman waren typerend voor de publiciteit over de KM in de tweede helft van de jaren tachtig. Door een aantal gebeurtenissen was dit geluid niet alleen in de publieke opinie en in de media te horen. Ook politiek Den Haag begon zich in deze jaren nadrukkelijk met de organisatie, planning en strategie van de marine te bemoeien. Hoewel het vorige hoofdstuk al inging op de verhouding tussen de politieke situatie en de planning van de KM in de jaren tachtig, keek het voorafgaande deel vooral vanuit een militair oogpunt naar de *Maritime Strategy* en haar *forward defense*. Ook de toenemende interesse van de KM in de Noordflank van het NAVO-gebied als haar belangrijkste operatieterrein stond in het voorgaande deel centraal. Dit hoofdstuk heeft het doel nader hierop in te spelen door de gebeurtenissen eveneens vanuit een politiek perspectief te beschouwen. Er wordt gekeken naar de politieke dimensie van de strategie en de gevolgen voor de KM, onder meer naar de manier waarop de plannen van de Amerikaanse marine in het Nederlandse parlement weerklonken.

Voordat de verhoudingen tussen politiek Den Haag en de Koninklijke Marine *en detail* aan bod komen is het van belang eerst nader op de algemene politiek-militaire situatie in de jaren tachtig in te gaan. Het plan achtenveertig Amerikaanse kruisvluchtwapens op Nederlands grondgebied te stationeren, domineerde in de laatste jaren van de Koude Oorlog het Nederlandse veiligheidsbeleid.²²⁵ Op 12 december 1979 waren de NAVO-ministers van Defensie overeengekomen 108 *Pershing II*-raketten en 464 kruisvluchtwapens in West-Europa te plaatsen als antwoord op de groeiende Sovjet-dreiging met SS-20 raketten. Deze beslissing leidde in Nederland tot veel maatschappelijke kritiek van vooral linkse politieke partijen en de Kerken. De spanningen tussen de krijgsmacht, politiek en samenleving liepen hiermee begin jaren tachtig hoog op.

De afkeer bij een deel van het publiek voor een Nederlandse nucleaire bijdrage was al eind jaren zeventig begonnen door verzet tegen de Amerikaanse ontwikkeling van de

²²⁴ Colijn en Rusman, 'Gezien de omvang van onze belangen op en over zee', 10.

²²⁵ Honig, *Defense Policy in the North Atlantic*, 211.

‘neutronenbom’. Het groeiend protest leidde niet alleen tot het aftreden van Defensie-minister Kruisinga in 1978, maar ook tot een politiek-militaire tegenstelling, waarbij een toenemende pressie van de anti-kernwapenbeweging de Nederlandse politiek en haar veiligheidsbeleid in een lastige parket bracht. De oppositiegeluiden tegen het herbewapeningsprogramma van de regering-Reagan en het daaropvolgende ‘kruisraketten-debat’ vonden hun hoogtepunt in november 1983 met een massademonstratie in Den Haag. De anti-kernwapenbeweging zorgde er tevens voor dat er een grote verdeeldheid in de nationale politiek ontstond over de mogelijke inperking van de nucleaire taken.²²⁶ Hoewel aan de beweging grotendeels een eind kwam toen in 1987 de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie het *Intermediate-Range Nuclear Forces* (INF)-verdrag ondertekenden, bleken de gevolgen onuitwisbaar. Volgens J.W. Honig, docent strategische studies aan het *King’s College*, had het maatschappelijk verzet een invloedrijke weerslag op het Nederlands denken over haar defensie-inspanningen en daarbij kwamen de krijgsmacht en groepen en partijen ter linkerzijde van het politieke spectrum op enkele punten lijnrecht tegenover elkaar te staan.²²⁷ Vooral de door Nederland uit te voeren zes nucleaire taken bleven gedurende de jaren tachtig een politiek twistpunt en had daarmee directe gevolgen voor de inzet van de strijdkrachten, waaronder de *Orions* van de Koninklijke Marine.²²⁸

Daarnaast zagen de jaren tachtig ook een Nederlands politiek beleid dat, omwille van kostenbesparing, steeds meer naar samenwerking en taakspecialisatie binnen de NAVO streefde.²²⁹ Dit denken had eveneens een wezenlijke uitwerking op het functioneren van de krijgsmacht en de Koninklijke Marine in het bijzonder. Dit krijgsmachtdeel geraakte in de jaren tachtig, mede door de problematiek in de scheepsbouw, in financieel zwaar weer. Uit het Defensieplan 1984-1993 bleek dat het ministerie van Defensie van plan was de omvang van de KM in deze periode (wederom) structureel aan te passen. Zo kregen vier van de tweeëntwintig fregatten een reservestatus en waren tot 1991 maar vijf van de zes onderzeeboten operationeel gereed. Deze wijzigingen achtte de politiek noodzakelijk om de marine binnen de begroting te houden, maar hiermee ging zij wel in tegen de door de NAVO

²²⁶ Nederland had tijdens de Koude Oorlog zes zogeheten nucleaire taken. Het voornemen om het aantal kerntaken met vier te verminderen leidde echter tot een kabinetscrisis tussen de coalitiepartijen CDA en PvdA in november 1981. Bovendien zette de eenzijdige plannen tot reductie van de kerntaken, in combinatie met de in de Defensienota aangekondigde conventionele reducties, de bondgenootschappelijke verhouding nog verder onder druk. Deze houding kwam Nederland binnen de NAVO op veel kritiek te staan.

²²⁷ Honig, *Defense Policy in the North Atlantic*, 212-213.

²²⁸ Platje, *Een zee van geheimen*, 279. De *Orion* marine patrouillevliegtuigen van de Koninklijke Marine hadden in NAVO-verband een nucleaire taak bij de onderzeebootbestrijding door de mogelijkheid tot het afwerpen van Amerikaanse nucleaire dieptebommen tegen vijandelijke onderzeeboten.

²²⁹ A.B.M. Frinking, ‘Europa moet eigen vlooteenheid formeren’. In: *Atlantisch Perspectief* 4 (1987) 9-11, 10.

gestelde eisen.²³⁰ De maatregelen leken niet alleen de continuïteit en modernisering van de Nederlandse zeestrijdkrachten ernstig aan te tasten. Ze brachten de Nederlandse zeemacht wat betreft haar taakuitvoering ook verder af van de capaciteit om een bijdrage te leveren aan de vooruitgeschoven verdediging op de Noordflank, zoals geformuleerd in de *Maritime Strategy*.²³¹ De structurele aanpassing van de zeestrijdkrachten kwam Nederland in de jaren tachtig binnen het bondgenootschap op de nodige kritiek te staan.

Daarom gaat dit hoofdstuk vooral in op de vraag wat de reactie van de Nederlandse politiek was op deze nieuwe maritieme strategie en waarom er mogelijk een verschil in visie tussen de KM en de politiek bestond over de uitvoering van deze strategie. Hierbij zal enerzijds worden gekeken naar de invloed van de Nederlandse samenleving op het defensiebeleid en anderzijds naar de NAVO-verwachtingen inzake de Nederlandse bijdrage aan de *forward defense* op de Noordflank. Als gevolg van zowel een verslechterende financiële situatie alsook door een toenemende maatschappelijke kritiek op de KM legde politiek Den Haag, hoofdzakelijk vanuit het oogpunt kosten te besparen, niet alleen meer nadruk op een intensievere internationale samenwerking. Ook de plannen betreffende de inrichting, omvang en taken van de zeemacht veranderden halverwege de jaren tachtig als gevolg van voornoemde ontwikkelingen. Door deze problemen zagen sommige politici zelfs kans om het bestaansrecht van de KM ter discussie te stellen en te pleiten voor verregaande reducties en het concentreren van de Nederlandse defensie-inspanningen op het Centrale Front. Doordat het voortbestaan van de zeemacht op het spel kwam te staan zocht de marine actief de publieke opinie op om duidelijk te maken dat de zeestrijdkrachten een waardevolle en cruciale bijdrage leverden aan de bondgenootschappelijke verdediging. Derhalve sluit dit hoofdstuk af met de manier waarop de KM de *Maritime Strategy* gebruikte om de negatieve publiciteit het hoofd te bieden en naar buiten toe gericht de relevantie van maritieme operaties voor de veiligheid van Nederland expliciet te rechtvaardigen in een poging het tij te keren.

De strategie van *forward defense* in de Nederlandse politiek

In eerste instantie leek de *Maritime Strategy* door de Nederlandse politiek vooral als een Amerikaanse nationale strategie te worden bestempeld en veranderde dit volgens minister van Defensie W.F. van Eekelen weinig aan de inzet, taken en omvang van de Nederlandse

²³⁰ HTK, *Rijksbegroting voor het jaar 1987. Lijst van vragen en antwoorden*, 19.700 hoofdstuk X, nr. 39 (1986-1987) 1-47, 36.

²³¹ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 244.

zeestrijdkrachten.²³² Zoals al eerder aangetoond was het effect van de *Maritime Strategy*, vooral door diens invloed op het *Concept of Maritime Operations*, voor Nederland echter groter dan op het eerste gezicht naar voren kwam. In 1986 wees bijvoorbeeld dezelfde minister van Defensie expliciet op het belang van CONMAROPS voor de KM en haar taak in samenwerking met de overige NAVO-partners het noordelijk deel van de Noord-Atlantische Oceaan vooruitgeschoven te verdedigen.²³³ Hoewel de taakgroepen in samenstelling en omvang ongewijzigd bleven, erkende de regering wel degelijk het strategisch belang van de *forward defense* en de rol die de West-Europese NAVO-marines hierbij innamen.

Bovendien is deze gedachte grotendeels terug te voeren tot begin jaren zeventig, toen de toenmalige minister van Defensie al nadrukkelijk de waarde van de Noordflank onderkende. Ook maakte de Nederlandse politiek zich in diezelfde jaren sterk om op dit punt een hechte bondgenootschappelijke samenwerking na te streven. Vooral met de *Royal Navy* werden gezamenlijke plannen gemaakt, teneinde de maritieme presentie in het Noorse gebied te versterken.²³⁴ Zulke geluiden waren ook in de Nederlandse media te herkennen, waarbij diverse kranten en televisieprogramma's zelfs een aantal rubrieken wijdden aan de kwetsbaarheid van de Noordflank en aan de gevolgen die dit voor de verdediging van Nederland had.²³⁵ Na een bilateraal overleg op 17 maart 1976 met de Britse minister van Defensie, Roy Mason, nam ook de Nederlandse regering de ongerustheid betreffende de groeiende Sovjet-vloot in een officiële regeringsverklaring op. Het Verenigd Koninkrijk vroeg Nederland eveneens serieus te bezien of zij meer aan de gezamenlijke inspanningen kon bijdragen. De toenmalige minister van Defensie Roelof Kruisinga gaf daarop te kennen om samen met zijn Britse ambtsgenoot te kijken hoe zij de inspanningen op de Noordflank konden vergroten.²³⁶

De navolgende discussie in de Tweede Kamer concentreerde zich hoofdzakelijk op de inzet van het Korps Mariniers in dit gebied. Hoewel een aantal politieke partijen, waaronder de PvdA en D66, bezorgd was dat een toenemende marine-inspanning ten koste ging van de land- en luchtmacht in de Centrale Sector, erkende het merendeel van de politici wel degelijk de strategische relevantie van de Noordflank in een conflictsituatie met de Sovjet-

²³² HTK, *Rijksbegroting voor het jaar 1989. Lijst van antwoorden*, 20.800 hoofdstuk X, nr. 19 (1988-1989) 45.

²³³ HTK, *Rijksbegroting voor het jaar 1987. Lijst van vragen en antwoorden*, 19.700 hoofdstuk X, nr. 39 (1986-1987) 39.

²³⁴ Chef van de Marinestaf, 'Aantekening voor de Minister van Defensie' (10 februari 1978). NA, *Marinestaf 1948-1984*, inv.nr. 13375.

²³⁵ 'Britten waarschuwen voor Warschaupact', *Reformatorisch Dagblad* (18 maart 1976) 8. Nederlandse Christelijke Radio Vereniging (NCRV), *Hier en Nu* (2 februari 1978).

²³⁶ HTK, *23ste Vergadering 1977-1978* (16 februari 1978) 14.800 hoofdstuk X, nr. 14, 32.

Unie.²³⁷ Deze groeiende politieke consensus leidde een aantal jaren later niet alleen tot de erkenning van strategische waarde van het CONMAROPS, maar ook tot een toenemende maritieme bijdrage van Nederland aan het Noordflankgebied.

Ondanks dit politieke draagvlak voor het strategisch belang van operaties op de Noordflank, bepaalden de beschikbare middelen en de financiële speelruimte die door diezelfde politici werd begroot, veeleer het niveau van Nederlandse maritieme participatie in het CONMAROPS. Het gevolg hiervan in de jaren tachtig was een expliciete tegenstelling tussen enerzijds de strategische doelen in het defensiebeleid en de daarvoor beschikbare middelen anderzijds. Daarom is het van belang vooral de financiële en de daaraan gekoppelde politieke situatie nader te beschouwen.

Budgettaire krapte en problemen bij de scheepsbouw

Voor een compleet beeld over de politieke wenselijkheid van de *Maritime Strategy*, het hieruit afgeleide CONMAROPS en vooral de implicaties hiervan voor de KM dient bovenal de budgettaire situatie in ogenschouw genomen te worden. Hierbij waren de bondgenoten in 1978 overeengekomen dat zij jaarlijks dienden te streven naar een reële defensiebegroting van minstens 3% . Hoewel Nederland dit percentage niet haalde, liet de defensiebegroting wel een jaarlijkse groei zien. In de periode 1979-1982 was deze steeds 1,5% en tussen 1982 en 1986 zelfs 2%.²³⁸ Uit deze cijfers blijkt overigens dat de problemen omtrent het nucleaire beleid maar weinig afbreuk deden aan de opbouw en modernisering van de conventionele strijdkrachten. Ook het investeringspercentage nam gedurende de jaren tachtig gestaag toe. Zodoende waren de Nederlandse land- en luchtmacht in staat hun planningsdoelen uit de vorige periode (1974-1983) voor 1984 succesvol af te ronden. Dit gold echter niet voor de Koninklijke Marine. Zij werd namelijk, door onder andere moeilijkheden in de binnenlandse scheepsbouwindustrie, met een groot financieel tekort opgezaald.

Met het aantreden van het kabinet Lubbers I in 1982 kwam er duidelijkheid dat voor de bouw van de nieuwe *Multi-purpose* (M)-fregatten en een tweede serie *Walrus*-klasse onderzeeboten pas vanaf 1986 fondsen beschikbaar waren. In deze planning ontstond echter een verandering toen het verlieslijdende Rijn-Schelde-Verolme (RSV)-concern, dat de scheepswerven Wilton-Fijenoord, de Rotterdamse Droogdok Maatschappij (RDM) en

²³⁷ HTK, 22ste *Vergadering 1977-1978* (15 februari 1978) 837-839. Het politieke inzicht dat de Noordflank van een strategische waarde was, berustte vooral in de vrees voor de groeiende macht van de Rode vloot. Het opnemen van een betere bescherming van Noorwegen, zoals overeengekomen in de *NAVO-Contingency Plans* en het streven naar een nauwe samenwerking met voornamelijk de *U.S. Navy* en *Royal Navy*.

²³⁸ Honig, *Defense Policy in the North Atlantic*, 214.

Koninklijke Maatschappij De Schelde (KMS) omvatte, bij het kabinet om staatsteun vroeg.²³⁹ Gezien de economische en sociale belangen wenste het kabinet dat de marine met name RDM (onderzeeboten) en KMS (fregattenbouw) met opdrachten te hulp schoot. Niettemin waarschuwde de marine dat wanneer zij een dergelijke steun zou verlenen, zij geen budget meer had om nog andere plannen in de periode na 1984 te realiseren. Desondanks besloot de politiek toch de orders voor de M-fregatten en de *Walrus*-onderzeeboten in 1983 versneld te plaatsen.²⁴⁰ Voor de KM ging dit echter gepaard met grote financiële gevolgen. Er moest noodgedwongen een aantal andere projecten naar een later tijdstip worden doorgeschoven. Om de begroting sluitend te maken schrapte de marine eveneens plannen en dienden de land- en luchtmacht met leningen de KM financieel bij te springen.²⁴¹ De consequenties voor de Koninklijke Marine werden door minister de Ruiter in de Defensienota 1984 publiekelijk gepresenteerd.

De Defensienota vormde de belangrijkste afspiegeling voor het Nederlandse defensiebeleid. Wat betreft de taakuitvoering van de Nederlandse zeestrijdkrachten bleef in de Defensienota 1984 onderzeebootbestrijding nog altijd als de belangrijkste taak voortbestaan, bovendien benadrukte deze nota expliciet het belang van de Noorse Zee. Oppervlakteschepen vormden nog altijd de kern van de Nederlandse zeemacht, die in taakgroepen bijdroegen aan crisisbeheersing en maritieme presentie.²⁴² Door het naar voren halen van projecten voorzag deze planperiode al in de aanvang van de bouw van de M-fregatten en de tweede serie *Walrus*-onderzeeboten vanaf 1984.²⁴³ In de vorige planperiode waren de *Neptune* marine patrouillevliegtuigen al vervangen door dertien P-3C *Orions*. De nieuwe Defensienota maakte echter duidelijk dat de zes resterende Breguet SP-13A *Atlantic* patrouillevliegtuigen in 1984 eenzijdig van de sterkte werden afgevoerd.²⁴⁴ Voor de aankoop van twee extra *Orions* was geen budget en de beslissing het aantal toestellen van negentien naar dertien terug te brengen leidde zowel binnen de KM alsook binnen de NAVO tot verzet.²⁴⁵ Zodoende werd de Marine Luchtvaartdienst dus ‘het kind van de RSV-rekening’. Hoewel modernisering van het vlootbestand een speerpunt vormde, kon de nota niet voorkomen dat een verdere kwantitatieve afname van de zeestrijdkrachten het gevolg was.

²³⁹ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 262.

²⁴⁰ HTK, *Vaste Commissie voor Defensie, 75ste Vergadering, 26 maart 1984*. OCV/UCV (1983-1984) 1-30, 18.

²⁴¹ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 262-263.

²⁴² De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, *Defensienota 1984-1993*, 88.

²⁴³ Admiraliteitsraad, ‘Concept KM-plan 1989-1998’ (25 januari 1988). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330, 2.

²⁴⁴ De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, *Defensienota 1984-1993*, 88-89.

²⁴⁵ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 265-266.

De plannen van de Defensienota werden op 28 juni 1983 aan de bondgenoten ter consultatie voorgelegd. De reacties waren niet mals. In een brief schreef secretaris-generaal van de NAVO Joseph Luns zijn kritiek op het Nederlandse defensiebeleid.²⁴⁶ In de eerste plaats wees hij op het feit dat de Nederlandse reducties in de defensie-inspanningen een negatieve weerslag op de andere lidstaten hadden. Ten tweede waarschuwde de secretaris-generaal dat het terugdringen van de Nederlandse conventionele capaciteit ernstige gevolgen had voor de bondgenootschappelijke strategie van voorwaartse verdediging. Bovendien werden de Nederlandse plannen door de gestage groei van de Sovjet-strijdkrachten eens te meer als onverstandig aangemerkt.²⁴⁷ De Nederlandse afname ging lijnrecht in tegen de NAVO-wens de afhankelijkheid van nucleaire wapens terug te dringen. Luns merkte in dit verband op dat zulke significante reducties in conventionele middelen een grotere afhankelijkheid van nucleaire wapens tot gevolg hadden en daarmee een verlaging van de nucleaire escalatiedrempel in een oorlogssituatie.²⁴⁸

Aan de andere kant kwam er ook vanuit de KM kritiek op de nota. Deze bezwaren richtten zich eveneens tegen de voorgenomen plannen de marine (verder) in te krimpen. Vooral de Koninklijke Vereniging van Marine-officieren (KVMO) stelde daarbij vast dat de nota niet de vraag beantwoordde of voldoende afschrikking om enig conflict te voorkomen, bij deze bezuinigingen nog wel gegarandeerd zou zijn. Deze belangrijke vraag, en niet de kwestie over de relevantie of het nut van de marine, zou in de politieke discussie centraal moeten staan.²⁴⁹ Tevens was een antwoord op deze vraag volgens de marine-officieren essentieel om de middelen effectief op de behoeftestelling af te kunnen stemmen. Volgens de KVMO diende voorop te staan dat de KM voldoende gevechtskracht op zee zou brengen teneinde de conventionele dreiging van de Rode vloot het hoofd te blijven bieden. Een uitgebreide analyse hiertoe ontbrak in de nota evenwel. De politieke visie op Defensie zoals deze in de nota naar voren kwam, had voor een deel ook te maken met een vermindering in draagvlak voor een krachtige defensie-inspanning vanuit verschillende groepen uit de bevolking. Deze maatschappelijke stemming beïnvloedde eveneens de opstelling van de regering betreffende het veiligheids- en defensiebeleid. Op deze gevoelens diende de marine, aldus de KVMO, beter te anticiperen.²⁵⁰

²⁴⁶ Honig, *Defense Policy in the North Atlantic*, 213-214.

²⁴⁷ Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 266.

²⁴⁸ Honig, *Defense Policy in the North Atlantic*, 213.

²⁴⁹ Koninklijke Vereniging van Marine-officieren (KVMO), *Commentaar op de Defensienota 1984* (Den Helder 1984) 10-12.

²⁵⁰ KVMO, *Commentaar op de Defensienota 1984*, 10-12.

Desalniettemin versterkte de politieke en maatschappelijke scepsis tegenover de KM zich nog meer door de reputatieschade die de marine zelf bij een navolgende kwestie veroorzaakte. De ontwikkeling omtrent RSV vormde voor de KM halverwege de jaren tachtig niet het grootste probleem. Zoals het vorige hoofdstuk ook al aantoonde, kwam de marine vooral door de Walrusaffaire in politieke zin zwaar onder vuur te liggen. De problemen rondom de aanbesteding van de eerste serie *Walrus*-onderzeeboten gold als de grootste nationale crisis voor de Nederlandse zeemacht tijdens de Koude Oorlog.

De Walrusaffaire en haar politieke consequenties

Hoewel de RSV-problemen in wezen eigenlijk ‘alleen maar’ een verspilling van gemeenschapsgelden waren geweest, waarbij het aan een goed beheer ontbrak, bezag politiek Den Haag de Walrusaffaire in een bredere context. Het verschil zat hem namelijk in het feit dat de KM doelbewust de reële kosten van de eerste serie *Walrus*-onderzeeboten vanaf 1978 met 65% had laten toenemen. Pas in 1984 informeerde de marineleiding hierover het parlement. De Tweede Kamer zag zich zodoende voor een voldongen feit geplaatst. Afstel van het project was in 1984 namelijk geen optie meer, aangezien dit een te grote kapitaalvernietiging inhield. Een aantal politici zag de affaire als een symptoom van militaire eigennigheid, een te grote zelfstandigheid, een gebrek aan controle, en een minachting voor het parlement.²⁵¹ De problemen rondom de *Walrus*-onderzeeboten waren ook het resultaat geweest van een gebrekkige communicatie tussen enerzijds de politieke leiding van het ministerie van Defensie en anderzijds de marinetop.

Deze gebeurtenis leidde in de Tweede Kamer tot een debat waarin de marine haar zorgvuldig door de jaren heen opgebouwde reputatie geheel zag verdwijnen.²⁵² In tegenstelling tot de behandelingen inzake RSV, leverden nu ook de regeringspartijen hun kritiek op de gang van zaken binnen de marineleiding. Vooral de CDA-parlementariër Ton Frinking maakte onomwonden duidelijk dat hij gereede twijfels had of de marine door haar geheel eigen doelstellingen en het gebrek aan controle, een dermate grote verantwoordelijk wel aankon.²⁵³ De andere coalitiepartij (VVD) uitte bij monde van Frits Bolkestein eveneens haar kritiek op de gang van zaken. Hij stelde vast dat vooral de informatie aan de

²⁵¹ HTK, 22ste Vergadering, (11 november 1986), 1229.

²⁵² Ook het verzet van de KM-leiding tegen de aan boordplaatsing van vrouwen bracht de marine publiekelijk in diskrediet.

²⁵³ HTK, 22ste Vergadering, 1228.

bewindslieden traag, onvolledig en te weinig zorgvuldig was verlopen, waarbij hij vooral de marine de schuld verweet.²⁵⁴

De uitkomst van het debat was dat de Tweede Kamer, in navolging van het rapport van de Algemene Rekenkamer, oordeelde dat om toekomstige (materieel)problemen te voorkomen, met hulp van het *consultancy*bureau McKinsey&Company de organisatie van de KM grondig moest worden geherstructureerd.²⁵⁵ De hieruit voortgekomen conclusies en aanbevelingen waren voor de marine een spreekwoordelijke ‘bittere pil’. In de eerste plaats concludeerde McKinsey dat de marine een goede nationale reputatie had opgebouwd, met name op het gebied van kwaliteit, gereedheid, organisatie en materieel. De Walrusaffaire had hieraan echter een drastisch einde gemaakt. De KM diende dan ook alles op alles te zetten om het vertrouwen terug te winnen.²⁵⁶ Ten tweede moest de Tweede Kamer meer controle krijgen op de zogenaamde ‘grote projecten’, die gekenmerkt werden door een lange planningstermijn, de toepassing van geavanceerde technologie, een hoge mate van complexiteit en een omvangrijk budget met daaraan de verbonden risico’s voor de opdrachtgever.²⁵⁷ Door het in 1984 ingevoerde *Defensie Materieelkeuze Proces* (DMP) kreeg de politiek meer invloed op het materieelbeleid van de gehele krijgsmacht en moest de laatstgenoemde een belangrijke mate van haar keuzevrijheid inleveren.²⁵⁸ Als laatste dienden volgens McKinsey de reorganisaties en veranderingen in procedures in een coherent beleidsplan omlijst te worden. Alleen op deze manier kon een dergelijke herhaling van problemen in de toekomst worden voorkomen.

Figuur 20. Hr.Ms. *Zeeleeuw*, een onderzeeboot van de *Walrus*-klasse in de jaren negentig. De aanbesteding van deze onderzeeboten leidde in 1984 tot de zogeheten ‘Walrusaffaire’.

²⁵⁴ HTK, 22ste Vergadering, 1244.

²⁵⁵ HTK, *Rapport van de Algemene Rekenkamer inzake besluitvorming en uitvoering van het Walrusproject*, 19.221 (12 februari 1986) 3.

²⁵⁶ Schoonoord, *Pugno pro Patria*, 279. Eén van de resultaten om ‘schoon schip’ te maken, was het vervangen van de Admiraliteitsraad, waaronder de BdZ, VADM Hulshof. Dit vond dan ook in het voorjaar van 1985 plaats.

²⁵⁷ HTK, 22ste Vergadering, 1231.

²⁵⁸ HTK, *Rijksbegroting voor het jaar 1987. Memorie van Toelichting*, 19.700 hoofdstuk X, nr. 2 (1986-1987) 56-58.

Ook zou dit plan, naast de werkzaamheden van de Admiraliteitsraad en de Directie Materieel, ook die van de Marinestaf en de Directie Personeel moeten omvatten om zodoende een betere afstemming met de Centrale Organisatie van het ministerie van Defensie te garanderen. Deze herstructurering kreeg uiteindelijk vorm in het zogeheten project 'KM-2000'.²⁵⁹

Door het incorporeren van de Marinestaf in de plannen van McKinsey had de reorganisatie eveneens een directe invloed op de afdelingen Plannen en Operaties, die zich op dat moment vooral bezig hielden de plannen uit het CONMAROPS ten uitvoer te brengen. Zoals het vorige hoofdstuk al aantoonde was het juist de afdeling Plannen die met behulp van dit CONMAROPS, in feite de maritieme vertaling van het NAVO-beleid, een rechtvaardiging voor de planning de KM kon aanbieden. De afdeling Plannen wees meerdere malen op het feit dat de Nederlandse zeemacht nu eenmaal als een voorname onderzeebootbestrijdingsmarine bepaalde internationale verwachtingen en verplichtingen had.²⁶⁰ Vooral de NAVO-*Force Goals* voerden deze afdeling als een argument op om de vlootsterkte zo veel mogelijk te handhaven. Op basis hiervan presenteerde de KM op 29 april 1985 in het 'memorandum voor structuur en omvang' haar 'gestabiliseerde vloot' en bleef de sterkte van de zeevrijdkrachten, afgezien van het aantal marine patrouillevliegtuigen, voor het grootste deel op peil.²⁶¹

Desalniettemin moet worden gesteld dat ook de Marinestaf niet helemaal kon voorkomen dat in de jaren tachtig de budgettaire ruimte de structuur en omvang van de KM dicteerde. De strategische overwegingen (*forward defense* en *flexible response*), het 'memorandum voor structuur en omvang' en de door de NAVO gestelde *Force Goals* waren voor de bewindslieden grotendeels van een secundair belang.²⁶² Het terugdringen van het financiële tekort bij de KM stond wat hen betreft op de eerste plaats.²⁶³

Zoals gezegd hadden de financiële problemen voor de KM ook een aantal verstreckende internationale gevolgen. Door de budgettaire krapte troffen bezuinigingen vooral zaken als de munitie- en brandstofvoorraad, de vaargereedheid, alsook de geoefendheid van de bemanningen. Hierdoor had de KM op sommige momenten grote moeite aan de NAVO-verwachtingen te voldoen en haar bijdrage aan de bondgenootschappelijke

²⁵⁹ Strategische Planning bij de Koninklijke Marine (19 juni 1986). NIMH, *Verlagen Afdelingshoofdenvergadering Marinestaf 1978-1990*, inv.nr. 127.

²⁶⁰ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

²⁶¹ In het memorandum bestond de vlootsterkte wat betreft *forward defense* en onderzeebootbestrijding op de Noordflank uit: 22 fregatten, 2 bevoorradingsschepen, 6 onderzeeboten, 13 marine patrouillevliegtuigen, 30 helikopters en een Korps Mariniers.

²⁶² Schoonoord, *Pugno Pro Patria*, 275.

²⁶³ Ook binnen de Vaste Commissie voor Defensie werd het strategische niveau slechts sporadisch besproken. Zie hiervoor het interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

afschrikking op zee te effectueren.²⁶⁴ Niettemin was dit een algemene tendens in de jaren tachtig. De meeste NAVO-marines hadden namelijk als gevolg van een toename in de technologische capaciteiten van hun materieel steeds meer moeite financieel het hoofd boven water te houden.²⁶⁵ Het probleem was echter dat de *Maritime Strategy* juist de nadruk legde op een grotere conventionele defensie-inspanning teneinde de nucleaire escalatiedrempel zo hoog mogelijk te houden. Volgens Till kregen de Amerikanen zodoende het idee dat de Europese bondgenoten de toegenomen dreiging van de Sovjet-marine niet serieus genoeg namen en voor hun eigen veiligheid te zeer op de schouders van de *U.S. Navy* leunden.²⁶⁶ Vanuit Washington werden de financiële ontwikkelingen op het oude continent met de nodige ongerustheid gevolgd.

Als gevolg van deze Amerikaanse bezorgdheid ontstond er gaandeweg de jaren tachtig onder de West-Europese marines een tendens richting een nog hechtere samenwerking op materieelgebied en een sterke bijdrage aan de bondgenootschappelijke verdediging. Dit leidde uiteindelijk tot de oprichting van de *Independent European Programme Group* (IEPG). Eveneens kwam er een planning voor een gezamenlijk te bouwen *NATO Helicopter for the 1990's* (NH-90) en daarnaast het *NATO Frigate Replacement for the 1990's*-project (NFR-90).²⁶⁷ Bij beide initiatieven speelde de Koninklijke Marine een voorname rol, niet alleen vanwege haar expertise, maar ook door haar internationale reputatie.²⁶⁸ Deze projecten dienden een tweeledig doel. Aan de ene kant moesten de gezamenlijke materieelplannen kostenreducties opleveren en anderzijds kon zo aan Washington worden getoond dat ook de West-Europese marines de bondgenootschappelijke verdediging serieus genoeg namen. Desondanks werden bovenstaande initiatieven in Nederland nauwelijks gehoord door de vele politieke en maatschappelijke kritiek die de KM in de tweede helft van de jaren tachtig te verduren kreeg.

De financiële perikelen hadden daarnaast nog een ander voor de marine ongewild bijeffect. In het kielzog van de Walrusaffaire laaide een discussie op die steeds meer de relevantie en omvang van de Nederlandse zeestrijdkrachten binnen het defensiebeleid in

²⁶⁴ Admiraliteitsraad, 'Concept KM-plan 1989-1998' (25 januari 1988). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330, 4.

²⁶⁵ De *Royal Navy* kampte toentertijd met dezelfde problemen. Zie hiervoor: A. Finlan, *The Royal Navy in the Falklands Conflict and the Gulf War: Culture and Strategy* (Londen 2004) 110-111.

²⁶⁶ Till, 'Holding the Bridge in Troubled Times', 319. 'The decline in visible force numbers confirmed the American doubts about the Europeans' fundamental willingness to take their own defense as seriously as they should'.

²⁶⁷ HTK, *Rijksbegroting voor het jaar 1987. Memorie van Toelichting*, 19.700 hoofdstuk X, nr. 2, (1986-1987), 55-56.

²⁶⁸ J.W.L. Brouwer, 'Dutch naval policy in the Cold War period.' In: J.R. Bruin, A.M.C. van Dissel, e.a. (red.) *Strategy and Response in the Twentieth Century Maritime World* (Amsterdam 2001) 50.

twijfel trok. Bij een aantal politieke partijen en in de publieke opinie ontstond een hardnekkig beeld dat de ambities van de marine te groot waren. Door deze geboden ruimte zagen tegenstanders van een Nederlandse maritieme bijdrage, vaak met maar weinig oog voor de wereldwijde strategische aspecten, kans verdere bezuinigingen op de zeestrijdkrachten te bepleitten.²⁶⁹ Als gevolg van deze discussie verslechterde de reeds getroebleerde politieke en maatschappelijke positie van de zeestrijdkrachten nog verder. Het belangrijkste pijnpunt voor de KM bleef het feit dat door de financiële problemen steeds kritischer haar relevantie ter discussie werd gesteld. Zodoende ontwikkelde zich halverwege de jaren tachtig ook in Nederland een (met de *U.S. Navy*) vergelijkbaar *maritime-continental debate*. De discussie voltrok zich hoofdzakelijk in politiek Den Haag, maar vertakte zich gaandeweg ook naar maatschappelijke kringen, en ten slotte zelfs naar de academische wereld.

Het *Maritime-Continental debate* in Nederland

Door de voornoemde ontwikkelingen rondom de Walrusaffaire begon zich na 1984 een debat tussen voorstanders van een versterking van de land- en luchtstrijdkrachten versus de zeestrijdkrachten af te tekenen.²⁷⁰ Door de hoge kosten die de zeestrijdkrachten met zich meebrachten speelde in politieke- en maatschappelijke kringen steeds meer de vraag of het niet beter was dat Nederland haar voornaamste defensie-inspanningen zou richten op de land- en luchtstrijdkrachten op het Centrale Front. De marine diende zich in oorlogstijd slechts bezig te houden met het beschermen van de konvoeien op de Atlantische Oceaan.²⁷¹ Deze tegenstelling versterkte in 1988 nog verder doordat minister van Defensie Van Eekelen de tot dan toe gevoerde ‘vaste verdeelsleutel’ voor de krijgsmacht afschafte.²⁷² Het idee hierachter was de opvatting dat de krijgsmachtdelen, door meer met elkaar te wedijveren, tot een evenwichtiger financieel beleid kwamen. In de praktijk, zoals te lezen in het rapport *Versterking Nederlandse Defensie Planning* (1988), kwam dit er vaak op neer dat vooral de landmacht het meeste budget opslokte.²⁷³

²⁶⁹ HTK, *Tweede Kamer der Staten Generaal, 22ste Vergadering*, (11 november 1986), 1223-1224.

²⁷⁰ Het Nederlandse debat was in een aantal opzichten vergelijkbaar met de discussie die in de Verenigde Staten begin jaren tachtig plaatsvond. Zie hiervoor ook hoofdstuk 2.

²⁷¹ Vooral het Kamerlid H.J. van den Bergh (PvdA) was een groot voorstander de begroting voor de KM te verminderen. Ook andere linkse partijen, zoals de PPR waren voorstander voor een kleinere marine.

²⁷² Deze vaste verdeelsleutel voor het budget betrof de verhouding 1-2-1. Het eerste deel was bedoeld voor de marine, het tweede voor de landmacht en het laatste deel voor de luchtmacht. Deze afschaffing paste bovendien geheel in het neo-liberale programma van de regering-Lubbers.

²⁷³ F. Peeters, ‘Het oorlogsschip als crisisbeheerser’, *Het Parool* (30 juli 1988) 2. Ook vond er in de periode 1988-1989 een verdere reductie van het percentuele defensiebudget van 1% naar 0,6% plaats. Zie hiervoor: HTK, *Vaste Commissie voor Defensie, 30ste Vergadering Defensiematerieel* (20 februari 1989) 12.

Door het verlies van haar reputatie en betrouwbaarheid door voornoemde problemen, begon de KM in eerste instantie bij zowel de verdeling van het defensiebudget, als in de discussie over de taken en omvang van de krijgsmacht, met een achterstand. Dit beeld werd versterkt door de negatieve publiciteit in de media, waarin dikwijls naar voren kwam dat de marine wel met minder middelen toe kon. In december 1986 wees een landelijke opiniepeiling onder de bevolking zelfs uit dat de marine van de drie krijgsmachtdelen als de minst populaire gold.²⁷⁴ Eveneens was de strategische relevantie van de Noordflank voor de samenleving minder vanzelfsprekend dan de ‘meer zichtbare’ verdediging van de Centrale Sector.²⁷⁵

Ook in de academische wereld ontstond de gedachte dat vooral de landstrijdkrachten op het Centrale Front de hoogste prioriteit in het Nederlands defensiebeleid verdienden. Een belangrijk voorbeeld hiervan vormde het werk van de Utrechtse hoogleraar geschiedenis van de Veiligheidsproblematiek P.M.E. Volten. In 1987 presenteerde hij zijn studie *‘Voor hetzelfde geld meer defensie’*, waarin de hoogleraar pleitte voor een verregerende internationale samenwerking en concentratie op de continentale taak in het Nederlandse defensiebeleid.²⁷⁶ Op deze manier kregen de marine en luchtmacht minder ruimte, waarin de auteur zelfs stelde dat de Nederlandse zeemacht op de Noordflank slechts bijdroeg aan een in zijn ogen ‘overmatige NAVO-inspanning’.²⁷⁷ Volten baseerde zijn stelling op de gedachte dat in een conflictsituatie in de eerste plaats de Sovjet-SSN’s voor het grootste deel in het defensief bleven, door het opereren in maritieme bastions ter bescherming van de strategische onderzeeboten. Ten tweede beschikten de Amerikaanse zeevrijdkrachten volgens Volten over voldoende onderzeebootbestrijdingsmiddelen om de nog twintig tot dertig offensief opererende aanvalsonderzeeboten met hun eigen vloot aan te pakken. Daarnaast wees de auteur erop dat de Sovjet-marine geheel ondergeschikt was aan de land- en luchtvrijdkrachten. Het aftreden van admiraal Gorsjkov in 1985 bevestigde inderdaad dit beeld. Zijn opvolger, admiraal V.N. Chernavin, benadrukte namelijk de steun aan land- en luchtvrijdkrachten als de belangrijkste taak voor de Rode vloot.²⁷⁸

²⁷⁴ Brouwer, ‘Dutch naval policy in the Cold War period.’ In: Bruin, van Dissel, e.a. (red.) *Strategy and Response*, 49.

²⁷⁵ G.J.A. Raven (red.), *De Kroon op het Anker, 175 jaar Koninklijke Marine* (Amsterdam 1988) 151.

²⁷⁶ P.M.E. Volten, *Voor hetzelfde geld meer defensie* (Den Haag 1987) 50-51.

²⁷⁷ Volten, *Voor hetzelfde geld meer defensie*, 57.

²⁷⁸ Chef Defensiestaf. SSA, inv.nr. 086, IV-42. Na 1985 lukte het Chernavin, in tegenstelling tot Gorsjkov, niet zich aan de dominante houding van de Generale Staf van de Sovjet-Unie te onttrekken, waardoor de marine in een achtergestelde positie terecht kwam. De discussie werd hiermee definitief in het voordeel van de Generale Staf beslecht en in de algemene Sovjet-strategie kwam eens te meer nadruk te liggen op het belang van een landoffensief tegen de NAVO.

Niettemin is Volten's kritiek op de effectiviteit van de Nederlandse maritieme inspanningen op een aantal punten onterecht. In de eerste plaats ging hij voorbij aan het feit dat slechts een vrije zee het behoud van het continentale front in centraal Europa zou kunnen garanderen.²⁷⁹ Daarnaast hield de auteur te weinig rekening met het gegeven dat de marines van het oude continent een cruciale rol speelden bij de overgangsfase, de periode vóórdat de Amerikaanse zeestrijdkrachten in het gebied arriveerden. De West-Europese marines leverden namelijk tijd en waren door een *early deployment* beter in staat het zeegebied wat betreft vijandelijke onderzeeboten in kaart te brengen.²⁸⁰ Ook Volten's inschatting over het tot stand komen van de 'maritieme bastions' is niet geheel correct. Het is vooral goed zich te realiseren dat bij de ontwikkeling van deze bastions juist de combinatie van een (technologisch en operationeel) hoogwaardige Amerikaanse én West-Europese onderzeebootbestrijding Moskou steeds meer tot deze strategie had aangezet.²⁸¹ Alleen door een krachtige conventionele afschrikking op de Noordflank was de NAVO in staat de Rode vloot in haar bastions te houden en het initiatief in de Noorse Zee te effectueren. Een afname van de zeestrijdkrachten zou deze *containment*-optie al vrij snel teniet doen. Met de kennis van nu moet bovendien worden vastgesteld dat de toenmalige technologische ontwikkeling binnen de Sovjet-marine ook een belangrijke factor vormde. De nieuwste strategische onderzeeboten (*Delta IV*- en *Typhoon*-klasse) waren door hun geruisarme voortstuwing steeds moeilijker voor de Westerse sonarsystemen waarneembaar en hadden derhalve minder SSN's als escorte nodig.²⁸² Hierdoor konden aan het einde van de jaren tachtig meer Sovjet-aanvalsonderzeeboten voor offensieve operaties worden ingezet en had dit een belangrijke uitwerking op de krachtsverhoudingen in de Noorse Zee.

Het belangrijkste aspect waaraan Volten voorbijging was evenwel het inzicht dat een grote maritieme aanwezigheid op de Noordflank de NAVO bij een conflict met de Sovjet-Unie in staat stelde het gevecht naar de vijand te brengen teneinde de druk op het Centrale Front te verlichten. In dit licht dienden de rol, effectiviteit en waarde van de Nederlandse zeestrijdkrachten in het Noorse zeegebied eveneens meer vergeleken te worden met de reactie en inschatting van de Amerikaanse strategische ontwikkelingen in dit gebied. Als tijdens een oorlogssituatie de operaties van de *U.S. Navy* niet effectief genoeg bleken te zijn, dan konden de overige NAVO-marines, mits ze over voldoende middelen beschikten, de klap van de

²⁷⁹ Raven, *De Kroon op het Anker*, 150-151.

²⁸⁰ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

²⁸¹ Breemer, 'The Soviet Navy's SSBN Bastions', 43.

²⁸² O.W. Cote, *The Third Battle. Innovation in the U.S. Navy's Silent Cold War Struggle with Soviet Submarines* (Newport 2003) 69-71.

Sovjet-vloot in tweede instantie opvangen.²⁸³ Hiermee voorkwam het Atlantisch bondgenootschap alsnog dat Moskou op zee en vervolgens in de oorlog de overhand kreeg. Met andere woorden, om zowel een doeltreffende *forward defense*, een geloofwaardige maritieme presentie, als een conventionele afschrikking richting de Rode vloot te effectueren was nu eenmaal een minimum aantal middelen en capaciteiten vereist.

Niettemin gaven steeds meer politici, gedreven door kostenbesparing, hun voorkeur aan de strategische relevantie van de Centrale Sector en niet aan de maritieme inzet op de Noordflank. In tegenstelling tot het begin van de jaren tachtig kwam het voortbestaan van een harmonieuze marine, alsook het behoud van haar taken en verschillende diensten steeds meer op het spel te staan. Deze ontwikkeling noodzaakte de KM zodoende een adequaat weerwoord te formuleren en zich sterker naar de samenleving te presenteren. Zoals de KVMO al aangaf, moest de zeemacht zich meer op de maatschappij richten en hierbij rekening houden met een verminderd draagvlak voor militaire inspanningen. Het debat liet immers zien dat de steun van de Nederlandse bevolking aan de inzet van de krijgsmacht niet langer als een vanzelfsprekendheid gold. De KM moest zodoende op zoek gaan naar een manier om het vertrouwen terug te winnen en aan te tonen dat de zeestrijdkrachten een wezenlijke relevantie hadden voor de veiligheid van Nederland. Door het loslaten van de zogenaamde ‘vaste verdeelsleutel’ intensiverde ook de financiële turfstrijd met de overige krijgsmachtdelen en hier diende de zeemacht rekening mee te houden. Derhalve werd het voor de marine nog belangrijker toe te werken naar een gefundeerde behoeftestelling en de relevantie van haar materieleisen concreet voor het Nederlandse publiek aan te tonen.

Zodoende stonden de laatste jaren van de Koude Oorlog voor de marine vooral in het teken het bestaan van een kostbare strijdmacht op zee te rechtvaardigen.²⁸⁴ Zoals gezegd diende de KM hierbij rekening te houden met een verscherpte politieke controle op haar beleid en was de tijd van zelfstandige beslissingen voorgoed voorbij. Ook moest de KM wennen aan het feit dat politici over het algemeen meer oog voor financiële zaken dan voor strategische kwesties hadden. Als gevolg hiervan voelde de marine eind jaren tachtig de noodzaak zich hiertegen te verzetten door haar belang meer expliciet naar de politiek en maatschappij uit te dragen. Op dit laatste punt greep de KM de *Maritime Strategy* dankbaar aan als voorbeeld en een reactie van de zeemacht bleef dan ook niet lang uit.

²⁸³ Chef Defensiestaf. SSA. Inv.nr. 086, IV-71.

²⁸⁴ Raven, *De kroon op het Anker*, 151.

‘Voor hetzelfde geld meer marine’

Als reactie op het rapport van minister Van Eekelen en de negatieve publiciteit trachtte de Nederlandse zeemacht aan de buitenwereld te verduidelijken dat het beschikbare geld nuttig werd besteed en dat haar omvang, taken en relevantie voor zowel Nederland als het NAVO-bondgenootschap meer dan gerechtvaardigd waren. De perceptie dat de marine wel met minder financiële middelen en een kleinere vloot toekon, bestreed de marine, onder andere in de media, op een aantal punten. Vooral het toenmalige hoofd Plannen van de Marinestaf, kapitein-ter-zee J.L. Spoelstra, pleitte in de publiciteit actief voor het behoud van de zeestrijdkrachten. Hij wees daarbij op een aantal cruciale nationale en internationale strategische doelstellingen en relevante taken.²⁸⁵ Ten eerste maakte de kapitein-ter-zee duidelijk dat de KM de Nederlandse handel en economische belangen op zee als geen ander verdedigde. Nederland gold namelijk als één van de belangrijkste maritieme naties ter wereld en was vanuit een economisch oogpunt sterk van de zee afhankelijk. Hierdoor bleef het behoud van een vrije bevaarbare zee voor de Koninklijke Marine het belangrijkste nationale speerpunt.

Ten tweede wees Spoelstra op de mogelijkheid de Koninklijke Marine en haar vloot als een instrument bij crisisbeheersing in te zetten. Hierin probeerde het hoofd Plannen de rol van de KM sterker aan de samenleving te koppelen. Hij wees bijvoorbeeld op het feit dat de marine uitermate geschikt was om bij een crisissituatie de burgerbevolking te evacueren en tegelijkertijd de situatie te beheersen. De waarde van de zeestrijdkrachten als een *crisis-response force* kwam ook al in de publicatie van Watkins naar voren.²⁸⁶ Volgens de kapitein-ter-zee diende de marine eveneens naar buiten toe uit te dragen dat zij een essentiële rol speelde de tegenstander ook op zee voldoende af te schrikken. Hij pleitte daarom voor meer begrip voor de maritieme dimensie van oorlogsvoorkoming. Alleen door een geloofwaardige maritieme presentie kon dit aspect van conventionele afschrikking worden gerealiseerd. Hoewel de KM toentertijd daar nog aanzienlijk aan bijdroeg, kwam dit aspect door de geplande bezuinigingen onder druk te staan. Deze ontwikkeling moest een halt worden toegevoerd omdat het niet alleen in de bondgenootschappelijk opzicht, maar ook voor de nationale veiligheid van belang was dat de KM zich op een geloofwaardige manier op zee bleef presenteren.

Ten derde was volgens Spoelstra het belang van de Noordflank eind jaren tachtig juist toegenomen. Als gevolg van het ondertekenen van de INF-akkoorden verklaarden zowel de

²⁸⁵ Peeters, ‘Het oorlogsschip als crisisbeheerser’, 2.

²⁸⁶ Watkins, ‘The Maritime Strategy’, 8.

Verenigde Staten als de Sovjet-Unie in 1987 naar een gerichte ontwapening te streven. Niettemin had deze voorgenomen nucleaire ontwapening alleen betrekking op de strijdkrachten te land en in de lucht. Zodoende vonden de reducties grotendeels op het Centrale Front plaatst, terwijl Moskou zich daarentegen meer ging richten op het bouwen van nieuwe (strategische) onderzeeboten.²⁸⁷ Volgens Spoelstra nam het belang van de Noordflank in het Westerse veiligheidsdenken sterker toe doordat het Kremlin na het INF-verdrag besloot meer van haar raketten naar zee te brengen.²⁸⁸ Ondanks de enorme Amerikaanse vlootsterkte hadden de West-Europese marines door hun geografische ligging een cruciale en unieke rol door de Sovjet-onderzeeboten in de Noorse Zee relatief snel op te sporen en in de gaten te houden.²⁸⁹

Ten slotte gaf Spoelstra duidelijk aan dat de Amerikaanse *Maritime Strategy* vooral als een wereldwijde strategie moest worden beschouwd. In een oorlog met de Sovjet-Unie waren de zeestrijdkrachten verantwoordelijk voor de aanvoer van versterkingen en voorraden voor de land- en luchtmacht op het Centrale Front. Om deze veilige aanvoer te kunnen garanderen was een bepaald aantal schepen nodig. In tegenstelling tot bij de land- en luchtmacht bepaalden op zee vooral de wereldwijde strategische uitgangspunten het aantal middelen die nodig waren.²⁹⁰ Voor een doeltreffende *forward defense* was een minimum aan schepen vereist. Operationeel gezien waren ook de schepen van de KM onontbeerlijk, omdat het namelijk niet vanzelfsprekend was dat alle zeshonderd Amerikaanse oorlogsschepen in het Atlantisch zeegebied werden ingezet. Nederland diende rekening te houden met het feit dat de Verenigde Staten niet alleen veiligheidsbelangen in West-Europa en de noordelijke Atlantische Oceaan moesten verdedigen. De KM was daardoor voor de (nationale) veiligheid op zee ten dele zelf verantwoordelijk en het was zodoende niet alleen noodzakelijk maar zelfs ook wenselijk hieraan de nodige energie en middelen te spenderen.

Zo bevatte de plannen van de Admiraliteitsraad (KM-Strategisch Plan), die vervolgens in het politieke debat gecontroleerd werden, steeds meer (strategische) concepten die direct aan de publicatie van Watkins waren ontleend. Vooral punten betreffende de flexibiliteit in opereren, het inzetten van de zeemacht als een *crisis-response force* en het uitstralen van

²⁸⁷ Peeters, 'Het oorlogsschip als crisisbeheerser', 2.

²⁸⁸ Naast een toename in de ballistische raketten was er in de jaren tachtig ook een grote toename van de kruisvluchtwapens aan boord van Sovjet-onderzeeboten te bemerken. Vooral de in 1980 in dienst gestelde nucleair aangedreven geleidewapen-onderzeeboten (SSGN) van de *Oscar*-klasse, vormde voor de Westerse oppervlakteschepen een bijzonder grote dreiging.

²⁸⁹ Interview met SBN b.d. ir. J.L. Spoelstra, (Den Haag 25 januari 2013). Bovendien had de Sovjet-Unie haar aanvoerlijnen niet over zee lopen en hadden haar oorlogsschepen dan ook geen SLOCS om te beschermen.

²⁹⁰ Peeters, 'Het oorlogsschip als crisisbeheerser', 2.

geloofwaardige maritieme aanwezigheid waren aspecten die verschillende politici aan de zee strijdkrachten toeschreven.²⁹¹ In het strategisch beleid hield de KM rekening met deze politisering, op een enigszins vergelijkbare wijze zoals de *U.S. Navy* dat in 1981 ook had gedaan.²⁹² In haar planningsproces erkende de marine in de eerste plaats het verschil in visie ten opzichte van de politieke ambtsdragers en de Nederlandse samenleving. Dit contrast bestond voornamelijk uit het uitvoeren van de strategische doelstellingen versus de hiervoor beschikbare middelen, budget en maatschappelijk draagvlak. Ten tweede maakte een duidelijk geformuleerde strategie het planningsproces inzichtelijker en meer samenhangend. Vooral het ‘KM-Strategisch Plan’, alsook het project ‘*KM-2000*’ had hierbij als resultaat de marine op een meer evenwichtige koers te brengen. Als laatste plande de zeemacht nieuwe projecten ook niet meer naar eigen inzicht, maar werden zij allereerst uitgebreid ter consultatie aan het parlement voorgelegd. Dankzij het DMP kon de Tweede Kamer deze projecten bovendien stapsgewijs controleren en waar nodig bijsturen. De marine maakte haar behoeftestelling vooral overtuigend met behulp van het in de *Maritime Strategy* gepresenteerde conflictspectrum en door aan te dringen op de door de NAVO gestelde eisen in het CONMAROPS. Deze benadering leidde in 1989 zelfs tot de goedkeuring van minister van Defensie Bolkestein voor het verwerven van een eigen amfibische *sea-lift* capaciteit voor het Korps Mariniers.²⁹³

Niettemin bleef het erkennen van de waarde van een goede balans tussen maritiem strategische overwegingen en de financiële en politieke ruimte om deze doelstellingen uit te voeren, de belangrijkste les die de KM overhield aan de financiële en politieke crisis in de jaren tachtig.²⁹⁴ Het hanteren van deze evenwichtige koers was bovendien een verklaring waarom de KM aan het einde van de jaren tachtig, ondanks alle financiële problemen in de jaren ervoor, toch op operationeel niveau over een eersterangs zeemacht kon beschikken. Niettegenstaande de verscherpte houding van zowel het parlement als de samenleving, was de marine in de laatste jaren van de Koude Oorlog in staat een hoogwaardige (onderzeebootbestrijdings)vloot op zee te brengen. Dankzij deze scheepsmacht genoot de KM zowel nationaal alsook internationaal weer het nodige aanzien. Met het resultaat dat de PvdA in november 1989 in de Vaste Commissie voor Defensie opriep de Nederlandse maritieme inspanningen verder uit te breiden. De fractie pleitte onder meer de mogelijkheid te

²⁹¹ HTK, *Vaste Commissie voor Defensie*, 30ste Vergadering Defensiematerieel, 15.

²⁹² Hattendorf, *The Evolution of the U.S. Navy's Maritime Strategy*, 1-2.

²⁹³ HTK, *Vaste Commissie voor Defensie*, 30ste Vergadering Defensiematerieel (20 februari 1989) 28. De minister verantwoorde deze aanbesteding als een bijdrage van Nederland aan het NAVO-bondgenootschap.

²⁹⁴ Admiraliteitsraad, ‘Concept KM-plan 1989-1998’, (25 januari 1988). SSA, *Chef Defensiestaf*, inv.nr. 330, 7.

onderzoeken voor de oprichting van een bondgenootschappelijk *Standing Naval Forces Mediterranean*-eskader (STANAVFORMED), waarin een Nederlands schip ook op de Zuidflank een bijdrage kon leveren.²⁹⁵ Het ‘charme-offensief’ van de zeemacht begon haar vruchten af te werpen.

Echter, op het moment dat de vlootsterkte gestabiliseerd en voor de toekomst veiliggesteld leek, viel in november 1989 de Berlijnse Muur. Met het beëindigen van de Koude Oorlog en de val van de Sovjet-Unie in 1991 kreeg de Nederlandse zeemacht opnieuw een drastische verandering te verwerken. Bij deze situatie greep de KM wederom terug op een aantal aspecten uit de *Maritime Strategy*. Op deze manier speelde Watkins’ strategie ook na de Koude Oorlog een rol van betekenis. Daarom zal het volgend hoofdstuk, bij wijze van een afsluitende beoordeling, ingaan op de lange termijn gevolgen van de *Maritime Strategy* op de Nederlandse zeestrijdkrachten. Hierbij zal specifiek worden gekeken op welke manier de strategie de zeemacht heeft geholpen haar relevantie, behoeftstelling en planning in de veranderende wereld na 1991 opnieuw te definiëren.

In de eerste plaats moet worden geconcludeerd dat de reactie van politiek Den Haag op de *Maritime Strategy* en het concept van *forward defense*, in tegenstelling tot die van de KM zelf, niet zozeer van een strategische aard was. De politiek erkende weliswaar zowel het NAVO-*Concept of Maritime Operations*, alsook het belang van de Noordflank, en waardeerde dat operationeel gezien het nodige met de Britse *Royal Navy* en de Amerikaanse marine werd samengewerkt. Dat nam niet weg dat hoofdzakelijk het financiële oogpunt de politieke reactie op de omvang, taken en organisatiestructuur van de KM bepaalde. Strategische argumenten werden nauwelijks gehoord. Dit kwam voor een deel ook doordat de KM haar strategische afwegingen intern hield. Zij wenste namelijk niet door de politiek aan enige strategische doelstellingen gebonden te worden. Maar de belangrijkste factor bleef het gegeven dat politiek Den Haag, middels het beschikbaar gestelde budget, voor het grootste deel de wijze waarop de zeestrijdkrachten aan de *forward defense* konden bijdragen voorschreef.

De jaren tachtig waren voor de KM financieel gezien allerminst gunstig. Ten eerste kwam de KM door de malaise in de Nederlandse scheepsbouw, en in het bijzonder door de

²⁹⁵ HTK, *Vaste Commissie voor Defensie*, 30ste Vergadering Defensiematerieel (20 februari 1989) 4. De STANAVFORMED-taakgroep gold als zuid-Europees equivalent van het in 1968 opgerichte *NATO-Standing Naval Forces Atlantic* (STANAVFORLANT)-eskader waaraan Nederland met een fregat een bijdrage aan leverde. In 1992 werd het STANAVFORMED-eskader officieel opgericht met eveneens een schip van de KM in de gelederen.

problemen rondom het RSV-concern, in financieel zwaar weer terecht. In de Defensienota 1984 werden de gevolgen hiervan duidelijk zichtbaar. De KM moest het vooral met minder patrouillevliegtuigen stellen en daarnaast ontstond er een schrijnend tekort aan munitie, brandstof en oefenmogelijkheden. Deze bezuinigingen beperkten in belangrijke mate de operationele gereedheid van de zeestrijdkrachten in internationaal verband.

RSV vormde evenwel voor de KM in deze periode niet de enige zorg. In de jaren tachtig ontstond eveneens, bij een groot deel van de bevolking, een toenemende weerstand tegen de defensieplannen, mede als gevolg van het voorgenomen nucleaire beleid. Dit had een belangrijke weerslag op de volksvertegenwoordigers in het parlement. Een andere belangrijke factor die het politieke standpunt betreffende de strategische plannen van de KM beïnvloedde, was de publieke opinie, die een duidelijk stempel drukte op de reactie van politici. Over de politieke visie op de omvang, inzet en strategie van de KM kan worden geconcludeerd dat de regering als het ware tussen ‘wal en schip zat’. Aan de ene kant dienden de bewindslieden rekening te houden met de eisen die de NAVO aan Nederland stelde. Zowel de Secretaris-Generaal, alsook SACLANT maakte de individuele lidstaten verschillende malen duidelijk ‘*to keep up their numbers*’.²⁹⁶ Aan de andere kant had de Nederlandse politiek te maken met een samenleving die steeds minder bereid was een krachtige defensie-inspanning te leveren. De Walrusaffaire in 1984 zette bovendien de voornoemde verhoudingen eens te meer op scherp. De affaire gold voor de KM dan ook als een keerpunt. De marine kreeg, als gevolg van de problemen rondom de aanbesteding van de *Walrus*-onderzeeboten, te maken met een kritisch parlement en een afnemende populariteit in de samenleving. Tevens besloot de politiek na deze affaire de zelfstandigheid van de marineleiding drastisch in te perken en het parlement stelde de zeemacht met een aantal ingrijpende maatregelen in feite onder curatele.

Zodoende kwam halverwege de jaren tachtig steeds meer de relevantie van de zeestrijdkrachten ter discussie te staan. Tegenstanders van maritieme macht grepen de affaire aan de Nederlandse bijdrage op de Noordflank te beperken, ten gunste van de land- en luchtmacht op het Centrale Front. Als gevolg ontstond ook in Nederland een vergelijkbaar *maritime-continental debate*, waarbij vooral financiële argumenten de boventoon voerden. Het was deze reactie uit de politiek, de samenleving en de academische wereld die de KM ertoe zette haar eigen strategische doelstellingen en relevantie duidelijk publiekelijk te rechtvaardigen.

²⁹⁶ Till, ‘Holding the Bridge in Troubled Times’, 317.

Juist op dit punt had de KM een belangrijke steun en voorbeeld aan de *Maritime Strategy* en de wijze waarop de *U.S. Navy* deze naar buiten toe had gepresenteerd. Dankzij goed gebruik te maken van de *Maritime Strategy* was de KM in staat doeltreffend toe te werken om politiek Den Haag van de strategische relevantie van de zeestrijdkrachten te overtuigen. Eveneens kon het parlement hiermee een evenwichtige planning en een aantal gefundeerde lange termijn doelstellingen worden voorgelegd. Dankzij deze actieve houding om de politiek van de strategische relevantie van de Noordflank te overtuigen, kan tevens een verklaring worden gegeven voor het feit dat de marine, ondanks het financiële zware weer, er toch in slaagde het grootste deel van haar vlootsterkte te behouden. Sterker: aan het eind van de jaren tachtig deed zich zelfs de gelegenheid voor om een aantal lang gekoesterde wensen, zoals een eigen amfibisch transportschip, in de planning op te nemen. Ten slotte werd het bezitten van een eigen maritieme strategie voor de KM nog evidentier als gevolg van de wereldwijde verandering na het einde van de Koude Oorlog.

Figuur 21. Het NAVO-STANAVFORLANT-eskader onder leiding van het Nederlandse schip *Hr.Ms. Witte de With* tijdens een oefening in Noord-Noorwegen in 1985. Door eveneens te wijzen op de Nederlandse bijdrage aan deze taakgroep trachtte de marine tegenover politiek Den Haag en de publieke opinie haar positie en relevantie in de jaren tachtig te versterken. Het eskader gold volgens de KM niet alleen als een belangrijk politiek- en militair-strategisch samenwerkingsverband, maar richtte zich ook op de versterking van de solidariteit, de operationele geoefendheid en het afschrikkend vermogen van de bondgenoten.

5. De *Maritime Strategy* na de Koude Oorlog

In het vorige hoofdstuk werd al kort stilgestaan bij het feit dat op het moment dat de marine eind jaren tachtig in rustig vaarwater leek te zijn beland en verder toewerkte naar plannen als de *forward defense* van de NAVO-Noordflank, onverwacht een einde aan de Koude Oorlog kwam. Tussen november 1989 en december 1991 verdween een conflict en ideologische tegenstelling die de wereld meer dan veertig jaar lang gedomineerd had. De periode 1989-1991 zag onder meer de val van de Berlijnse Muur, de ontmanteling van het Warschaupact en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. In twee jaar tijd was de veiligheidssituatie in de wereld ongekend veranderd. De activiteiten van de Sovjet-marine namen in rap tempo af en voor de Koninklijke Marine betekende dit wederom een drastische verandering.²⁹⁷ In de eerste plaats nam haar vertrouwde positie op de Noordflank vrij snel in betekenis af, net als de dreiging van Sovjet-onderzeeboten die meer dan veertig jaar de belangrijkste tegenstander waren geweest. Hiermee raakte de KM onderzeebootbestrijding als kerntaak kwijt. Tevens ontstonden door voornoemde ontwikkelingen nieuwe verwachtingen in de politiek en de maatschappij over de omvang en organisatiestructuur van de krijgsmacht in deze nieuwe veiligheidssituatie. Als gevolg hiervan kwam nog meer druk op de marine te liggen om de relevantie van de zeestrijdkrachten in het Nederlandse veiligheidsbeleid te rechtvaardigen.

Dat de KM de hierop volgende bezuinigingen op het Defensiebudget relatief redelijk doorstond, was mede te danken aan het conceptuele voorbeeld van de *Maritime Strategy* en de ervaringen in de jaren tachtig. Meer nog dan in de jaren tachtig, diende de KM opnieuw de relevantie van haar omvang, taken en strategie duidelijk te maken en keek ze hiervoor onder andere naar concepten uit de *Maritime Strategy*. Op deze manier had de *Maritime Strategy* eveneens een belangrijk aandeel bij de beleidsvorming en consequentie voor de inzet van de Nederlandse zeestrijdkrachten na de Koude Oorlog. Om deze reden is het dan ook van belang te kijken op welke wijze na 1991 de uiteindelijke uitvoering van Watkins' strategie door de KM verliep en wat de gevolgen ervan waren voor de internationale maritieme bijdrage van Nederland. De belangrijkste invloed van de *Maritime Strategy* werd pas echt bij het uitzetten naar een nieuwe koers voor de marine in de eenentwintigste eeuw duidelijk zichtbaar.²⁹⁸ Daarom vormt dit laatste hoofdstuk een slotbeschouwing op de uitwerkingen en ontwikkelingen van de *Maritime Strategy* zoals die na verloop van tijd waarneembaar werden. Het hoofdstuk vangt aan met een Russisch onderzoek naar de gevolgen van Watkins' strategie voor de Sovjet-Unie. Dankzij dit onderzoek kan de totale invloed van de *Maritime Strategy*

²⁹⁷ Schoonoord, *Pugno pro patria*, 299.

²⁹⁸ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

nog beter in een historisch perspectief worden geanalyseerd. Met dit inzicht kan bovendien het beeld over de consequenties van de strategie in de discussie worden uitgebreid. Na de beschouwing over de Russische reactie wordt vervolgens ingegaan op de maritieme ontwikkelingen van het Westen en vooral de Verenigde Staten na de Koude Oorlog. Ten slotte sluit het hoofdstuk af met een herbeoordeling van de *Maritime Strategy* en de wijze waarop zij ook nu nog steeds een rol speelt in de Amerikaanse, Europese en Nederlandse discussie over de inzet van de zeestrijdkrachten en hieraan verbonden maritiem-strategische plannen.

Figuur 22. De Amerikaanse president George H.W. Bush en Secretaris-Generaal van de Sovjet-Unie Mikhail S. Gorbatsjov ondertekenden op 30 mei 1990 in Washington een overeenkomst waarin werd afgesproken om onder meer het Warschaupact te ontbinden, plannen voor een Duitse hereniging op te stellen en een groot aantal nucleaire wapens te ontmantelen.

De Russische visie op de *Maritime Strategy*

Dankzij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie is er de afgelopen jaren langzaam maar zeker een aantal archieven geopend en is meer informatie over de Rode vloot openbaar geworden. Zo ook over de opvattingen van de Sovjets betreffende de strategische plannen van de *U.S. Navy* en de NAVO. Tevens heeft een aantal publicaties van Russische deskundigen een nieuw perspectief op de uitwerkingen van de *Maritime Strategy* geboden en kan deze nog beter in een bredere context worden beschouwd. Vooral Vladimir Kuzin en Sergej Chernayavsky van het *Central Naval Museum* in Sint-Petersburg hebben op dit gebied belangrijk werk geleverd.

In hun onderzoek concluderen de auteurs dat vooral de competitie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie op maritiem gebied uiteindelijk in het nadeel van de laatstgenoemde uitviel. Volgens Kuzin en Chernayavsky drongen de Verenigde Staten deze wedloop min of meer aan Moskou op. Door hierin mee te gaan maakte het Kremlin echter twee cruciale vergissingen.²⁹⁹

In de eerste plaats vormde de wapenwedloop op zee een behoorlijke aanslag op de economie van de socialistische staat. In de ogen van Kuzin en Chernayavsky werd de tegenstelling tussen de *U.S. Navy* en de Sovjet-marine nog verder vergroot door de enorme krijgsmachtbrede defensie-inspanningen van de regering Reagan begin jaren tachtig. Volgens de auteurs gold de *Maritime Strategy* dan ook als een katalysator, waarbij vooral de leiders in het Kremlin bang waren in de wapenwedloop met de Verenigde Staten op achterstand te raken en het nucleaire evenwicht te verliezen.³⁰⁰ Watkins' strategie had zodoende het voor de Amerikanen gewenst effect dat zij de Sovjet-Unie nog meer aanzette haar maritieme inspanningen onevenredig te vergroten. Het gevolg was een nog grotere vlootopbouw, waarvoor eigenlijk geen budget beschikbaar was. Deze ontwikkeling had catastrofale gevolgen voor de economie van de Sovjet-Unie. Het beleid van de regering Reagan, waaronder de *Maritime Strategy*, was in de ogen van de auteurs hoofdzakelijk een doelbewuste poging de Sovjet-Unie tot een lange en kostbare maritieme competitie te dwingen, die bovendien militair gezien niet direct noodzakelijk was voor de verdediging van de USSR.³⁰¹

Een tweede probleem in deze maritieme wapenwedloop had echter te maken met de planning van de Rode vloot zelf. De Sovjet-Unie had namelijk bij haar jarenlange vlootopbouw te zeer de nadruk gelegd op een kwantitatieve groei. In de marineplannen ging het in feite alleen maar om het in dienststellen van prestigeprojecten, zoals vliegtuigdragende kruisers, slagkruisers en reusachtige strategische onderzeeboten met ballistische raketten. Scheepstypen zoals *Kiev*, *Kirov* en *Typhoon* waren veeleer een politiek dan een militair product. Moskou schonk eveneens te weinig aandacht aan de ondersteunende diensten voor deze schepen. In de planning voor de Rode vloot bestond maar weinig ruimte voor zaken als bevoorradingschepen, munitievoorraden, onderhoudscapaciteiten, voldoende reserveonderdelen en behoorlijk getraind personeel. Door het gebrek aan infrastructurele, personele

²⁹⁹ V. Kuzin, en S. Chernyavsky, 'Russian Reactions to Reagan's 'Maritime Strategy'. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 429-439, 438-439.

³⁰⁰ Kuzin en Chernyavsky, 'Russian Reactions', 438. In nucleaire zin bestond er in de jaren tachtig een pariteit tussen beide supermachten. Echter, Moskou vreesde voor haar tweede nucleaire slagkracht.

³⁰¹ *Ibidem*, 438.

en financiële mogelijkheden waren dergelijke ondersteuningsfaciliteiten eveneens beperkt. Het gevolg was dat een groot aantal kapitale schepen al na slechts een aantal jaren van dienst weer van de sterkte werd afgevoerd.³⁰² In de maritieme planning ontstond hierdoor een toenemende scheefgroei tussen de operationele vaartuigen en het daarvoor beschikbare ondersteuningsmaterieel. Zodoende stapte Moskou slecht georganiseerd in deze maritieme wapenwedloop en sprong zij bovendien inefficiënt om met het onderhoud van de in dienst zijnde vaartuigen.³⁰³ Voorts droegen beide factoren bij aan de algemene economische problemen van de Sovjet-Unie in de jaren tachtig, die uiteindelijk haar ondergang inluidden.

Ook op een ander belangrijk punt in de discussie over de *Maritime Strategy* is het onderzoek van Kuzin en Chernayavsky waardevol. Beide auteurs onderschrijven namelijk het beeld dat in de jaren tachtig een defensieve opstelling van de Rode vloot de boventoon voerde. De bescherming van haar strategische onderzeeboten in de door Amerikaanse analisten genoemde ‘maritieme bastions’, had voor Moskou de hoogste prioriteit.³⁰⁴ De Sovjets bleken in de latere jaren van de Koude Oorlog te opereren zoals in de Verenigde Staten werd ingeschat. Zodoende geven beide Russische onderzoekers een bevestiging van de theorie van de maritieme bastions waarin de Sovjet-marine zich terugtrok. Dit bastion denkbeeld gold als het belangrijkste strategisch uitgangspunt voor de *Maritime Strategy*. Hiermee lijkt de toenmalige Amerikaanse inschatting grotendeels correct te zijn geweest en wordt bovendien de relevantie van de strategie eens te meer bevestigd. Eveneens beamen de auteurs de theorie van Bremer, door vast te stellen dat de Sovjet-Unie vooral door de Westerse onderzeebootbestrijdingscapaciteit tot het opereren in deze bastions werd aangezet.³⁰⁵ De leiders in het Kremlin waren in hun maritiem-strategisch denken bijna volledig gericht op het in stand houden en vergroten van de nucleaire *second strike capability*. De opbouw van haar omvangrijke SSBN-vloot diende zodoende vooral een politiek in plaats van militair gemotiveerd doel.³⁰⁶

Het Russische onderzoek concludeert dat de *Maritime Strategy* ook op de Sovjet-Unie een aantal cruciale, en voor de Amerikanen zeer gewenste, uitwerkingen had. Watkins’ strategie zette Moskou bovenal aan haar maritieme inspanningen disproportioneel te

³⁰² Een groot deel van het Sovjet-materieel werd door slecht onderhoud veel eerder van de sterkte afgevoerd dan vaartuigen in het Westen. Zo werden sommige onderzeeboten vaak al na 8 jaar dienst afgevoerd, terwijl in het Westen mede door goed onderhoud en het uitvoeren van *midlife updates* de leeftijdsgrens rond de 20 jaar lag. Zodoende sprong de Sovjet-marine ook nog eens inefficiënt om met de beschikbare maritieme middelen.

³⁰³ Kuzin, en Chernayavsky, ‘Russian Reactions’, 438.

³⁰⁴ Ibidem, 431.

³⁰⁵ Ibidem, 429-430.

³⁰⁶ Ibidem, 430.

verhogen. Het (beoogde) effect van Watkins' plannen op de Sovjet-marine bleek daarmee voor de Amerikanen grotendeels te zijn bereikt.

Een herbeoordeling van Watkins' strategie

Zoals het Russische onderzoek ook laat zien is het vooral het aspect van *counterforce coercion* dat bij de beoordeling van Watkins' strategie vandaag de dag de boventoon voert. Niettemin is dit een te eenzijdige benadering. Het opsporen en vernietigen van Sovjet-SSBN's in een conflictsituatie vormde weliswaar een belangrijk en controversieel punt van de strategie, toch bevatten Watkins' plannen meer strategische doelstellingen. Om deze reden dient een historische beoordeling van de *Maritime Strategy* veeleer de strategie in haar geheel te beschouwen in plaats van alleen de *counterforce*-dimensie. De *Maritime Strategy* speelde een sleutelrol in de plannen van de *U.S. Navy* om haar NAVO-bondgenoten te beschermen door de Rode vloot op de flanken van het NAVO-gebied in het defensief te houden. Vooral het aspect van *offensive sea control* gold hierbij als het voornaamste uitgangspunt van Watkins' strategie.³⁰⁷

Daarnaast moet niet worden vergeten dat de *Maritime Strategy*, hoewel zij uiteindelijk een bondgenootschappelijk karakter kreeg, in eerste instantie bedoeld was voor de *U.S. Navy*. Het is daarom van belang naast de verruiming van het strategisch perspectief, ook stil te staan bij de Amerikaanse maritieme ontwikkeling na de Koude Oorlog en de rol die Watkins' strategie hierbij heeft gespeeld. De *Maritime Strategy* was door de *U.S. Navy* ontwikkeld als een strategische onderbouwing om de zeestrijdkrachten vooruitgeschoven te ontplooien en zodoende de Sovjet-Unie ook op zee geloofwaardig af te schrikken. Onderdelen om deze ultieme doelstelling te bereiken waren om in het geval van oorlog samen met de NAVO-partners de flanken van de Sovjet-Unie te bedreigen, evenals haar SSBN's in de 'maritieme bastions'. Het vlootplan van staatssecretaris Lehman was geheel op deze gedachte gebaseerd. Omdat de strategie in de Koude Oorlog haar taak had vervuld, door bij te dragen aan de afschrikking van de Rode vloot, achtte de regering Bush sr. de *Maritime Strategy* na 1991 niet langer geschikt voor de veranderde veiligheidsomstandigheden in de wereld.³⁰⁸

De operationele plannen van admiraal Watkins leken na de Koude Oorlog voor een groot deel achterhaald. In bondgenootschappelijke zin vertaalde zich dat bijvoorbeeld in het loslaten van de doelstellingen in het *Concept of Maritime Operations*. Ook kreeg de *U.S. Navy* in de jaren negentig te maken met reducties op haar materieel, personeel en operationele

³⁰⁷ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 90.

³⁰⁸ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 79.

inzetbaarheid.³⁰⁹ Voor de *600 Ship Navy* was geen toekomst meer en vooral het aantal schepen nam in voornoemde periode snel af. Op het operationele vlak kregen het NAVO-gebied en met name de *forward defense* van de Noordflank in het nieuwe Amerikaanse strategische beleid een mindere rol van betekenis toebedeeld. De aandacht van de *U.S. Navy* verschoof na de Koude Oorlog veeleer naar de Zuidflank van het NAVO-gebied, evenals de Perzische Golf, de Indische Oceaan en recentelijk de Golf van Aden. Door het verschuiven van de operationele focus van *blue water operations* naar *power projection against the shore* richtte de Amerikaanse marine zich steeds meer op operaties in kustgebieden in een meer asymmetrische vorm van oorlogsvoering.³¹⁰ Met deze ontwikkeling leek de behoefte aan een grote oceaanaardige zeemacht voorbij te zijn. Als gevolg hiervan dringt zich dan ook de vraag op of de *Maritime Strategy* en vooral de opgebouwde vloot onder Lehman uiteindelijk geen weggegooid geld is geweest.³¹¹ Bij de beantwoording van deze vraag is het van het allergrootste belang een onderscheid te maken tussen het operationele en conceptuele deel uit de *Maritime Strategy*. Een aantal operationele aspecten van Watkins' strategie was inderdaad gebaseerd op de veiligheidssituatie in de Koude Oorlog, waarin een omvangrijke Sovjet-marine de tegenstander vormde.

Niettemin blijkt uit de voorafgaande hoofdstukken dat Watkins' plannen meer om het lijf hadden. Zo omvatte zijn strategie ook een gestructureerde materieelplanning en een conceptueel deel dat zowel de strategische doelstellingen als de materieelplanning trachtte te rechtvaardigen. Met de *Maritime Strategy* streefde de *U.S. Navy* naar een eensluidende verdeling en legitimatie van haar taken, omvang en organisatiestructuur.³¹² Vooral wanneer wordt gekeken naar het conceptuele deel van Watkins' strategie, is de invloed nog steeds zichtbaar. In de eerste plaats is de *U.S. Navy* vandaag de dag namelijk meer dan ooit expliciet over haar doelstellingen en de waarde van de zeestrijdkrachten.³¹³ De Amerikaanse marine is nog altijd sterk gericht op een flexibele inzet van de maritieme middelen, het nemen van het initiatief op zee en proberen het *command of the sea* snel te bevechten zodat een situatie of conflict kan worden beheerst.³¹⁴ Vooral het door Watkins gepresenteerde strategisch uitgangspunt van (*offensive*) *sea control* speelt in het maritiem-strategisch denken nog altijd

³⁰⁹ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 86.

³¹⁰ Teitler e.a., *Militaire strategie*, 136.

³¹¹ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 86-87.

³¹² Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 89-90.

³¹³ J. Breemer, 'Operationalizing Maritime Strategy in the Twenty-First Century'. In: *Marineblad* 111 (2001) 394-399, 394.

³¹⁴ S.M. Benner (Commander U.S. Navy), 'Evolution of Maritime Strategy... Is *Sea Power 21* the Answer'? In: *U.S. Army War College Strategy Research Project* (2004) 1-20, 8-10.

een cruciale rol.³¹⁵ Alleen door het bewerkstelligen van *sea control* is het mogelijk andere maritieme operaties, zoals amfibische landingen of kustoperaties te initiëren. Het enige probleem voor de *U.S. Navy* is dat na het wegvallen van de Sovjet-Unie er eigenlijk geen grote conventionele zeemacht meer bestaat die in staat is het Amerikaanse *sea control* serieus uit te dagen.³¹⁶ Dit neemt echter niet weg dat ook bij kustoperaties tegen een asymmetrische vijand het beheersen van de zee nog altijd een essentiële voorwaarde voor verder maritiem optreden vormt. Een ander belangrijk strategisch uitgangspunt dat uit de *Maritime Strategy* afkomstig is en nog altijd wordt toegepast, is de strategische impact van *force displacement* door amfibische landingen en aanvallen vanuit zee.³¹⁷

De belangrijkste opvatting die de *Maritime Strategy* in het (strategisch) denken over de inzet van zeemacht heeft benadrukt, is echter de gedachte dat door een duidelijke conventionele macht op zee te brengen een potentiële vijand voldoende kan worden afgeschrokken en dit de sleutel vormt om een mogelijk conflict af te wenden. Deze zogeheten *naval deterrence* kan op twee manieren worden uitgevoerd. In de eerste plaats door maritieme presentie in het crisisgebied te tonen, waarin de zeestrijdkrachten op een passieve en impliciete wijze de tegenstander van een gewapend conflict kunnen laten afzien.³¹⁸ In Watkins' strategie is evenwel nog een tweede vorm van afschrikking te ontdekken. Tijdens de Koude Oorlog diende de campagne tegen de Sovjet-SSBN's een tweeledig doel. De vooruitgeschoven Westerse aanvalsonderzeeboten schrokken Moskou niet alleen af om enige vorm van agressie met haar SSBN-vloot uit te oefenen. De bedreiging van de strategische onderzeeboten hield eveneens de rest van de vloot en vooral de nucleaire aanvalsonderzeeboten in het defensief. Zo voorkwam deze expliciete afschrikking dat de Sovjet SSN's in het geval van oorlog uitvoeren om de overzeese aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan te verstoren en daarbij hun SSBN-collega's onbeschermd lieten.³¹⁹ Het is juist de effectiviteit van deze specifieke, actieve en expliciete vorm van maritieme afschrikking die voor de *U.S. Navy* ook na 1991 nog is terug te vinden. Zo voorkwamen Amerikaanse zeestrijdkrachten tijdens operatie *Desert Shield* (1990-1991) dat Irakese strijdkrachten zouden doorstoten naar Saoedi-Arabië, door te dreigen met amfibische aanvallen op de flanken van Saddam's troepen in Koeweit-Stad. Ook schrok de *U.S. Seventh Fleet* in 1996 expliciet een Chinese scheepsmacht af, toen deze het eiland Taiwan bedreigde

³¹⁵ Till, *Seapower*, 45.

³¹⁶ Teitler e.a., *Militaire Strategie*, 136.

³¹⁷ Till, *Seapower*, 197.

³¹⁸ Till, *Seapower*, 292-293.

³¹⁹ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 77-78.

en anno 2013 opereren Amerikaanse zeestrijdkrachten in een actieve afschrikkingstrategie tegen Iran en haar maritieme provocaties.³²⁰

Eveneens hechten de Verenigde Staten voor het wereldwijd handhaven van internationale verdragen, het beheersen van crisissen, maritieme diplomatie en de heerschappij ter zee bij (regionale) conflictsituaties, nog altijd veel waarde aan een geloofwaardige scheepsmacht.³²¹ Een belangrijk voorbeeld om een omvangrijke vloot varende te houden beschreef het Amerikaanse witboek *Forward...From the Sea* (1994), waarin de *U.S. Navy* stelde dat een hoogwaardige en oceaangaande zeemacht ook na de Koude Oorlog nog een belangrijke effectieve waarde had: ‘*Naval forces are an indispensable and exceptional instrument of American foreign policy. From conducting routine port visits to nations and regions that are of special interest, to sustaining larger demonstrations of support to longstanding regional security interests...our naval forces advance US diplomatic initiatives overseas*’.³²² Een belangrijk voorbeeld hiervan vormde de Amerikaanse rol in de *Multinational Interception Force* die tussen 1990 en 2000 in de Perzische Golf actief was om de sancties van de Verenigde Naties tegen Irak kracht bij te zetten. Ook slaagde een omvangrijke scheepsmacht van de *U.S. Navy* erin de blokkade van Haïti in 1994-1995 doeltreffend te effectueren. Bovendien dienen volgens Till zeestrijdkrachten door het uitvoeren van zulke operaties niet alleen een diplomatiek doel. Ze tonen door deze (vooruitgeschoven) maritieme presentie ook over de gehele wereld de gevechtswaarde van een staat en dragen zodoende bij aan het voorkomen van conflicten.³²³ Ondanks het pleidooi voor de strategische relevantie van de zeestrijdkrachten in de nieuwe veiligheidssituatie na de Koude Oorlog, kon ook de *U.S. Navy* echter niet voorkomen dat het Congres haar budget in de afgelopen jaren reduceerde en de Amerikaanse marine haar offensieve mogelijkheden, evenals haar vlootsterkte van 600 schepen (geleidelijk) zag halveren.

In het denken over de invloed en waarde van de *Maritime Strategy* na de Koude Oorlog moet echter niet worden vergeten dat Watkins’ plannen een ‘evoluerende strategie’ betroffen. Zoals al eerder aan bod kwam was de *Maritime Strategy* volgens Hattendorf, vanaf haar lancering in 1981, voortdurend aan een levendige discussie onderworpen en werd dankzij de hieruit voortgekomen inzichten telkens aangepast en verbeterd.³²⁴ Dit proces bleef ook na de Koude Oorlog doorgaan. Tevens kenmerkte de Amerikaanse marinestrategie zich bij

³²⁰ Till, *Seapower*, 293-294.

³²¹ Ibidem, 272.

³²² Till, *Seapower*, 272.

³²³ Ibidem, 273.

³²⁴ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 91.

uitstek door een mondiaal karakter en legde zij er de nadruk op om gelijktijdig in verschillende (conflict)gebieden over de gehele wereld actief te zijn.³²⁵ Dankzij voornoemde aspecten heeft Watkins' strategie, aldus Hattendorf, blijvende gevolgen gehad voor het maritiem-strategisch denken en daarbij een aantal onmiskenbare sporen achtergelaten.³²⁶ Zo vormt ook het conflictspectrum, met daarin het onderscheid in fases zoals maritieme presentie, crisisbeheersing en het afdekken van dit spectrum met maritieme middelen, nog altijd een belangrijk hulpmiddel voor de strategische planning.

Het laatste kenmerk van de *Maritime Strategy* dat na de Koude Oorlog een doorwerking had, was het gegeven dat Watkins' strategie in 1986 als een duidelijke handleiding openbaar gepubliceerd werd. In de eerste plaats was de publicatie gericht op de eigen diensten en operationele commandanten, maar zij voorzag tevens in de verbreding van de discussie door in de eerste plaats het Amerikaanse Congres en vervolgens ook de NAVO-bondgenoten erbij te betrekken. Met de *Maritime Strategy* presenteerde de Amerikaanse marine voor de eerste keer *en plein public* haar strategie, met de expliciete bedoeling hiervoor een breed publiekelijk draagvlak te creëren.³²⁷ Met deze publicatie vroeg de *U.S. Navy* niet alleen aandacht voor de relevantie van haar organisatie, maar ook voor haar taken én haar middelen. De wijze waarop de *U.S. Navy* in 1986 haar strategie presenteerde is als een voorbeeld voor de maritiem-strategische planning blijven voortbestaan. Het doel van de gepubliceerde versie van de *Maritime Strategy* was bovenal het tot stand brengen van een consensus over de offensieve en afschrikkende waarde van vooruitgeschoven zeestrijdkrachten, en voor deze gedachte zowel professionele alsook publieke steun te vergaren.³²⁸ Vooral dankzij deze uitgave zijn de uitgangspunten van Watkins' strategie stevig verankerd in het huidig maritiem-strategisch denken. Zij vormen nog altijd een onderdeel van de wijze waarop de *U.S. Navy*, maar ook de NAVO-marines en de KM vandaag de dag hun doelstellingen formuleren en dit voor de politieke ambtsdragers verdedigen. Als gevolg van deze aanraking met Watkins' publicatie bleef in West-Europa, waaronder ook in Nederland, na de Koude Oorlog nog een aantal uitgangspunten en doelstellingen van de *Maritime Strategy* in de eigen strategische planning bewaard. Daarom richt het tweede deel van dit hoofdstuk zich (ook) op de ontwikkelingen en langetermijngevolgen van de *Maritime Strategy* binnen de Nederlandse zeemacht na 1991.

³²⁵ Woodard, *The U.S. Maritime Strategy*, 87.

³²⁶ Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy*, 90.

³²⁷ G. Baer, *One Hundred Years of Sea Power: The US Navy, 1890-1990* (Stanford 1994) 429.

³²⁸ Till, *Seapower*, 45.

De rol van de Nederlandse zeestrijdkrachten na de Koude Oorlog

Het begin van de jaren negentig stond ook voor Nederland in het teken van grote veranderingen op defensiegebied door de drastische wijziging van de wereldwijde veiligheidssituatie. In politiek Den Haag, waar in november 1989 het kabinet Lubbers/Kok was aangetreden, en in de Nederlandse samenleving wijzigde het denken over de defensie-inspanningen en het karakter van de Nederlandse krijgsmacht met het einde van de Koude Oorlog. In de Defensienota van 1991 en de daaropvolgende Prioriteitennota 1993 werden de gevolgen van dit politieke denken voor Defensie zichtbaar. De dienstplichtige krijgsmacht moest worden omgevormd tot een flexibel beroepsleger dat zich volledig ging concentreren op crisisbeheersing en internationale (vredes)missies.³²⁹

Niettemin veranderde voor de KM op het eerste gezicht niet zoveel.³³⁰ De marine met haar weinige dienstplichtigen, kenmerkte zich al door een flexibele en mobiele inzet en de marineleiding had hier in jaren tachtig al nadrukkelijk op ingezet.³³¹ Desondanks verdween het aspect van onderzeebootbestrijding als kerntaak van de zeestrijdkrachten steeds meer naar de achtergrond. De taken op de (Noord-) Atlantische Oceaan maakten structureel plaats voor operaties nabij kustgebieden en in de zeeën buiten het NAVO-verdragsgebied.³³² Eveneens was de strategische kerndoelstelling van de KM niet langer de bescherming van de SLOCS in het NAVO-gebied of de verdediging van de Noordflank. Bovendien was de vanzelfsprekendheid van het bestaan van een krijgsmacht en een marine bij een groot deel van de publieke opinie weggefallen.³³³ Zowel in de politiek als in de samenleving sprak men over het zogeheten ‘vredesdividend’ en hieruit volgden omvangrijke bezuinigingen op Defensie.³³⁴

Ondanks de onvermijdelijke bezuinigingsrondes en reducties op de strijdkrachten, slaagde de KM er in de jaren negentig toch in haar veelzijdige zeemacht grotendeels te behouden.³³⁵ De marine wees de politiek en samenleving, door het aandragen van een aantal

³²⁹ Schoonoord, *Pugno pro patria*, 307-308.

³³⁰ Peeters, ‘Het oorlogsschip als crisisbeheerser’, 2.

³³¹ Marinestaf, *Concept basisstudie KM, Hoofdstuk II Geo-politieke situatie en ontwikkelingen (1986-1987)*, NIMH, 13-14.

³³² Een belangrijk voorbeeld vormde de Nederlandse maritieme bijdrage in de Perzische Golf en de Straat van Hormuz tijdens de eerste Golf-oorlog in 1991. Dat de KM in deze ontwikkelingen voorop liep is ook al in de jaren tachtig terug te zien bij de aanbesteding van een eigen *sea-lift* capaciteit, alsook de Nederlandse bijdrage aan het in 1992 opgerichte STANAVFORMED-eskader.

³³³ Schoonoord, *Pugno pro patria*, 299.

³³⁴ W. Nieuwenhuis, ‘Parlement zal op regelmatiger overleg plannen aandringen; Wensen defensie zullen scherper worden getoetst’. In: *NRC Handelsblad* (8 juni 1991) 4.

³³⁵ De bezuinigingen bestonden vooral uit reducties van het aantal schepen. In 1996 ging het fregattenbestand van 22 terug naar 16, waarvan 12 operationele vaartuigen en de onderzeeboten werden van zes naar vier teruggebracht. Doordat de politiek in 2004 besloot de marine patrouillevliegtuigen eenzijdig van de sterkte af te voeren, bestond de MLD voortaan alleen nog uit de groep-helikopters.

nieuwe taken waaronder de rol van de zeestrijdkrachten bij crisisbeheersing, nadrukkelijk op de relevantie van zeemacht in de gewijzigde veiligheidssituatie. De marineleiding presenteerde het gebruik van de zeestrijdkrachten vooral als een voorwaarde om enerzijds de economische belangen van Nederland te garanderen en anderzijds diplomatieke activiteiten en internationale vredesmissies te ondersteunen. De maritiem-strategische focus van de NAVO verschoof, mede door Nederlands initiatief, van bescherming van de SLOCS op de Atlantische Oceaan naar internationale crisisbeheersing.³³⁶ In tegenstelling tot de bewering van critici dat de middelen en taakstelling van de marine na de Koude Oorlog geen bestaansgrond meer hadden,³³⁷ drong de marineleiding bij de politiek en in de media erop aan dat haar ‘harmonieus opgebouwde’ en veelzijdige eenheden, zoals oppervlakteschepen, onderzeeboten, patrouillevliegtuigen en het Korps Mariniers, weldegelijk geschikt waren voor operaties in de nieuwe internationale situatie.³³⁸ Zo pleitte de KM er meerdere malen voor de Nederlandse onderzeeboten en marine patrouillevliegtuigen een nieuwe taak te laten vervullen in het uitvoeren van verkenningen en maritieme surveillance.³³⁹ Vanaf de jaren negentig speelden de vloot en het Korps Mariniers ook een steeds nadrukkelijker rol in de Middellandse Zee en de Perzische Golf, door onder andere op zee toezicht te houden op de internationaal afgesproken wapenembargo’s.³⁴⁰ Dat nam echter niet weg dat in het begin van de eenentwintigste eeuw een groot aantal politieke partijen steeds minder gevoelig is geworden voor de strategische argumenten van de KM. In de afgelopen jaren is het draagvlak voor het voortbestaan van een ‘harmonieuze zeemacht’ in de Tweede Kamer zelfs verder afgenomen. Als gevolg hiervan besloot het ministerie van Defensie een aantal diensten binnen de marine nog verder te reduceren, of zoals in het geval van de patrouillevliegtuigen, deze in 2004 zelfs geheel buiten dienst te stellen en voor verkoop aan te bieden.³⁴¹

Ook het karakter van de maritieme operaties na de Koude Oorlog waren voor politiek Den Haag aanleiding naar een andere vlootsamenstelling om te zien. In de laatste jaren zijn de karakteristieke taken op volle zee, zoals onderzeebootbestrijding, luchtverdediging en oppervlakte oorlogvoering, drastisch ingeperkt. In de eerste plaats kenmerken de operaties na

³³⁶ H. van Foreest, ‘Feit of fictie?’ In: *Militaire Spectator* 169 (2000) 5-7, 6.

³³⁷ I. Piepers, ‘Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid. Fundamentele ontwikkelingen vragen om fundamentele discussie’. In: *Militaire Spectator* 172 (2003) 5-17, 15.

³³⁸ W.H.C. van Straten, ‘Met de marine op expeditie in 2000’. In: *Militaire Spectator* 168 (2000) 392.

³³⁹ D. Weekenstroo, P.C. van Royen en J.W. Ort, (red.) *Welvaart en Zeemacht. De Koninklijke Marine in de 21ste eeuw* (tweede druk, Amsterdam 1999) 65-66 en 69.

³⁴⁰ C. Homan, ‘Verzekering tegen avonturiers; Strategisch zwaartepunt in Europa naar Middellandse Zee; Mariniers getraind voor klimatologische omstandigheden in Anatolie’. In: *NRC Handelsblad* (12 november 1990) 9.

³⁴¹ HTK, ‘Brief van de Staatssecretaris van Defensie’, (12 november 2004), 29.800-X nr.30.

1991 zich in toenemende mate door een grote *mobility*, waarbij de zeestrijdkrachten steeds verder overzee zijn gaan opereren.³⁴² Hierbij is vooral het expeditionaire karakter van de zeestrijdkrachten meer op de voorgrond komen te staan. Ter versterking van dit expeditionaire aspect stelde de KM, na jaren van planning, de amfibische transportschepen Hr.Ms. *Rotterdam* (1998) en Hr.Ms. *Johan de Witt* (2007) in dienst. Bovendien wordt naar alle waarschijnlijkheid in 2014 ook nog een *Joint Support Ship* aan de vlootsterkte toegevoegd en completeert dit de overgang naar een zeemacht die in kust- en amfibische operaties is gespecialiseerd.

Tevens zijn maritieme operaties na de Koude Oorlog steeds meer toegespitst op een grotere *multinationality*. Dit multinationale karakter was en is bijvoorbeeld goed zichtbaar bij de missies in Bosnië (1995), Kosovo (1999), de Adriatische zee (1999), operatie *Enduring Freedom* (2001) en de anti-piraterijmissie voor de kust van Somalië (2010-heden). Zowel de NAVO, de Europese Unie, maar ook de marines van Rusland, China, Zuid-Korea en India nemen deel aan de missies om de Golf van Aden veilig en bevaarbaar te houden.³⁴³ Ook worden zeestrijdkrachten vandaag de dag ingezet voor het handhaven van internationale verdragen, wapenembargo's en de bestrijding van criminaliteit en terrorisme op zee. Omdat dergelijke politionele taken al van oudsher een domein van de marine vormen, zijn deze missies na de Koude Oorlog weer meer op de voorgrond getreden. Bij deze operaties wordt ook het derde punt, *jointness*, steeds meer zichtbaar. De maritieme strijdkrachten opereren hierbij in steeds toenemende mate met de (eigen) land- en luchtmacht.

Het was juist bij het formuleren en presenteren van voornoemde taken dat de concepten uit de *Maritime Strategy* opnieuw een rol van betekenis speelden. In de eerste plaats bleef het concept van het conflictspectrum ook na de Koude Oorlog voor de KM van een grote waarde. Ten tweede wees de marine als gevolg van de politieke druk de vlootomvang terug te brengen, wederom actief en publiekelijk op enkele nieuwe relevante taken voor de zeestrijdkrachten. Een welomschreven resultaat van dit denken binnen de KM vormden het voor het brede publiek geschreven boek *Welvaart en Zeemacht* (1998), en de *Leidraad Maritiem Optreden* uit 2005. In deze uitgaven ging de KM niet alleen in op de rol van de zeestrijdkrachten bij het beheersen van internationale crisissen en regionale conflicten. Ook wees de marine hierbij op het feit dat de grootste economische belangen van Nederland

³⁴² Teitler e.a., *Militaire Strategie*, 136.

³⁴³ B. Bekkering, commandeur KM, 'Ocean Shield: Antipiraterij bij de NAVO'. KVBK-lezing, (Den Haag 31 januari 2013).

nog altijd op zee liggen en zij daardoor als geen ander de welvaart van het land verdedigde.³⁴⁴ De KM presenteerde hierin eveneens het beeld dat Nederland baat heeft bij een vreedzame en stabiele wereld. Een verstoring van deze situatie is namelijk van invloed op de internationale handel en daarmee direct op de Nederlandse welvaart. Daarom is het voor Nederland van belang haar marine wereldwijd in te zetten. De zeestrijdkrachten kunnen, aldus de marine, bijzonder effectief worden gebruikt voor verschillende uiteenlopende taken, zoals het ondersteunen van diplomatie, het beschermen van de handelswegen en het beheersen van de zee.³⁴⁵ Een bijdrage leveren aan het in NAVO-verband beheersen van de zee (*sea-control*) blijft daarmee voor de Nederlandse zeemacht ook na de Koude Oorlog nog centraal staan, zowel voor de nationale veiligheid alsook om verdere internationale operaties mogelijk te maken.³⁴⁶ Deze visie is ook in het in 2010 verschenen *Leidraad Militair Optreden onder Extreme Omstandigheden* wederom terug te vinden.³⁴⁷

Zodoende vertonen het boek *Welvaart en Zeemacht* en de navolgende publicaties van het Commando Zeestrijdkrachten telkens een aantal opvallende gelijkenissen met de publicatie van admiraal Watkins uit 1986 en staan ze symbool voor de manier waarop de KM op basis van concepten uit de *Maritime Strategy* haar taken, inzet, omvang en strategie na de Koude Oorlog naar een breder publiek toe tot uiting bracht. Op deze manier drukken Watkins' strategie én publicatie als nalatenschap nog altijd een stempel op de beleidsvorming, het planningsproces en de politieke manoeuvreerruimte van de zeemacht. Het conceptuele deel van de *Maritime Strategy* is dus voor de KM van een belangrijke waarde geweest. De strategie dient nog altijd als voorbeeld om de positie van de Nederlandse zeestrijdkrachten in de internationale maritieme bijdrage vis-à-vis de politiek en samenleving gestructureerd te onderbouwen, om hiermee een breder draagvlak voor de relevantie van maritieme optreden teweeg te brengen.

Een nieuwe *Maritime Strategy*?

Ten slotte leek het einde van de Koude Oorlog een streep te zetten door de klassieke confrontatie tussen maritieme en continentale staten. Steeds minder marines, waaronder de KM, bleven in de afgelopen jaren over een volwaardige *blue water* capaciteit beschikken.

³⁴⁴ Weekenstroo, van Royen en Ort, *Welvaart en Zeemacht*, 40.

³⁴⁵ Ibidem, 35-36.

³⁴⁶ Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), (red.) *Leidraad Maritiem Optreden* (eerste druk, Den Helder 2005) 49.

³⁴⁷ Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), (red.) *Leidraad Militair Optreden onder Extreme Omstandigheden* (Den Helder 2010) 9. Eveneens worden in deze publicatie de waarde van aspecten zoals *mobility*, *multinationality* en *jointness* in het hedendaagse maritiem optreden expliciet benadrukt.

Volgens Teitler is een confrontatie tussen twee of meerdere oceaangaande (slag)vloten zelfs in de afgelopen jaren minder waarschijnlijk geworden.³⁴⁸ Recente ontwikkelingen tonen echter aan dat een competitie tussen twee oceaangaande zeemachten niet tot het verleden behoort. Vooral in de Indische Oceaan wedijveren China en India met hun marines momenteel om het *command of the sea* en daarmee de dominantie in deze regio.³⁴⁹ De spanningen tussen beide landen lopen bovendien verder op door de aanwezigheid van een sterke Amerikaanse scheepsmacht in het gebied. India beseft dat het (nog) niet de militaire macht van China kan evenaren en zoekt voor haar veiligheid in toenemende mate steun bij de Verenigde Staten. Daarentegen wenst China op haar beurt niet dat India uitgroeit tot een rivaal in de strijd om de macht in de Indische Oceaan, maar wil ook niet dat haar tegenstander in de richting van een Amerikaans bondgenootschap vaart.³⁵⁰

De maritiem-strategische ontwikkelingen in de Indische Oceaan en de opbouw van de Chinese en Indische zeestrijdkrachten tonen aan dat de rol en functie van een duidelijk aanwezige *blue water navy* (nog) niet is uitgespeeld.³⁵¹ De gebeurtenissen in de Indische Oceaan wijzen eveneens uit dat maritieme afschrikking, alsook de vooruitgeschoven aanwezigheid van zeestrijdkrachten kunnen bijdragen een mogelijke crisissituatie te beheersen. Door de opkomst van een aantal nieuwe oceaangaande zeemachten bestaat er, in de huidige veiligheidssituatie, nog altijd de behoefte een aantal concepten, zoals *offensive sea control* en *naval deterrence*, uit Watkins' strategie toe te blijven passen en hiermee de (economische) belangen van het Westen te beschermen.

Juist als gevolg van deze ontwikkelingen wordt er binnen de *U.S. Navy*, en de Europese marines *du moment* steeds meer nagedacht over alternatieve strategieën.³⁵² Al vanaf de jaren negentig zijn de NAVO-marines, door het wegvallen van de Sovjet-marine, op zoek naar nieuwe taken en dreigingen op zee. Vooral in Europa zijn verschillende marines zich aan het beraden op een gezamenlijke maritieme strategie. Mede door het afnemen van de Amerikaanse vlootsterkte in het Atlantisch zeegebied, alsook door de onzekerheid over de veiligheidstoekomst van Europa, streven de marines in toenemende mate naar gezamenlijke afspraken en doelstellingen.³⁵³ De uitbreiding van de NAVO en de Europese Unie met de voormalige socialistische staten in Oost-Europa heeft de behoefte aan een eensluidende

³⁴⁸ Teitler e.a., *Militaire Strategie*, 136.

³⁴⁹ R.D. Kaplan, *Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power* (New York 2010) 9-10.

³⁵⁰ Banyan, 'Churning the oceans'. In: *The Economist* (24 november 2012) 57.

³⁵¹ Kaplan, *Monsoon*, 11.

³⁵² Y. Lagane, 'Isn't it time to work out and propose a European Maritime Strategy?' In: *Marineblad* 111 (2001) 391-393, 393.

³⁵³ Teitler e.a., *Militaire Strategie*, 137.

maritieme strategie verder versterkt. Ook is het, mede door het verdwijnen van een directe dreiging zoals de Sovjet-Unie, vandaag de dag moeilijker voor de Europese marines zich op een toekomstig vlootplan te beraden. Hier komt bovendien nog bij dat de structurele financiële bezuinigingen die de marines van het oude continent de afgelopen jaren ten deel zijn gevallen, afbreuk doen aan het effectueren van een geloofwaardige macht op zee. Volgens de Franse schout-bij-nacht Y. Lagane zou een nieuwe maritieme strategie de Europese zeemachten kunnen helpen dit probleem op te lossen door opnieuw afspraken over taakverdeling en de behoeftestelling te maken.³⁵⁴ Een gezamenlijke (Europese) maritieme strategie heeft tevens het voordeel zich enerzijds te richten op het behoud van stabiliteit in de regio's van Europese strategische interesse en anderzijds de maritieme samenwerking verder te versterken.³⁵⁵ Tot op heden zijn echter de hiertoe ondernomen pogingen nog te ambitieus gebleken.

In de Verenigde Staten hebben de maritieme ontwikkelingen in de afgelopen jaren een geheel andere uitkomst opgeleverd. Daar heeft de maritieme discussie inmiddels geresulteerd in de lancering van de *U.S. Navy's New Maritime Strategy* in oktober 2007.³⁵⁶ De *New Maritime Strategy* richt zich vooral op het uitoefenen van maritieme diplomatie tegen staten of politieke groeperingen die de internationale vrede en veiligheid in gevaar brengen. Dit tracht de strategie te doen door een geloofwaardige conventionele maritieme macht vooruitgeschoven op zee, zoals in de Indische Oceaan, te ontplooien.³⁵⁷ Ten tweede is de strategie opgezet om de samenwerking met de wereldwijde bondgenoten van de Verenigde Staten te versterken, en streeft de *U.S. Navy* hierin naar een hechte onderlinge solidariteit en taakverdeling. Ten slotte voorziet de nieuwe maritieme strategie in duidelijke richtlijnen voor een ordelijk gebruik van de zee en het bevaarbaar houden van de internationale zeewegen.³⁵⁸ De *New Maritime Strategy* heeft zodoende een aantal duidelijke conceptuele raakvlakken met Watkins' strategie. Dit is voor een deel ook het resultaat van het evoluerende karakter van de laatstgenoemde strategie, maar het belangrijkste blijft dat een flexibele, omvangrijke en technologisch hoogwaardige conventionele scheepsmacht met voldoende afschrikkend vermogen ook na de Koude Oorlog haar waarde heeft behouden.

³⁵⁴ Lagane, 'Isn't it time to work out and propose a European Maritime Strategy?', 393.

³⁵⁵ Interview met drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d. (Den Haag 25 januari 2013).

³⁵⁶ R.C. Rubel, 'The New Maritime Strategy: The Rest of the Story'. In: *Naval War College Review* 61 (2008) 69-78, 70-71.

³⁵⁷ Kaplan, *Monsoon*, 9.

³⁵⁸ Rubel, 'The New Maritime Strategy', 76-77.

De *New Maritime Strategy* heeft haar focus hoofdzakelijk gericht op de Stille Oceaan, de Perzische Golf en de Indische Oceaan in plaats van het Atlantisch zeegebied. Ook voorziet de strategie vooral in plannen voor een conflictsituatie waarin een asymmetrische vijand betrokken is. Zodoende is de *New Maritime Strategy* vooral een afspiegeling van de eisen die de *U.S. Navy* stelt aan maritiem optreden in de eenentwintigste eeuw, waarin andere taken, zeegebieden en dreigingen de hoofdrol opeisen. Derhalve vormt zij op dit punt een duidelijke breuk met Watkins' strategie uit de jaren tachtig. Niettemin is de offensieve traditie uit Watkins' plannen ook in de *New Maritime Strategy* blijven voortbestaan.³⁵⁹ Eveneens vormt de publieke presentatie van de strategische plannen een herkenbare vergelijking met Watkins' strategie. Het belangrijkste aspect waar de *U.S. Navy* nog altijd van uit gaat is evenwel dat een hoogwaardige en omvangrijke scheepsmacht door haar vooruitgeschoven ontplooiing een tegenstander voldoende kan afschrikken. Deze offensieve, actieve en expliciete inzet van *naval deterrence* is de belangrijkste strategische factor die uit Watkins' strategie is overgenomen. Met het bestendigen van vooral dit laatstgenoemde inzicht in de *New Maritime Strategy* zijn Watkins' plannen niet alleen blijven voortbestaan, maar hebben zij zelfs een waardig opvolger gevonden.

Al met al bepaalde de *Maritime Strategy* in de uiteindelijk laatste jaren van de Koude Oorlog voor het grootste deel de inzet, taken, planning en omvang van de verschillende NAVO-marines. Zowel in operationeel- als in planningsopzicht had Watkins' strategie, ook in Nederland, eind jaren tachtig een grote uitwerking. Minstens zo belangrijk was dat de *Maritime Strategy* Moskou bleek te hebben aangezet om haar maritiem-strategisch beleid te heroverwegen, met een grotere nadruk op de opbouw van haar zeestrijdkrachten tot gevolg. Deze disproportionele toename van de Rode vloot bleef echter niet zonder financiële consequenties en droeg volgens sommige Russische onderzoekers zelfs bij aan de *imperial overstretch* waaraan de Sovjet-Unie uiteindelijk ten onderging. Daarmee leek de belangrijkste impliciete doelstelling van de *Maritime Strategy* geslaagd te zijn.

Met de val van de Sovjet-Unie in december 1991 en het einde van de Koude Oorlog veranderende de veiligheidssituatie ongekend. Het Westen werd niet langer meer door een grote conventionele en nucleaire tegenstander bedreigd en de focus verschoof in de jaren negentig richting het bijdragen aan internationale vredesmissies en deelnemen aan (regionale) crisisbeheersing. Ook streefden regeringen in de Verenigde Staten en West-Europa, gedreven

³⁵⁹ Rubel, 'The New Maritime Strategy', 74.

door bezuinigingen, steeds meer naar reducties op hun defensie-inspanningen en de verkleining van hun krijgsmacht. Door voornoemde ontwikkelingen leek er in deze ‘nieuwe wereld’ geen plek meer voor Watkins’ strategie. Zo kreeg de NAVO-Noordflank in de Amerikaanse en bondgenootschappelijke maritiem-strategische planning minder aandacht en ook de behoefte aan een vloot van 600 schepen was voor de *U.S. Navy* niet langer een vereiste. Eveneens verdween het aspect van *counterforce coercion* naar de achtergrond. Als laatste verschoof de operationele focus zowel binnen de Amerikaanse, alsook Europese marines van *blue water operations* naar het inzetten van de zeestrijdkrachten in de kustgebieden bij regionale conflicten in internationale (vredes)missies.

Ondanks de afnemende operationele waarde van de *Maritime Strategy* voor de *U.S. Navy* en haar NAVO-bondgenoten, bleven Watkins’ plannen toch op een andere manier na de Koude Oorlog relevant voor de inzet van de zeestrijdkrachten. Dankzij haar ontwikkelingsproces en voortdurende aanpassingen kon Watkins’ strategie in het maritiem-strategisch denken een blijvende rol van betekenis spelen. Zo worden nog steeds concepten als het conflictspectrum en de opbouw van een flexibele scheepsmacht in de maritieme planning toegepast. De conceptuele handleiding die voor het eerst in de *Maritime Strategy* werd geïntroduceerd gold niet alleen voor de *U.S. Navy*, maar werd ook door de overige NAVO-marines overgenomen. Tal van deelconcepten, zoals het beheersen van de zee door een offensieve *sea-control*, de strategische waarde van amfibische operaties, afschrikking door een omvangrijke conventionele scheepsmacht, het streven naar het nemen van initiatief en een nauwe bondgenootschappelijke samenwerking, zijn nog altijd leidend voor de Westerse zeemachten. Ook de publieke presentatie van deze plannen, met het doel een breed maatschappelijk en politiek draagvlak te creëren, was voor de NAVO-marines tijdens én na de Koude Oorlog van een grote voorbeeldige waarde. Om deze reden geldt de *Maritime Strategy* nog altijd als een toegevoegde waarde voor de Westerse zeemachten het strategisch denken te bevorderen, eens te meer omdat in recente jaren een aantal nieuwe maritieme machten, zoals China, India en Brazilië, zich in toenemende mate op zee begeeft.

Voor de Koninklijke Marine veranderde er in eerste instantie na het einde van de Koude Oorlog niet zo veel als voor de land- en luchtstrijdkrachten. In de jaren tachtig zette de KM namelijk al in toenemende mate in op operaties buiten het NAVO-verdragsgebied en het verwerven van een eigen amfibische transportcapaciteit. Niettemin verloor de marine na de val van de Sovjet-Unie onderzeebootbestrijding als kerntaak en werd zij door politiek Den Haag geconfronteerd met tal van bezuinigingen. Het was dankzij een aantal concepten uit de *Maritime Strategy* dat de KM al vrij snel na de Koude Oorlog een nieuwe operationele taak in

crisisbeheersing vond. Bovendien kon de marine dankzij het concept van het conflictspectrum haar middelen hierop toespitsen. Deze beleidsvorming en uitvoering werd tevens vastomlijnd en duidelijk geformuleerd in boeken zoals *Welvaart en Zeemacht*, en de *Leidraad Maritiem Optreden*. Deze uitgaven wezen in de eerste plaats op een aantal nieuwe gevaren die vanuit zee de welvaart van het Westen en Nederland ernstig konden schaden. De bestrijding van dreigingen als maritiem terrorisme, zeeroof en criminele activiteiten kreeg voor de KM de hoogste prioriteit. De Nederlandse zeestrijdkrachten bleken hierbij uitermate geschikt te zijn om bij internationale vredesmissies en als instrument bij regionale crisisbeheersing wereldwijd te worden ingezet. Ook kon de vloot toezien op wapenembargo's en de overzeese economische belangen van Nederland beschermen.

Niettemin was deze publieke presentatie niet altijd krachtig genoeg de politiek in de afgelopen jaren van ingrijpende bezuinigingen te weerhouden. In de eerste jaren na de Koude Oorlog lukte het de marineleiding nog door actief naar buiten toe te treden, draagvlak voor de vlootsamenstelling, inzet en strategie te vinden. Dat is evenwel in de recente jaren grotendeels verdwenen. Een sterke afname van de defensie-inspanningen domineert de huidige politiek en zo wordt de KM steeds meer uitsluitend een kleinschalige *brown water navy*, die haar werkterrein in de nabijheid van kustgebieden heeft.

Dit neemt echter niet weg dat een omvangrijke oceaangaande zeemacht ook na de Koude Oorlog haar waarde heeft behouden. Dat Watkins' strategie op een aantal aspecten ook nu nog actueel is, bewijst de *U.S. Navy* wel door in oktober 2007 haar *New Maritime Strategy* te presenteren. Met deze strategie lijkt de Verenigde Staten de koers te hebben aangegeven in het maritiem-strategisch denken over de relevantie van zeemacht in de eenentwintigste eeuw. Hoewel de nieuwe strategie van de Amerikaanse marine zich vooral richt op zeegebieden buiten het NAVO-verdragsgebied, speelt een aantal concepten die ook in Watkins' strategie bepalend waren, nog altijd een centrale rol in het maritiem-strategisch denken van de Verenigde Staten. Het offensieve karakter van de *U.S. Navy* en de hieraan verbonden vooruitgeschoven inzet van haar zeestrijdkrachten bewijzen dat de offensieve waarde van *sea control*, maritieme afschrikking en het streven naar een heerschappij ter zee door het nemen van initiatief in een conflictsituatie, nog steeds opgeld doet. Na de theorieën van Mahan in de negentiende eeuw, de *Maritime Strategy* in de jaren tachtig van de twintigste eeuw, lijkt *sea power* nu ook in de eenentwintigste eeuw met de *New Maritime Strategy* haar relevantie te hebben behouden en zelfs stevig te zijn verankerd in de maritiem-strategische planning van de Amerikaanse marine

Conclusie

Aan de lancering van Watkins' strategie in 1981 en de publicatie in 1986, waren al jaren van ontwikkeling vooraf gegaan. Daarom begon dit onderzoek bij de omstandigheden waaronder de *Maritime Strategy* tot stand kwam. Een aantal in de jaren zeventig ontstane internationaal-maritieme ontwikkelingen vormde namelijk niet alleen de context, maar zelfs de aanleiding voor een strategische koerswijziging binnen de *U.S. Navy* die uiteindelijk uitmondde in de *Maritime Strategy*. Het eerste hoofdstuk toonde onder meer de omvangrijke groei van de Sovjet-marine. Vooral vanuit de gedachte een herhaling van de vernedering zoals bij de Cuba-crisis te voorkomen, streefde de Sovjet-Unie er in toenemende mate naar ook ter zee over voldoende middelen te beschikken. Zodoende had Moskou in de tweede helft van de jaren zeventig nieuwe scheepsklassen gereed, waaronder de vliegtuigdragende kruisers van de *Kiev*-klasse. Deze nieuwe vaartuigen maakten het Westen eveneens duidelijk dat de Rode vloot een oceaangaande zeemacht was geworden. Naast de toename van het aantal schepen werkte de Sovjet-marine ook toe naar een uitgebreide modernisering van het materieel, evenals de toepassing van nieuwe technologieën en wapensystemen. Vooral de ingebruikname van de *Delta*-klasse onderzeeboot met haar SS-N-8 ballistische raketten gold als het belangrijkste voorbeeld van deze ontwikkeling. In de Verenigde Staten zorgde voornamelijk de SS-N-8 raket, met haar grote actieradius, voor veel opschudding. Met dit wapensysteem was Moskou voor het eerst in staat om vanuit zee het vasteland van de Verenigde Staten te bereiken, zonder haar kwetsbare SSBN-vloot de Atlantische Oceaan op te laten varen.

Als gevolg van deze veranderingen en ontwikkelingen binnen de Sovjet-marine, alsook door het denken over de eigen zeestrijdkrachten ontstond er binnen de Amerikaanse marine eind jaren zeventig een toenemende discussie over de verwachte intenties van Gorsjkov's zeestrijdkrachten en een doeltreffende strategische reactie hierop. De traditionele Amerikaanse analyse over de strategie van de Sovjet-marine ging tot dan toe uit van het idee dat Moskou in een oorlogssituatie offensief de aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan zo snel mogelijk probeerde te verstoren. Eind jaren zeventig kwam deze analyse steeds meer onder druk te staan, doordat voornoemde ontwikkelingen zouden uitwijzen dat de Sovjet-zeestrijdkrachten in een conflictsituatie vooral defensief in 'maritieme bastions' vlakbij de eigen kust opereerden. Volgens analisten zoals Herrick, Breemer en MccGwire bood de Noordelijke IJszee vanaf de jaren zeventig steeds meer bescherming aan de strategische onderzeeboten van de Sovjet-Unie. Deze defensie-specialisten beschouwden het

Noordpoolgebied als een relatief veilig operatiegebied voor de *Delta* en *Typhoon* onderzeeboten. De Rode vloot had in deze bastions vooral defensieve intenties en haar voornaamste opdracht was het beschermen van het tweede nucleaire slagvermogen, evenals de verdediging van het eigen grondgebied tegen amfibische landingen en aanvallen vanuit zee. Een aantal inlichtingenrapporten van het CNA versterkte bovendien de Amerikaanse perceptie van een Sovjet-marine die opereerde in maritieme bastions.

Het waren uiteindelijk deze rapporten die de doorslag gaven voor de verandering in het Amerikaans maritiem-strategisch denken over de Rode vloot. Zo waren de plannen van admiraal Hayward uit 1979 direct aan deze hernieuwde inzichten ontleend en werden hiermee de veranderingen in opvattingen voor het eerst binnen de *U.S. Navy* zichtbaar. Vooral Hayward's *Sea Strike*, die als voorloper van de *Maritime Strategy* kan worden gezien, was gebaseerd op de gedachte dat een hoogwaardige Westerse onderzeebootbestrijding Moskou had aangezet tot deze defensieve bastion-strategie en het streven naar een maximale bescherming van haar SSBN-vloot. De Amerikaanse perceptie van maritieme bastions vormde de directe aanleiding voor de maritieme ontwikkelingen die resulteerden in de lancering van de *U.S. Navy's Maritime Strategy* in 1981. Bij de ontwikkeling van de strategie door admiraal Watkins en staatsecretaris Lehman, stond de Amerikaanse inschatting van een defensief opererende Rode vloot in het geval van oorlog steeds centraal.

Tevens kan deze bastion-perceptie een verklaring geven voor het offensieve karakter van Watkins' strategie. Een actieve maritieme afschrikking van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten gold immers als het hoofddoel van de strategie. Deze afschrikking kreeg in de *Maritime Strategy* expliciet vorm door de zeestrijdkrachten in de eerste plaats in te zetten voor maritieme presentie, ten tweede als crisisbeheersers en in het uiterste geval, wanneer afschrikking faalde, om het initiatief op zee snel te bevechten. Daarnaast voorzag de strategie in een ambitieuze materieelplanning (*600 Ship Navy*) en een aantal gefundeerde conceptuele uitgangspunten zoals, de waarde van de zeestrijdkrachten als crisisbeheersers en het belang van een geloofwaardige conventionele afschrikking op zee.

Niettemin kwam er ook de nodige kritiek op Watkins' plannen. Vooral de in de strategie geprefereerde directe aanval op de Sovjet-SSBN's (*counterforce coercion*) werd door tegenstanders als escalerend en destabiliserend afgedaan. Ook Lehman's *600 Ship Navy* ontlokte kritiek, voornamelijk vanuit een politiek-financieel oogpunt. Desondanks bleef de relevantie van de strategie hoofdzakelijk ter discussie staan. In het debat dat volgde op de presentatie van Watkins' plannen twijfelden tegenstanders openlijk aan het afschrikkend effect die zeemacht in hun ogen had op een continentale mogendheid als de Sovjet-Unie. Ook

beweerden critici zoals Mearsheimer dat een dergelijke offensieve strategie weinig toegevoegde waarde voor de Europese bondgenoten had. Zij waren namelijk het meeste gebaat bij een adequate (en directe) bescherming van de overzeese aanvoerlijnen op de Atlantische Oceaan.

Als antwoord op deze kritiek zocht de Amerikaanse marine begin jaren tachtig nadrukkelijk de samenwerking met haar Atlantische partners. Volgens de *U.S. Navy* was het vanuit een bondgenootschappelijk belang gewenst om in tijden van oplopende spanning de Rode vloot in een defensieve positie te dringen. In zijn strategie beschreef Watkins dat een offensieve strategie in de Noorse zee Moskou niet alleen zou afschrikken agressie met haar SSBN-vloot uit te oefenen, maar dat ook de rest van Gorsjkov's scheepsmacht in de bastions bleven. Door deze vooruitgeschoven positie van de NAVO-marines op de Noordflank kreeg de Rode vloot bovendien geen kans de Atlantische Oceaan op te varen en de SLOCS te bedreigen. Het tweede hoofdstuk toonde eveneens aan dat voor een tijdige aanwezigheid, een doeltreffende *forward defense* en een omvangrijke conventionele afschrikking op de Noordflank, een actieve en expliciete rol van de West-Europese zeestrijdkrachten vereist was. Daarom voorzag Watkins strategie expliciet het belang van de NAVO-bondgenoten naar voren te halen en actief toe te werken om de West-Europese partners bij de strategische plannen te betrekken. Zodoende kreeg de *Maritime Strategy* in 1983 zelfs een bondgenootschappelijk karakter door het uitwerken van het *Concept of Maritime Operations* (CONMAROPS). Het incorporeren van de Atlantische partners bij Watkins' strategie was eveneens een goed voorbeeld dat de *Maritime Strategy* dankzij deze discussie zich voortdurend bleef aanpassen en verbeteren. Het streven naar een breed professioneel, politiek en publiekelijk draagvlak voor de offensieve operaties in de Noorse Zee was voor Watkins de reden zijn strategie in 1986 publiekelijk te publiceren, een methode waar ook de KM - uiteindelijk- profijt van had.

Naast het zoeken naar een verklaring voor het tot stand komen van de *Maritime Strategy*, heeft dit onderzoek zich hoofdzakelijk geconcentreerd op de reactie van de Koninklijke Marine en vervolgens de Nederlandse politiek ten opzichte van de Amerikaanse maritieme plannen. Ook voor de KM vormden de jaren tachtig op verschillende punten een keerpunt met de jaren ervoor. Zo ging de marine in strategisch opzicht over van het bijdrage aan de verdediging van het GIUK-gap, naar een offensieve en vooruitgeschoven verdediging van de Noorse Zee en de Noordflank van het NAVO-verdragsgebied. Aan het begin van de jaren tachtig markeerden verschillende oorzaken deze verandering van strategische koers binnen de KM. Vooral de toegenomen vrees voor de groeiende kwantitatieve alsook

kwalitatieve capaciteiten van de Sovjet-marine, in vergelijking met de reducties op de eigen zeestrijdkrachten, deed de marine beseffen dat het roer om moest. Het belang van een adequate verdediging van de Noordflank sprak de KM ook tijdens de (bilaterale) gesprekken met de NAVO-partners uit en de Nederlandse zeemacht had eveneens een actieve rol bij de ontwikkeling van het CONMAROPS. Ten slotte speelde ook de interne ontwikkelingen en discussies zoals tijdens de Pietersbergconferenties en de verschillende studies binnen de Marinestaf een invloedrijke rol in het Nederlandse antwoord op Watkins' plannen.

Zowel bij de reactie op de *Maritime Strategy*, alsook in de ontwikkeling van CONMAROPS, stond voor de Nederlandse zeemacht telkens de gedachte voorop dat in een oorlog met de Sovjet-Unie de nucleaire escalatiedrempel zo hoog mogelijk moest blijven en dat eveneens de bescherming van de SLOCS de hoogste prioriteit op zee had. Voor zowel de KM als de Nederlandse politiek kwam de verdediging van de overzeese aanvoerlijnen op de eerste plaats. De KM onderstreepte daarom de gedachte dat in de Noord-Atlantische Oceaan het vermogen waarmee heerschappij ter zee kan worden afgedwongen van groot belang was voor de uitkomst van een conflict tussen de zeestrijdkrachten van het Atlantische bondgenootschap en de Sovjet-Unie. De Nederlandse bijdrage aan deze verdediging werd in eerste instantie geleverd door onderzeeboten, marine patrouillevliegtuigen en de amfibische strijdkrachten op Noors grondgebied.

De KM verleende echter ook weer niet op ieder punt steun aan de Amerikaanse strategische plannen. Dit deed zij om zowel haar keuzevrijheid te behouden, maar ook omdat de Nederlandse scheepsmacht niet voor alle doelstellingen uit Watkins' strategie geschikt was. Vooral in technologisch opzicht was de *Maritime Strategy* een generatie verder dan de West-Europese marines. In dit verband bleef de strategisch-operationele invloed enigszins beperkt. Tijdens oefeningen op de Noordflank voerden Nederlandse schepen meestal een ondersteunde taak voor de Amerikaanse vloot uit. De belangrijkste operaties uit de *Maritime Strategy* bleven gereserveerd voor de nucleaire aanvalsonderzeeboten van de Amerikaanse en Britse marines. Om de (uiteindelijke) gevolgen van de *Maritime Strategy* voor de Nederlandse zeemacht zo volledig mogelijk te beschouwen, is het bovenal van belang een duidelijk onderscheid te maken tussen de uitwerkingen in operationele- en conceptuele zin. Vooral dit laatstgenoemde gedeelte diende voor de KM als voorbeeld om haar eigen planning te rechtvaardigen. Sommige concepten uit de *Maritime Strategy*, zoals het conflictspectrum, afschrikking door een *forward defense* en een nauwe bondgenootschappelijke (materieel)samenwerking, nam de KM over en paste dit vervolgens in haar eigen planning toe.

De noodzaak om de marineplannen nadrukkelijk te rechtvaardigen kwam voort uit een andere belangrijke verandering in de jaren tachtig. Als gevolg van de problemen op financieel, politiek en maatschappelijk gebied, bevond de marine zich toentertijd in een politieke situatie die steeds nadrukkelijker de omvang, taken en zelfs relevantie van de zeemacht in twijfel trok. Hoewel de Nederlandse politiek in strategisch opzicht een voorstander bleef van een Nederlandse maritieme aanwezigheid op de Noordflank, domineerde een aantal financiële kwesties hoofdzakelijk het beleid van politiek Den Haag vis-à-vis de KM. Vooral de problemen rondom het RSV-concern gingen gepaard met ingrijpende gevolgen voor de manier waarop de marine aan de verdediging van de Noordflank kon bijdragen. Eveneens hadden verschillende maatschappelijke ontwikkelingen, zoals het verzet tegen de plaatsing van Amerikaanse kruisraketten op Nederlands grondgebied, hun weerslag op de politieke reactie. De marine kreeg te maken met een samenleving die steeds minder bereid was een krachtige defensie-inspanning te leveren. Bovendien werden deze ontwikkelingen door de in 1984 ontstane Walrusaffaire nog verder verscherpt, met de nodige reputatieschade en negatieve publiciteit als resultaat.

In het verlengde van de kwestie omtrent de begroting van de *Walrus*-onderzeeboten ontstond er in de media, bij politici en zelfs bij academici, zoals de Utrechtse hoogleraar Volten, een groeiende twijfel over de toegevoegde waarde van de Nederlandse zeestrijdkrachten bij de afschrikking van een continentale macht als de Sovjet-Unie. Ook op de (strategische) ambities en omvang van de KM kwam de nodige kritiek. Als gevolg van deze negatieve publiciteit zag de marine de noodzaak in haar relevantie actief te bepleiten en greep zowel in haar reactie, alsook bij het opstellen van het eigen 'KM-Strategisch Plan' (1986) terug op de *Maritime Strategy* als voorbeeld. Hiermee kan worden geconcludeerd dat Watkins' strategie haar meeste invloed heeft gehad op het Nederlandse planningsproces en de wijze waarop de Nederlandse zeemacht haar relevantie doeltreffend verdedigde. Dat de efficiënte planning gebaseerd op Watkins' strategie haar vruchten afwierp bleek wel uit het feit dat de marine, ondanks de financiële tekorten, bezuinigingen en een kritische Tweede Kamer, aan het eind van het decennium toch beschikte over een 'harmonieuze vloot' die op het hoogste niveau bijdroeg aan de maritieme afschrikking van de Sovjet-Unie op de Noordflank. Zodoende bleef de marine, met Watkins' publicatie als voorbeeld voor de legitimatie van haar plannen, een geloofwaardige bijdrage leveren aan de bondgenootschappelijke vooruitgeschoven verdediging van de Noord-Atlantische Oceaan.

Toen de marine haar vloot voor de toekomst veiliggesteld leek te hebben, viel echter, in november 1989, de Berlijnse Muur en verdween twee jaar later de Sovjet-Unie, waarmee

aan de Koude Oorlog definitief een einde kwam. Uit later Russisch onderzoek is gebleken dat de *Maritime Strategy* had bijgedragen aan de algehele economische ondergang van de socialistische staat, door Moskou tot een krachtigere maritieme wapenwedloop aan te zetten. Niettemin leek de *Maritime Strategy* na 1991 niet langer meer geschikt. De *600 Ship Navy* nam in aantal af en de *U.S. Navy* verplaatste haar strategische focus van de Noordflank naar andere zeegebieden in de wereld. Ook in NAVO-verband verdwenen de operationele doelstellingen uit het CONMAROPS steeds verder naar de achtergrond. Voor de Koninklijke Marine betekende deze ontwikkeling tevens het einde van onderzeebootbestrijding als haar kerntaak en richtte de zeemacht haar blik vanaf de jaren negentig structureel richting kustoperaties en crisisbeheersingsmissies in zeeën vaak buiten het NAVO-verdragsgebied.

Dat betekende niet dat de *Maritime Strategy* na 1991 geheel uit het maritiem-strategisch denken is verdwenen. In tegendeel: de essentie van Watkins' strategie, die lag in de verschuiving van een defensieve maritieme filosofie en vlootsamenstelling, naar een offensieve opstelling en schepen met capaciteiten voor een tegenaanval, bleef ook na de Koude Oorlog relevant. Naast de toepassing van het conflictspectrum spelen ook concepten zoals *offensive sea-control* en een strategische *force displacement* in de huidige maritieme operaties nog steeds een belangrijke rol. Eveneens wordt de uit de *Maritime Strategy* afkomstige gedachte om met een duidelijke conventionele scheepsmacht een potentiële vijand actief en expliciet af te schrikken, nog altijd door marines vandaag de dag met veel profijt toegepast. Behalve deze concepten heeft de wijze waarop Watkins zijn strategie in 1986 presenteerde, nog altijd een belangrijk stempel op het huidige marinebeleid van de KM en de overige NAVO-marines weten te drukken. Met navolgende publicaties zoals *Welvaart en Zeemacht* en de *Leidraad Maritiem Optreden* trachtte de marine na de Koude Oorlog haar relevantie, taken en strategische doelstellingen voor een breed publiek te legitimeren. Bovendien is een expliciete publiekelijke rechtvaardiging door de onzekere veiligheidssituatie in de afgelopen jaren, evenals door omvangrijke bezuinigingen op Defensie steeds meer een belangrijke voorwaarde geworden voor het behoud en voortbestaan van de Nederlandse zeemacht.

Tot besluit kan worden geconcludeerd dat met het verdwijnen van de Koude Oorlog geen einde is gekomen aan de behoefte van oceaangaande marines en *blue water* operaties. Zo vormt de competitie tussen de Chinese en Indiaanse marines over de heerschappij in de Indische Oceaan hiervan een recent voorbeeld. Ook de lancering van de *U.S. Navy's New Maritime Strategy* in 2007 bewijst bovendien dat Watkins' plannen nog immer een belangrijke rol spelen in het maritiem-strategisch denken. Deze nieuwe maritieme strategie

was tevens het antwoord van de Amerikaanse marine om het Congres te overtuigen om van verdere bezuinigingen op de zeestrijdkrachten af te zien. Eveneens zet de nieuwe strategie de offensieve traditie van de *U.S. Navy* voort, die via de *Maritime Strategy* in de jaren tachtig is terug te voeren op de theorieën van Mahan. Vooral de vooruitgeschoven inzet van haar zeestrijdkrachten bewijzen dat offensieve strategische concepten zoals *sea control*, maritieme afschrikking en het streven naar een heerschappij ter zee nog steeds symbool staan voor de *U.S. Navy*. Met de *New Maritime Strategy* continueert de Amerikaanse marine het idee van *sea power* ook in de eenentwintigste eeuw. Zodoende is het anno 2013 nog steeds van belang, onder meer bij het uitwerken van nieuwe (Europese) maritieme strategieën, aandacht te blijven vestigen op de maritiem-strategische ontwikkelingen en hierbij de *Maritime Strategy* niet alleen als historisch voorbeeld, maar ook als leidraad uitgebreid te blijven bestuderen.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Archieven:

Nationaal Archief (NA), Den Haag.

- Marinestaf 1948-1984, nummer toegang: 2.13.114.
- Ministerie van Marine, sinds 1959 van Defensie (Marine), nummer toegang 2.12.56.
- Ministerie van Oorlog; Ministerie van Defensie: Beleidsterrein Militair Materieel, nummer toegang 2.13.5114.

Semi-Statistische Archiefdienst van het Ministerie van Defensie (SSA), Rijswijk.

- Chef Defensiestaf, voorlopig inventarisnummer: 086, 330 en 333.
- Marinestaf 1986 t/m 1988, voorlopig inventarisnummer: 909.
- Marinestaf, voorlopig inventarisnummer: 913 en 924.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag.

- Coll. 069. Notulen Admiraliteitsraad, 1945-1989.
- Coll. 106. Defensieraad, 1975-1980.
- Coll. 126. Verslagen Directievergadering Marinestaf, 1980-1989.
- Coll. 127. Verslagen Afdelingshoofdenvergadering, Marinestaf 1978-1990.
- Marinestaf, *Concept basisstudie KM*, (1986-1987).

Staten-Generaal Digitaal, (www.statengeneraaldigitaal.nl).

- 'Om de veiligheid van het bestaan'. Defensienota 1974, 12.994.
- Defensienota 1984, 18.169.
- Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- 'Herstructurering en verkleining'. Defensienota 1991, 21.991.
- Prioriteitennota 1993, 22.975.
- Verslagen van de vaste Commissie voor Defensie.

Interview:

- drs ir J.L. Spoelstra, schout-bij-nacht b.d., 25 januari 2013, Den Haag. De uitgewerkte interviewgegevens zijn voor inzage te raadplegen bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, van der Burchlaan 31, Den Haag.

Literatuur:

Atkeson, E.B. 'Fighting Subs Under the Ice'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 112 (1987) 81-87.

Baer, G. *One Hundred Years of Sea Power: The US Navy, 1890-1990* (Stanford 1994).

Benner, S.M. (Commander U.S. Navy), 'Evolution of Maritime Strategy... Is *Sea Power 21* the Answer'? In: *U.S. Army War College Strategy Research Project* (2004) 1-20.

Berkhof, G.C. en P.M.E. Volten, *Het militair-strategisch denken in de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, overeenkomsten en verschillen* (zp. 1981).

Blechman, B.M. *The Changing Soviet Navy* (Washington 1973).

Børresen, J. 'Alliance Naval Strategies and Norway in the Final Years of the Cold War'. In: *Naval War College Review* 64 (2011) 97-115.

Breemer, J. 'The Soviet Navy's SSBN Bastions: New Questions Raised'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI)* 132 (1987) 39-44.

Breemer, J. 'Operationalizing Maritime Strategy in the Twenty-First Century'. In: *Marineblad* 111 (2001) 394-399.

Brooks, L.F. 'Naval Power and National Security: The Case for the Maritime Strategy'. In: *International Security* 11 (1986) 58-88.

Brouwer, J.W.L. 'Dutch naval policy in the Cold War period.' In: J.R. Bruin, A.M.C. van Dissel, e.a. (red.) *Strategy and Response in the Twentieth Century Maritime World* (Amsterdam 2001).

Colijn, K. en P. Rusman, 'Europese materieelsamenwerking'. In: *Internationale Spectator* xxxix-9 (1985) 562-574.

Colijn, K. en P. Rusman, 'Gezien de omvang van onze belangen op en over zee, kan de Koninklijke Marine nooit groot genoeg zijn'. In: *Vrij Nederland* 49 (1988) 10-12.

Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), (red.) *Leidraad Maritiem Optreden* (eerste druk, Den Helder 2005).

Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), (red.) *Leidraad Militair Optreden onder Extreme Omstandigheden* (Den Helder 2010).

Cote, O.W. *The Third Battle. Innovation in the U.S. Navy's Silent Cold War Struggle with Soviet Submarines* (Newport 2003).

Craven, J.P. *The Silent War. The Cold War Battle beneath the Sea* (New York 2001).

Cropsey, S. 'Forward Defense or Maginot Line? The Maritime Strategy and Its Alternatives'. In: *Policy Review* 38 (1986) 40-46.

Daniel, D.C. *Anti-Submarine Warfare and Superpower Strategic Stability* (Londen 1986).

Daniel, D.C. *The Future of Strategic ASW* (Newport 1989).

Dismukes, B. en J.M. MacConnell, *Soviet Naval Diplomacy* (New York 1979).

- Doorn, G.J. van, 'Maritieme ontplooiing van de Sovjet-Unie. De benadering bepaalt het beeld.' In: *Militaire Spectator* 155 (1986) 513-526.
- Droste, B.A.C. 'Militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO.' In: *Militaire Spectator* 146 (1977) 533-552.
- Dunn, K.A. en W.O. Staudenmaier (red.), *Military Strategy in Transition: Defense and Deterrence in the 1980s* (Boulder 1984).
- Evenhuis, J.R. 'Rusland als maritieme natie.' In: *Militaire Spectator* 141 (1972) 274-277.
- Finlan, A. *The Royal Navy in the Falklands Conflict and the Gulf War: Culture and Strategy* (Londen 2004).
- Ford C.A. en D.A. Rosenberg, 'The Naval Intelligence Underpinnings of Reagan's Maritime Strategy'. In: *The Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 379-409.
- Foreest, H. van, 'Feit of fictie?' In: *Militaire Spectator* 169 (2000) 5-7.
- Frinking, A.B.M. 'Europa moet eigen vloottenheid formeren'. In: *Atlantisch Perspektief* 4 (1987) 9-11.
- Gardner, W.J.R. *Anti-Submarine Warfare* (Londen 1996).
- Goldstein, L.J., J.B. Hattendorf, en Y.M. Zhukov, 'The Cold War at Sea: An International Appraisal Introduction'. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 151-156.
- Gorshkov, S.G. *The Sea Power of the State* (Engelse vertaling, Annapolis 1979).
- Grove E. en G. Thompson, *Battle for the Fjords. NATO's Forward Maritime Strategy in action* (Annapolis 1991).
- Hattendorf, J.B. *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy, 1977-1986* (Newport 2004).
- Herrick, R.W. *Soviet Naval Doctrine and Policy* (8ste druk, New York 2003).
- Hill, J.R. *Maritime Strategy for Medium Powers* (Londen 1986).
- Homan, C. 'De militair-maritieme strategie van de Sovjetunie'. In: *Marineblad, Maritieme ontplooiing van de Sovjet-Unie* (96ste jaargang 1986) 114-122.
- Homan, C. 'Verzekering tegen avonturiers; Strategisch zwaartepunt in Europa naar Middellandse Zee; Mariniers getraind voor klimatologische omstandigheden in Anatalie'. In: *NRC Handelsblad* (12 november 1990).
- Honig, J.W. *Defense Policy in the North Atlantic Alliance. The Case of the Netherlands* (Londen 1993).

Houweling H.W. en J.G. Siccama, 'De militaire betrokkenheid van de Verenigde Staten bij West-Europa: terugblik en vooruitzicht'. In: *Internationale Spectator* xli-4 (1987) 198-207.

Jordan, R.S. 'The Maritime Strategy and the Atlantic Alliance'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI)* 132 (1987) 45-54.

Kaplan, R.D. *Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power* (New York 2010).

Kelley, P.X. 'The Amphibious Warfare Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111, (1986), 18-29.

Kleinsman, G.J.B. 'De ontwikkeling van de Sovjet Marine'. In: *Atlantisch Perspektief* 2 (1984) 37-41.

Komer, R.W. 'Maritime Strategy vs. Coalition Defense'. In: *Foreign Affairs* 60 (1982) 1124-1144.

Koninklijke Vereniging van Marine-officieren (KVMO), *Commentaar op de Defensienota 1984* (Den Helder 1984).

Kuzin, V. en S. Chernyavsky, 'Russian Reactions to Reagan's 'Maritime Strategy''. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 429-439.

Lagane, Y. 'Isn't it time to work out and propose a European Maritime Strategy?' In: *Marineblad* 111 (2001) 391-393.

Lehman, J.F. 'The 600-Ship Navy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111 (1986) 30-40.

Leon, P. de, 'Emerging Security Considerations for NATO's Northern Flank'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies, Journal* 130 (1985) 34-39.

Löwenhardt, J. 'Ideologie en maritieme ontplooiing: Sergej Gorsjkov en de maritieme macht van de staat'. In: *Marineblad, Maritieme ontplooiing van de Sovjet-Unie* (96ste jaargang 1986) 75-83.

Luttwak, E.N. *The Political Uses of Sea Power* (Baltimore 1974).

Mackay, S.V. Commander of the Royal Navy, "'An Allied Reaction'". In: *U.S. Naval Institute, Proceedings* 113 (1987) 80-89.

MccGwire, M.K. 'Contingency Plans for World War'. In: *Marineblad, Maritieme ontplooiing van de Sovjet-Unie* (96ste jaargang 1986) 122-135.

MccGwire M.K. en J. McDonnell (red.), *Soviet Naval Influence: Domestic and Foreign Dimensions* (New York 1977).

Mearsheimer, J.J. 'A Strategic Misstep: The Maritime Strategy and Deterrence in Europe'. In: *International Security* 11 (1986) 3-57.

Nieuwenhuis, W. 'Parlement zal op regelmatig overleg plannen aandringen; Wensen defensie zullen scherper worden getoetst'. In: *NRC Handelsblad* (8 juni 1991).

Office of the Chief of Naval Operations en Director of Navy Intelligence, *Understanding Soviet Naval Developments* (5de druk, Washington 1985).

Owen, D. *Anti-Submarine Warfare. An Illustrated History* (Barnsley 2007).

Peeters, F. 'Het oorlogsschip als crisisbeheerser'. In: *Het Parool* (30 juli 1988).

Piepers, I. 'Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid. Fundamentele ontwikkelingen vragen om fundamentele discussie'. In: *Militaire Spectator* 172 (2003) 5-17.

Platje, W. *Een zee van geheimen. Inlichtingenoperaties tijdens de Koude Oorlog* (Amsterdam 2010).

Pocalyko, M.N. 'Sinking Soviet SSBNs'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 112 (1987) 26-36.

Polmar, N. *The Naval Institute Guide to the Soviet Navy* (5de druk, Annapolis 1991).

Posen, B.R. *Inadvertent Escalation: Conventional War and Nuclear Risks* (New York 1991).

Ranft, B. en G. Till, *The Sea in Soviet Strategy* (Londen 1983).

Raven, G.J.A. (red.) *De Kroon op het Anker, 175 jaar Koninklijke Marine* (Amsterdam 1988).

Receveur, C. 'Maritieme-operationele ontwikkelingen in de NAVO'. In: *Marineblad* 7 (1986) 397-403.

Refuto, G.J. *Evolution of the U.S. Sea-Based Deterrent: War Fighting Capabilities* (Washington 2011).

Reijn, J.A. van, 'Maritieme Strategie: ontwikkeling en actualiteit.' In: J.C.A.C. de Vogel, (red.) *Militaire Spectator* 158 (1989) 103-110.

Rubel, R.C. 'The New Maritime Strategy: The Rest of the Story'. In *Naval War College Review* 61 (2008) 69-78.

Schoonhoff, H.H.J.J. *The Maritime Strategy* (Den Helder 1988).

Schoonoord, D.C.L. *Pugno Pro Patria. De Koninklijke Marine tijdens de Koude Oorlog* (Franeker 2012).

- Stavridis, J.G. 'Creating ASW Killing Zones'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 112 (1987) 38-42.
- Stefanick, T. *Strategic Anti-Submarine Warfare and Naval Strategy* (Toronto 1987).
- Teitler, G. 'De slagvloot en de SLOC's. Enkele historische notities bij de "Maritime Strategy"'. In: *Marineblad* 10 (1986) 521-525.
- Teitler, G. 'De Sovjetunie en de zee: Historische beschouwingen over mythe en werkelijkheid.' In: *Marineblad, Maritieme ontplooiing van de Sovjet-Unie* (96ste jaargang 1986) 58-64.
- Teitler, G., J.M.J. Bosch, W. Klinkert e.a. (red.), *Militaire strategie* (Amsterdam 2002).
- Teitler, G. "'The Maritime Strategy": Uitdaging ook aan de Bondgenoten'. In: *Marineblad* 6 (96ste jaargang 1986) 332-338.
- Till, G. 'Holding the Bridge in Troubled Times: The Cold War and the Navies of Europe'. In: *Journal of Strategic Studies* 28 (2005) 309-337.
- Till, G. *Maritime Strategy and the nuclear age* (2de druk, Londen 1984).
- Till, G. *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century* (Londen 2004),
- Till, G. 'The Soviet Navy after Gorshkov'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI) Journal* 128 (1983) 62-64.
- Trost, C.A.H. Admiral of the U.S. Navy, 'Looking Beyond the Maritime Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 113 (1987) 13-16.
- Vaessen, J.J. 'De vreemdste grens van Europa'. In: *Militaire Spectator* 156 (1987) 334-344.
- Vaessen, J.J. 'Nieuwe Amerikaanse marinestrategie'. In: *Militaire Spectator* 155 (1986) 588-594.
- Vego, M. 'Soviet Anti-Submarine Warfare Doctrine'. In: *Royal United Services Institute for Defence Studies (RUSI) Journal* 128 (1983) 46-53.
- Veldman, J.H. en F. Th. Olivier (red.), *West-European navies and the future* (Den Helder 1980).
- Volten, P.M.E. *Voor hetzelfde geld meer defensie* (Den Haag 1987).
- Watkins, J.D. 'The Maritime Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings* 111 (1986) 2-17.
- Watson, B.W. *Red Navy at Sea: Soviet Naval on the High Seas, 1956-1980* (Boulder 1982).

Weekenstroom, D., P.C. van Royen en J.W. Ort (red.), *Welvaart en Zeemacht. De Koninklijke Marine in de 21ste eeuw* (tweede druk, Amsterdam 1999).

Westad, O.A. *The Global Cold War* (Cambridge 2005).

Whitten, R.C. 'Soviet sea power in retrospect'. In: *The Journal of Slavic Military Studies* 11 (1998) 48-79.

Winkler, D.F. *Cold War at Sea: High-Seas Confrontation between the United States and the Soviet Union* (Annapolis 2000).

Woodard, J.C. *The U.S. Maritime Strategy in the North Atlantic and the Norwegian Sea: An evolving strategy in need of reassessment* (Monterey 1991).

Zwet, J. van, 'Ocean Safari 1985: Alle kanons open'. In: *Alle Hens. Maandblad van de Koninklijke Marine* 38 (1985) 12-16.

Lijst van afkortingen

ASW	<i>Anti-Submarine Warfare</i>
ASWOC	<i>Anti-Submarine Warfare Operations Centre</i>
b.d.	<i>buiten dienst</i>
BdZ	<i>Bevelhebber der Zeestrijdkrachten</i>
CDA	<i>Christen Democratisch Appèl</i>
CINCHAN	<i>Commander in Chief Channel</i>
CINCLANTFLT	<i>Commander in Chief Atlantic Fleet</i>
CNA	<i>Centre for Naval Analysis</i>
COMICEASWGRU	<i>Commander Iceland Sector Antisubmarine Warfare Group</i>
CONMAROPS	<i>Concept of Maritime Operations</i>
CZSK	<i>Commando Zeestrijdkrachten</i>
D66	<i>Democraten 66</i>
DMP	<i>Defensie Materieelkeuze Proces</i>
e.a.	<i>en andere</i>
GIUK-gap	<i>Greenland, Iceland, and United Kingdom gap</i>
HMS	<i>Her Majesty's Ship</i>
Hr.Ms.	<i>Harer Majesteits</i>
HTK	<i>Handelingen Tweede Kamer</i>
Humint	<i>Human Intelligence</i>
ICBM	<i>Intercontinental Ballistic Missile</i>
INF	<i>Intermediate-Range Nuclear Forces</i>
inv.nr.	<i>Inventaris nummer</i>
kltz	<i>Kapitein-luitenant-ter-zee</i>
KM	<i>Koninklijke Marine</i>
KMS	<i>Koninklijke Maatschappij De Schelde</i>
ktz	<i>Kapitein-ter-zee</i>

KVBK	<i>Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap</i>
KVMO	<i>Koninklijke Vereniging van Marine-officieren</i>
ltz 1	<i>Luitenant-ter-zee der eerste klasse</i>
MLD	<i>Marine Luchtvaartdienst</i>
MOU	<i>Memorandum of Understanding</i>
MPA	<i>Maritime Patrol Aircraft</i>
NA	<i>Nationaal Archief</i>
NAS	<i>Naval Air Station</i>
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i>
NAVO	<i>Noord-Atlantische Verdragsorganisatie</i>
NCRV	<i>Nederlandse Christelijke Radio Vereniging</i>
NDPP	<i>NATO Defense Planning Process</i>
NFR-90	<i>NATO Frigate Replacement for the 1990's</i>
NH-90	<i>NATO Helicopter for the 1990's</i>
NIMH	<i>Nederlands Instituut voor Militaire Historie</i>
OCV/UCV	<i>Openbare Commissie Vergadering./Uitgebreide Commissie Vergadering</i>
OPCON	<i>Operational Control</i>
PvdA	<i>Partij van de Arbeid</i>
RDM	<i>Rotterdamse Droogdok Maatschappij</i>
red.	<i>Redactie</i>
RNLN	<i>Royal Netherlands Navy</i>
RPF	<i>Reformatorische Politieke Federatie</i>
RSV	<i>Rijn-Schelde-Verolme</i>
RUSI	<i>Royal United Services Institute</i>
SACLANT	<i>Supreme Allied Commander Atlantic</i>
sbn	<i>Schout-bij-nacht</i>

Sigint	<i>Signal Intelligence</i>
SOSUS	<i>Sound Surveillance System</i>
SLBM	<i>Submerged Launched Ballistic Missile</i>
SLOCS	<i>Sea-Lines of Communications</i>
sr.	<i>Senior</i>
SSA	<i>Semi-Statistisch Archief</i>
SSBN	<i>Ship Submersible Ballistic Nuclear</i>
SSG	<i>Strategic Study Group</i>
SSGN	<i>Ship Submersible Guided Missile Nuclear</i>
SSN	<i>Ship Submersible Nuclear</i>
STANAVFORLANT	<i>Standing Naval Forces Atlantic</i>
STANAVFORMED	<i>Standing Naval Forces Mediterranean</i>
TACTAS	<i>Tactical Towed-Array Sonar</i>
UK/NL	<i>United Kingdom/Netherlands</i>
U.S.	<i>United States</i>
USN	<i>United States Navy</i>
USS	<i>United States Ship</i>
USSR	<i>Unie van Socialistische Sovjet Republieken</i>
vadm	<i>Vice-admiraal</i>
VVD	<i>Volkspartij voor Vrijheid en Democratie</i>
WRR	<i>Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid</i>
zp	<i>Zonder plaats</i>

Bijlagen

Bijlage 1.

Lijst van fregatten, onderzeeboten en vliegend materieel van de Koninklijke Marine in de periode 1981-1991.

Fregatten

Roofdier-klasse:

Hr.Ms. <i>Wolf</i>	1954-1984
Hr.Ms. <i>Fret</i>	1954-1984
Hr.Ms. <i>Hermelijn</i>	1954-1984
Hr.Ms. <i>Vos</i>	1954-1984
Hr.Ms. <i>Panther</i>	1954-1984
Hr.Ms. <i>Jaguar</i>	1954-1983

Van Speijk-klasse:

Hr.Ms. <i>Van Speijk</i>	1967-1986
Hr.Ms. <i>Van Galen</i>	1967-1987
Hr.Ms. <i>Tjerk Hiddes</i>	1967-1986
Hr.Ms. <i>Van Nes</i>	1967-1988
Hr.Ms. <i>Isaac Sweers</i>	1967-1990
Hr.Ms. <i>Evertsen</i>	1967-1989

Kortenaer-klasse/ standaardfregatten:

Hr.Ms. <i>Kortenaer</i>	1978-1997
Hr.Ms. <i>Callenburgh</i>	1979-1994
Hr.Ms. <i>Van Kinsbergen</i>	1980-1995
Hr.Ms. <i>Banckert</i>	1980-1993
Hr.Ms. <i>Piet Hein</i>	1981-1998
Hr.Ms. <i>Abraham Crijnsen</i>	1983-1997
Hr.Ms. <i>Philips van Almonde</i>	1981-2002
Hr.Ms. <i>Bloys van Treslong</i>	1982-2003
Hr.Ms. <i>Jan van Brakel</i>	1983-2001
Hr.Ms. <i>Pieter Florisz</i>	1983-2001

Tromp-klasse/geleidewapenfregatten:

Hr.Ms. <i>Tromp</i>	1975-1999
Hr.Ms. <i>De Ruyter</i>	1975-2001

Jacob van Heemskerck-klasse/luchtverdedigingsfregatten

Hr.Ms. <i>Jacob van Heemskerck</i>	1986-2004
Hr.Ms. <i>Witte de With</i>	1986-2005

<i>Karel Doorman</i> -klasse/multipurpose fregatten	
Hr.Ms. <i>Karel Doorman</i>	1991-2006
Hr.Ms. <i>Willen van der Zaan</i>	1991-2007
Hr.Ms. <i>Tjerk Hiddes</i>	1993-2006
Hr.Ms. <i>Van Amstel</i>	1993-heden
Hr.Ms. <i>Abraham van der Hulst</i>	1993-2004
Hr.Ms. <i>Van Nes</i>	1994-2008
Hr.Ms. <i>Van Galen</i>	1994-2009
Hr.Ms. <i>Van Speijk</i>	1995-heden

Onderzeeboten

Dolfijn-klasse:

Hr.Ms. <i>Dolfijn</i>	1960-1982
Hr.Ms. <i>Zeehond</i>	1961-1990

Potvis-klasse:

Hr.Ms. <i>Potvis</i>	1965-1992
Hr.Ms. <i>Tonijn</i>	1966-1991

Zwaardvis-klasse:

Hr.Ms. <i>Zwaardvis</i>	1972-1994
Hr.Ms. <i>Tijgerhaai</i>	1972-1995

Walrus-klasse:

Hr.Ms. <i>Zeeleeuw</i>	1990-heden
Hr.Ms. <i>Walrus</i>	1992-heden
Hr.Ms. <i>Dolfijn</i>	1993-heden
Hr.Ms. <i>Bruinvis</i>	1994-heden

Vliegend materieel

Patrouillevliegtuigen (landbased)

Lockheed <i>Neptune</i> P2V-7 (19)	1961-1983
Breguet <i>Atlantic</i> SP-13A (9)	1969-1984
Lockheed P-3 <i>Orion</i> (13)	1983-2004

Helikopters:

Westland <i>Wasp</i> AH-12A (12)	1967-1983
Westland <i>Lynx</i> (24)	1977-2013

Bijlage 2.

Lijst van ministers, staatssecretarissen en bevelhebbers der zeestrijdkrachten tijdens de periode 1981-1991

Ministers en Staatssecretarissen van Defensie:

Kabinet-Van Agt I:

Minister van Defensie dr. R.J.H. Krusinga (CDA), 19 december 1977 – 5 maart 1978
Minster van Defensie dr. J. de Koning (CDA), 5 maart 1978 – 8 maart 1978
Minister van Defensie mr. W. Scholten (CDA), 8 maart 1978 – 25 augustus 1980
Minister van Defensie drs. P.B.R. de Geus (CDA), 25 augustus 1980 – 11 september 1981
Staatssecretaris van Defensie dr. W.F. Van Eekelen (VVD), 28 december 1977 – 20 januari 1978

Kabinet-Van Agt II:

Minister van Defensie mr. H.A.F.M.O van Mierlo (D66), 11 september 1981 – 29 mei 1982
Staatssecretaris van Defensie mr. A. Stemerink (PvdA), 11 september 1981 – 29 mei 1982
Staatssecretaris van Defensie J. van Houwelingen (CDA), 14 september 1981 – 29 mei 1982

Kabinet-Van Agt III (demissionair):

Minister van Defensie mr. H.A.F.M.O van Mierlo (D66), 29 mei 1982 – 4 november 1982
Staatssecretaris van Defensie J. van Houwelingen (CDA), 29 mei 1982 – 4 november 1982

Kabinet-Lubbers I:

Minister van Defensie mr. J. de Ruiters (CDA), 4 november 1982 – 14 juli 1986
Staatssecretaris van Defensie J. van Houwelingen (CDA), 5 november 1982 – 14 juli 1986

Kabinet-Lubbers II:

Minister van Defensie dr. W.F. van Eekelen (VVD), 14 juli 1986 – 6 september 1988
Minster van Defensie a.i. drs. P. Bukman (CDA), 6 september 1988 – 24 september 1988
Minister van Defensie mr. drs. F. Bolkestein (VVD), 24 september 1988 – 7 november 1989
Staatssecretaris van Defensie J. van Houwelingen (CDA), 14 juli 1986 – 7 november 1989

Kabinet-Lubbers/Kok:

Minister van Defensie A.L. ter Beek (PvdA), 7 november 1989 – 22 augustus 1994
Staatssecretaris van Defensie mr. B.J.M. baron van Voorst tot Voorst (CDA), 7 november 1989 – 1 juni 1993
Staatssecretaris van Defensie A.B.M. Frinking (CDA), 1 juni 1993 – 22 augustus 1994.

Bevelhebber der Zeestrijdkrachten/ Chef Marinestaf:

Viceadmiraal H.L. van Beek	1 maart 1979 - 20 maart 1982
Viceadmiraal J.H.B. Hulshof	14 april 1982 - 1 juni 1985
Viceadmiraal C.H.E. Brainich von Brainich-Felth	1 juni 1985 - 1 september 1989
Viceadmiraal jhr. H.A. van Foreest	1 september 1989 - 12 juni 1992

Bijlage 3.

Bronvermelding gebruikte afbeeldingen

- Afbeelding titelblad. Centrum voor Audiovisuele Dienstverlening Koninklijke Marine.
- Figuur 1. 'De NAVO-Noordflank', www.commonswikimedia.org.
- Figuur 2. 'Sea Power', U.S. Navy museum, www.usnavymuseum.org.
- Figuur 3. 'De Kiev-klasse', www.usnavymuseum.org.
- Figuur 4. 'Delta-klasse onderzeeboot', U.S. Navy museum, www.usnavymuseum.org.
- Figuur 5. 'Het GIUK-gap', www.commonswikimedia.org.
- Figuur 6. 'Een artist impression', www.dia.mil.
- Figuur 7. 'USS America in Noorwegen', www.commonswikimedia.org.
- Figuur 8. 'De 600-Ship Navy', H.H.J.J. Schoonhoff, *The Maritime Strategy*, (Den Helder 1988), 54.
- Figuur 9. 'Reagan en USS Iowa', www.usnavymuseum.org.
- Figuur 10. 'De verdediging bij het GIUK-gap', E. Grove en G. Thompson, *Battle for the Fjords. NATO's Forward Maritime Strategy in action*, (Annapolis 1991), 16.
- Figuur 11. 'De Forward Maritime Strategy', Grove en Thompson, *Battle for the Fjords*, 33.
- Figuur 12. 'Het STANAVFORLANT-eskader', www.usnavymuseum.org.
- Figuur 13. 'Het Korps Mariniers', www.marineschepen.nl.
- Figuur 14. 'Hr.Ms. Zwaardvis voor de Noorse kust', www.dutchsubmarines.com.
- Figuur 15. 'Een P-3C Orion van de MLD op Keflavik', beeldbank NIMH.
- Figuur 16. 'P-3C Orion en een Alfa SSN', www.defensemecianetwork.com.
- Figuur 17. 'Hr.Ms. Tromp', www.marineschepen.nl.
- Figuur 18. 'Het conflict spectrum', J.D. Watkins, 'The Maritime Strategy'. In: United States Naval Institute (red.), *Proceedings 111*, (1986) 2-17, 8.
- Figuur 19. 'Hr.Ms. Zwaardvis in Noorse wateren', www.dutchsubmarines.com.
- Figuur 20. 'Hr.Ms. Zeeleeuw', Centrum voor Audiovisuele Dienstverlening Koninklijke Marine.
- Figuur 21. 'Het STANAVFORLANT-eskader in Noord-Noorwegen', beeldbank NIMH.
- Figuur 22. 'Het einde van de Koude Oorlog', NATO History, www.nato.int.